

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN II. VE III.
DÖNEM TBMM'YE VE KAMUOYUNA
YANSIMALARI (1923-1931)**

Yüksek Lisans Tezi

Berna BAYDAN

Danışman

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Erzincan 2017

TEZ BİLDİRİMİ

“Türk-Yunan İlişkilerinin II. ve III. Dönem TBMM’ye ve Kamuoyuna Yansımaları (1923-1931)” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 14/07/2017

Berna BAYDAN

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Tarih Anabilim Dalının Tarih Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri

: Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Jüri

: Yrd. Doç. Dr. Meriç AYBAR

Jüri

: Yrd. Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

**TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN II. VE III. DÖNEM TBMM'YE VE
KAMUOYUNA YANSIMALARI (1923-1931)**

Berna BAYDAN

**Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2017**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

ÖZET

Türkiye – Yunanistan ilişkilerinin başlangıcını Balkan isyanları ile birlikte başlayan Yunan isyanına dayandırmak mümkündür. Milliyetçilik hareketleri ile birlikte kurulmaya başlayan ulus devletlerin oluşum aşamalarında yaşanan sınır sorunları ve kimlik sorunları Türk – Yunan ilişkilerinde de kendini en baskın şekilde göstermiştir. 1919 ve 1922 yılları arasında Türk – Yunan savaşlarının sonuçlanması ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında kâğıt üzerinde barış tesis edilmiş olsa da uygulamada karşılaşılan sorunlar iki devlet arasında barışın tam anlamı ile kurulamadığını göstermiştir. 1923'ten sonra iki devlet arasında en temel sorun mübadeleden kaynaklanan sorunlar olmuştur ve iki devlet arasında yüksek gerilime sebep olmuştur. Türkiye adına Mustafa Kemal'in Yunanistan adına Eleftherios Venizelos'un ikili ilişkilerde normalleştirme çabalarının etkisi ile 1930 yılından itibaren Türkiye – Yunanistan ilişkilerinde normalleşme süreci başlamıştır. İki devlet ilişkilerinin ikinci ve üçüncü dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve kamuoyuna yansımalarını iki ülke arasındaki ilişkilerin milletvekillerce ifade edilmesini

konu alan bu tez TBMM Zabıt Ceridelerine, Türk basınına ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk – Yunan İlişkileri, TBMM, Mustafa Kemal Atatürk, Eleftherios Venizelos.

**REFLECTIONS OF TURKISH – GREEK RELATIONS TO THE
SECOND AND THIRD TERM GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF
TURKEY AND PUBLIC (1923 - 1931)**

Berna BAYDAN

Erzincan University, Institute of Social Sciences, Department of History

M. A. Thesis, August 2017

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

ABSTRACT

It is possible to base Turkey - Greece relations on the Greek uprising which started with the Balkan rebellions. The border problems and identity problems experienced in the formation stages of the nation states that started to be established together with the nationalist movements also showed themselves dominantly in the Turkish - Greek relations. The Republic of Turkey was established between 1919 and 1922 with the conclusion of the Turkish - Greek wars. Although the Peace Treaty of Lausanne established peace on paper between Turkey and Greece, the problems encountered in practice have shown that peace cannot be fully established between the two states. The most basic problem between the two states after 1923 was the problems caused by the exchange of denomination and caused high tension between the two states. The normalization process of two states relations between Turkey and Greece has begun with the effect of the normalization efforts of Mustafa Kemal on behalf of Turkey and the bilateral relations of Eleftherios Venizelos on behalf of Greece. This thesis, which reflects the reflections of the two state relations on

the second and third term of the Turkish Grand National Assembly and the tension between the two countries in terms of the parliament, is based on the records of the Turkish Grand National Assembly, Turkish press and the Prime Ministry Republic Archives.

Keywords: Turkish - Greek Relations, Parliament, Mustafa Kemal Atatürk, Eleftherios Venizelos

ÖNSÖZ

Türk-Yunan İlişkilerinin II. ve III. Dönem TBMM'ye ve Kamuoyuna Yansımaları (1923-1931) adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmamızda Türkiye-Yunanistan arasında 1923 – 1931 arasında meydana gelen sorunların Türk kamuoyuna ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yansımaları ve ortaya çıkan tepkileri konu almaktadır.

Çalışmamız Türk - Yunan ilişkilerinin siyasi ve kronolojik tarihinin Türkiye kamuoyu tarafından nasıl karşılandığını incelemiştir. Bu çalışmada daha önce ele alınmamış olan, Türk kamuoyunun Türk – Yunan ilişkilerini değerlendirmesi ve 1923 – 1931 yılları arasında iki devlet arasında yaşanan sorunlara tepkisi incelenmiştir. Çalışmamızda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve TBMM tutanaklarının da kullanılması nedeni ile araştırmacıların ilgisini çekeceği düşünülmektedir. Bu yoğun çalışmamızda öncelikle destek ve eleştirileri ile katkıda bulunup, tezimizin yönetimini sağlayan Danışman Hocam Prof. Dr. Salim GÖKÇEN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan aileme ayrıca teşekkür ederim.

Berna BAYDAN

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ – I. BÖLÜM.....	1
TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKAPLANI.....	1
I.1. Kavramsal Yaklaşım	1
I.2. Osmanlı Yönetiminde Rumlar ve Mora Yarımadası.....	16
I.3. Balkanlarda Ortaya Çıkan İsyân Hareketleri ve Yunanistan.....	21
I.3.1. İsyânların Temel Sebepleri	24
I.3.2. Yunan İsyânı (1821)	25
I.4. Yunanistan'ın Bağımsızlığı	27
I.5. 1897 Osmanlı – Yunan Savaşı (Dömeke)	30
I.6. Balkan Savaşları ve Yunanistan	32
I.7. Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu İşgali.....	33
I.8. Lozan Görüşmelerinde Türkiye - Yunanistan	41
II. BÖLÜM	45
TÜRK – YUNAN SİYASİ İLİŞKİLERİ YAPILAN ANTLAŞMALAR ve ZİYARETLER (1923 - 1931)	45
II.1. Mübadele Sorunları ve Mübadele Antlaşması	45
II.2. Fener Rum Patrikhanesi ve Arapoğlu Konstantin Meselesi	48
II.3. Türkiye – Yunanistan İlişkilerini Geliştirme Çabaları.....	50
II.4. Etablis Sorunu ve 10 Haziran 1930 Tarihli Türkiye – Yunanistan Antlaşması	55
II.5. Venizelos'un Türkiye Ziyareti ve Ankara Antlaşması	60
III. BÖLÜM.....	64
TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİNİN TBMM'YE VE	64
KAMUOYUNA YANSIMALARI (1923 – 1931).....	64

III.1. Batı Trakya Meselesi	64
III.2. Patrikhane Meselesi	67
III.3. Türk Yunan Siyasi İlişkilerinin Yansımaları	90
III.4. Yunanistan'a Karşı İlan Edilen Mukabele-i Bilmisil ve Atina Antlaşması (1927).....	91
III.5. Etablis Sorunu ve 30 Haziran 1930 Tarihli Türkiye – Yunanistan Antlaşması	100
III.6. Ankara Antlaşması (1930).....	110
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	119
EKLER	131

KISALTMALAR

ATASE/İSH	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi/İstiklâl Harbi
B.	: Bey
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: bakınız
c	: Cilt
çev	: Çeviren
ÇTTAD	: Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi
M.H.D.	: Müdafaa-i Hukuk Dergisi
No:	: Numara
s	: sayfa
S	: Sayı
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu Arşivi
v	: Volume (Cilt)
yay.	: Yayınevi, Yayıncılık

GİRİŞ – I. BÖLÜM

TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKAPLANI

Türk – Yunan ilişkilerinin tarihsel temellerini konu alan bu bölümde Türk ve Yunan halklarının birbirini tanıma, beraber yaşama ve uluslaşma süreçleri işlenmiştir. Bununla birlikte karşı karşıya geldikleri süreçler ele alınmıştır. Türkiye – Yunanistan ilişkilerinin oluştuğu sosyal, kültürel ve siyasal noktalar, ikili ilişkilerin karşılaştığı sorunların temelini oluşturmuştur. Osmanlı devleti yönetiminde Rum halk ile ilişkilerin bugünkü Türk – Yunan ilişkilerinin temeli olduğu görülmektedir.

I.1. Kavramsal Yaklaşım

Grek: Batılı devletlerin eski Yunanlara verdiği isimdir. Bu kelimenin kökeni ise eski Yunanların VIII. yüzyılda Akdeniz’de, İtalya yarımadasında kurdukları Cumae’ye dayanmaktadır. Bu koloni aracılığı ile Latin ve Etrüsk çevrelerinde Yunan alfabesi, Yunan tanrıları, Yunan efsaneleri yayılmaya başlamıştır. Dolayısı ile Yunan kültürü çevresindeki kültürleri etkilemeye başlamıştır. Dolayısıyla Latinler tarafından, bu şehrin kurulmasında etkin rol oynadığı düşünülen Gralar’dan¹ esinlenerek Grekos olarak isimlendirilmiştir.²

Bu topluluk, İtalya ve çevresindeki kavimlerde kültürel gelişimde büyük etken olması nedeni ile Grek uygarlığı ve Grek mitolojisi Avrupalı devletlerin taklit ettikleri ve kendi köklerini dayandırdıkları bir uygarlık olmuştur. Ancak bununla birlikte, bugünkü Grekler eski Grek uygarlığı olarak görülmezler, aksine eski Grek uygarlığının büyüklüğünü kaybetmiş fakat isimlerini koruyan hali olarak kabul edilirler. II. Dünya Savaşına kadar Yunanlar için Grek kelimesi kullanılmıştır. Grek kelimesi ise Latin dilinde

¹ Eğriboz’un karşı kıyılarında yaşayan halktır.

² Muzaffer Erendil, “Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk – Yunan İlişkileri*, ATESE Yayınları, Ankara, 1986, s.104.

Grekos / Grek “hilekâr, dolandırıcı”³ anlamını taşıdığı için Yunan halkını rahatsız etmiştir. Bir milletin adı ile Yunan hükümetinin başvurusu üzerine Grek kelimesinin manasında sözlüklerde düzeltme yapılmıştır. Batı dillerindeki bu kötü anlam sebebi ile Yunanlar kendileri için Hellen kelimesini daha uygun bulmuşlardır.⁴

Grek kavramının en etkin şekilde kullanıldığı nokta ise Grek projesidir. Grek Projesi Osmanlı devletine karşı olarak Rusya ve Avusturya'nın ittifakı ile 1772'de ortaya çıkmıştır. Buna göre; Balkan Yarımadası'nın doğusunda kalan; Eflâk, Boğdan, Bulgaristan, Rumeli, Trakya ve İstanbul Rusya'ya, batısında kalan; Sırbistan, Bosna Hersek, Arnavutluk ve Mora'ya kadar olan Makedonya, Avusturya'ya bırakılacaktır. Bu amaçlar ile Avusturya ve Rusya Osmanlı Devleti'ne 1787'de savaş ilan etmişlerdir.⁵

Rum: Rum kelimesinin kökeni Roma imparatorluğundan gelmektedir. Arap ilinden başka ilden olanlar için kullanılmıştır. Daha çok Doğu Roma İmparatorluğu'nda yaşayan halk için kullanıldığı görülmektedir. İslamiyet'in yayıldığı dönemlerde de daha çok Hristiyan kişi/halk anlamı taşımıştır. Daha sonraki dönemlerde Rum kavramı değişim göstererek ‘Anadolu’ kelimesinin yerine kullanılmıştır. Örnek olarak ise ‘Sultan-ı Rum’ Anadolu Sultanı anlamı ile kullanılmıştır. Zaman içerisinde anlam değişimine uğrayan bu kavramın, Selçuklu döneminde Anadolu'nun orta ve kuzey kesimleri ile birlikte batı kısmını ifade etmek için de kullanıldığı görülmüştür.⁶

Rum kelimesi zaman içerisinde anlam ve kullanım değişikliğine uğramıştır. Bu kelimenin değişik kullanımlarının da gösterdiği gibi temel de belirli bir ırk için kullanılmamıştır. Rum kelimesi topluluklar için kullanıldığında dini farklılıkları ifade etmiştir ve genellikle Hristiyan halk için kullanılmıştır. Osmanlı dönemine gelindiğinde ise Ortodoks mezhebenden olan

³ *Meydan Larousse*, Meydan Yayınları, C. 3, 2015, s.867.

⁴ Arif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1971, s. 471.

⁵ Salim Gökçen, *Türkiye'de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.43.

⁶ Gökçen, *Türkiye'de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, s.38.

bütün Osmanlı tebaası için kullanılmıştır. Buna örnek olarak mezhep bakımından Sırp, Bulgarlar ve Ulahlar da Rum milleti olarak adlandırılmıştır. Fakat Rum kavramı anlamsal değişimini sürdürürken, tarihsel süreçte Müslüman ülkelerde yaşayan dil olarak Latince sonrasında ise Yunanca kullanan halk olarak da kullanılmıştır. Buna ek olarak Rum kavramı bir ırk birliği ifade etmese de Yunanların desteği ile ırk birliği anlamı yüklenmeye çalışılmıştır.⁷

Dolayısı ile Yunan ve Rum kavramları aynı anlamı taşımamaktadır. Rumluk, geniş alana ve değişik ülkelere (Batı Anadolu, Ege Adaları, Kıbrıs ve Rumeli yarımadası) yayılmış bir terimdir.⁸ Günümüzde ifade edilen söz konusu anlamı ile Müslüman ülke sınırları içerisinde yaşayan Yunan asıllı kişiler veya Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Hellen soyundan gelen halk⁹ veya Fener Rum Kilisesine bağlı kişiler için kullanılmaktadır.¹⁰

Yunan: Yunan ismi İyon ile ilgilidir. İyon isimli bir mit kahramanından gelir. Dor İstilasından kaçıp Anadolu'ya yerleşen İyonlar kendilerine on iki büyük site kurmuşlardır, Persler ise bu halk ile karşılaşarak Batı Anadolu'yu zamanla ele geçirmiştir. Perslerin Batı Anadolu'daki düşmanlarına verdiği Yauna ismi Türkler tarafından benimsenmiştir. Zaman içerisinde bugünkü Yunanistan halkını da içine almış ve genelleştirilmiştir. Yunanlı kavramı kuzey Yunanistan ve Mora çevresi ile sınırlıdır.¹¹

Bununla birlikte Yunan toplumunun ulus olma durumu tartışmalıdır. Yunanlar birbirinden farklı ırkların ve kültürlerin birleşiminden oluşmuştur. Yunan toplumunun tarihsel sürecinde olduğu gibi kendi kültürlerini tanıtmaya ve

---

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara, 1999, s.108.

⁸ Erendil, "Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler", s.102 – 114.

⁹ *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*.

¹⁰ William Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, Süreç Yayınları, İstanbul 1987, s. 10.

¹¹ Erendil, "Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler", s.102 – 114.

kültürlerinin etkisi altına alarak Helenleştirilen guruplar Yunan toplumunu oluşturmuştur.¹²

Yunanların milli kimliklerine bakıldığında ise kültürel milliyetçiliğin daha baskın olduğu görülmektedir. Buna rağmen kültürel olarak da ortak en büyük nokta Ortodoksluk kültüründe görülmektedir. Bunun dışında Yunanlar ana dil olarak Arnavutça veya Latin kökenli Arumanca'yı kullanmışlardır.¹³

1700'lü yıllara gelindiğinde ise Yunanistan ve Yunan kavramı farklı sosyo-kültürel öğeler taşıyan toplumda kimlik bunalımını getirmiştir. Aynı dönemler de bir ulus ve ulus devlet oluşturulma çabaları ile birlikte kimlik bunalımı sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır. Çünkü Antik Yunanlardan çağdaş Yunanlara kadar bir devamlılık yoktur ve çağdaş Yunanlar Bulgar, Latin, Arnavut, Sırp, Frenk, Makedon, Doğu Roma, Girit ve Anadolu kökenlidir. Yunan kavramı ise tüm bu farklı kültürleri bir arada tutmak ve birlik oluşturmak için kullanılmıştır.¹⁴

Hellen: Yunan halkının mitolojik atası olarak kabul edilir. Yunanistan coğrafyasında yaşayan Yunanca konuşan halklar birlik haline gelip kendilerine Hellen ismini vermişlerdir, böylece çeşitli etnik toplulukların bir isim altında toplanarak ırk birliğini sağlandıkları görülmektedir. Yunan halkı kendine Hellen demektedir ve Hellen ifadesini, kendileri için en uygun sıfat olarak tercih etmektedirler.¹⁵

Hellen kavramından türeyen Hellenizm ve Hellenistik Çağ kavramları ise Hellen kültürü ve Hellen kültürünün hâkim olduğu, Büyük İskender'den Hz. İsa'nın doğuşuna kadar süren çağ anlamlarını taşımaktadır. Bu kavramın en güçlü savunucularından biri olan Büyük İskender'in tüm ulusları Hellen

---

¹² Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, s. 8.

¹³ Alexis Heraclides, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye*, (çev. Mihalis Vasilyadis, Herkül Milas), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.50.

¹⁴ Erendil, "Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler", s.110.

¹⁵ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 472 – 473.

kültürü ile tanıştıırıp büyük bir dünya devleti kurma düşüncesi, Hellenizmi tüm doğuya tanıtmasına neden olmuştur.¹⁶

Hellen'ler, Hint – Avrupa ırkından, üç ayrı boy olarak (İyon, Dor ve Eolia) Balkan Yarımadası'nın Güneyine inmeleriyle tarihte ortaya çıkmışlardır. Gittikleri bölgedeki kültürün etkisi altına girmişlerdir ve çobanlıkla geçinmişlerdir. Bu dönemde geçim kaynakları çobanlık olduğu için hem eşit hem de özgür yaşamışlardır. Bu nedenle M.Ö. VII. yüzyıla kadar süren çağa Altın çağ ismini vermişlerdir. Ardından M.Ö. VII. yüzyıla gelindiğinde ise edebiyatta kullanılan Panhellen sözcüğü ile ilk kez Hellen sözcüğü kullanılmıştır.¹⁷

Hellenlerin birlik olması ise M.Ö. 338 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in Atina ile karşı karşıya gelmesinin sonucunda, Yunan şehirlerinin birleşmesi ve Isparta Hellen birliğini oluşturmuşlardır. Fakat Hellen birliğinin yönetimi M.Ö. 323'te İskender'den sonra Atina'nın eline geçmiştir. Atina bu Hellen birliğini dağıtıp, Yunanistan'ın büyük şehirlerinden oluşan bir Hellen birliği kurmuştur.¹⁸

Hellenistik Dönem olarak adlandırılan dönemde ise Anadolu'da kurulan birçok devletçiğin aydın zümresinin Yunanca kullanma modası uygulaması ile Hellen kültürünün yaygınlaştığı görülmektedir. Hellen kavramı, daha çok nüfuzu az olan eski Yunan halkının ve Yunan halkına kültürel olarak yakın olan halkların ortak tehlikeler karşısında birleşmesin için kullanılmıştır.¹⁹

Megali İdea: Megali İdea, kelime anlamı ile “büyük ideal, büyük fikir” demektir. Bu fikre ve ilkeye göre, 1453'de Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar

---

¹⁶ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 470.

¹⁷ Gökçen, *Türkiye'de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, s.45.

¹⁸ Erendil, “Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler”, s.107.

¹⁹ Gökçen, *Türkiye'de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, s.46.

işgal edilerek, bir Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen büyük Bizans İmparatorluğu kurulacaktır.²⁰ Bu imparatorluğun başkenti ise eski Bizans'ta olduğu gibi hala "Konstantinopolis" diye andıkları İstanbul olacaktır. Aslında istenilen ideal iki kıtalı, beş denizli büyük bir Yunanistan ve Batı Anadolu elde edilebilecek şartlara göre Karadeniz kıyılarında bir Pontus-Rum yönetiminin kurulması, deniz olarak da Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi, Akdeniz ve İyon Denizi'dir. Hatta bu sınırı daha da geniş düşünerek Hindistan'a kadar Büyük Yunanistan isteyenler de olmuştur.²¹ Zira böyle düşünenlere göre Büyük İskender'in ayak bastığı her yer Hellenlere aittir. Yunan kültürünün gittiği her yerin Yunanların olması gerekir düşüncesi hâkimdir. Bu düşüncenin en önemli savunucusu ve destekçisi kendisini Doğu Roma'nın mirasçısı sayan Fener Rum Patrikhanesi olmuştur. XIX. yüzyıldan sonra ortaya çıkan milliyetçilik fikri de Megali İdea isteklerini güçlendirmiştir.²²

Osmanlı yönetiminde millet sistemi içerisinde ayrıcalıklı durumda olan Rum Kilisesi, diğer Hristiyanlar üzerindeki etkisini bu düşüncüyü yaymak için kullanmıştır. Bununla birlikte Rum Kilisesi diğer taraftan da Osmanlı bürokrasisi içerisinde edindiği önemli yeri de bu amacı gerçekleştirmek için kullanmıştır. XIX. yüzyılda Eski Yunanistan'ın Avrupa medeniyetlerini geliştirdiği düşüncesi ile Avrupalı aydınlar eski Yunan kültürüyle daha fazla ilgilenmişlerdir. Daha da önemli bir nokta olarak Avrupa aydınlarında bir Yunan hayranlığı oluşmuştur. Özellikle Fransa'da ve İngiltere'de şair ve yazarlar Rumlar lehinde, Türkler aleyhinde yazılar yazmışlardır. Avrupa'da oluşturulan bu tutum Avrupa hükümetlerinin Osmanlı Devleti'ni kendi çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde parçalamak düşüncesine itmiştir.²³

---

²⁰ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s.29.

²¹ H. Fikret Alasya, "Megali Etniki Eteria'nın Yeni Uzantısı Filiki Eteria", *Türk Kültürü*, S.157, Kasım (1975), s.28.

²² Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s.30.

²³ Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s.12

Megali İdea kavramı, hem amaç hem de faaliyetleri bakımından Türk – Yunan ilişkilerini en sorunlu hale getiren kavramdır.

Enosis: Kelime anlamı “ilhak” olan Enosis, ilk Megali İdea haritasının çizildiği 1791 yılından beri gündemde olan bir konudur. Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını ifade eder. Bu nedenle, Kıbrıs sorununun da bu tarihten itibaren var olduğu söylenebilir.²⁴

Yunanistan Kıbrıs’ı ilk olarak 30 Aralık 1918 yılında talep etmiştir. Yunanistan 18 Ekim 1828’de İngiltere, Rusya ve Fransa’ya bir nota vererek, resmi olarak ilk kez Enosis fikrini ortaya atmıştır ve adanın kendisine bağlanmasını istemiştir. Kıbrıs’ta Yunan kilisesi, Patrikhane ve Yunan Hükümeti tarafından desteklenen Enosis hareketi, etkili, aktif ve sistemli bir şekilde kilise ve okullarda gençlere aşılanmıştır.²⁵

Kıbrıs adasında yayılan ve uygulanması istenilen bu fikir Kıbrıslı Türkler tarafından muhalefet ile karşılanmıştır. Kıbrıslı Türkler Enosis fikrine karşı adanın Türkiye tarafından yönetilmesi fikrini ortaya atmışlardır. Bu nedenle Enosis taraftarları bu fikrin en büyük engeli olarak Kıbrıslı Türkleri görmüşlerdir.²⁶

Enosis fikrinin uygulanmasındaki en büyük engel olarak görülen Kıbrıslı Türklerin yok edilerek adanın Yunanistan’a bağlanması fikri ortaya atılmıştır. Bu fikri uygulama kısmında ise EOKA adlı bir terör örgütü kurulmuştur. Enosis kavramı Kıbrısın Yunanistan’a ilhaki fikridir ve birçok Türk bölgesine terör, şiddet ve saldırıların yapılmasına neden olmuştur.²⁷

---

²⁴ Zafer Çakmak, *Kıbrıs’ta İsyân*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.3.

²⁵ Turgay Bülent Göktürk, “Rumların Kıbrıs’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası”, *ÇTTAD*, c. VII/16-17, Bahar / Güz 2008, s. 336-337.

²⁶ Gürhan Yellice, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, *ÇTTAD*, c. XII/24, Bahar / 2012, s.13-26.

²⁷ Nesrin Demir, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 15, S. 1, Elazığ, 2005, s. 350.

Filiki Eterya / Etniki Eterya Cemiyeti: Osmanlı devlet işlerinde bulunan Rumlar kendilerini ifade etmek ve toplanmak için çeşitli cemiyetler kurmuşlardır. XIX. yüzyılda Rum halkın isyana eğilimli olduğu görülmektedir ve bununla beraber bu amaca yönelik olarak çeşitli dernek ve cemiyetler kurmuşlardır. Bunlardan en önemlisi Filiki Eterya'dır. Bu cemiyetin temellerinde ise Avrupa'da kurulan Rum cemiyetleri vardır.²⁸ İlk olarak Türk yönetimine karşı 1796'da Viyana'da kurulmaya çalışılan eterya Avusturya polisinin Şair Rigas'ı tutuklaması ve Osmanlılar'a vermesiyle başarısız olmuştur. Daha sonra 1800'lerin başında Athena adlı bir örgüt kurulmuştur. 1813'te ise Paris'te Hotel Grec adlı cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetin üyeleri arasında Filiki Eterya kurucularından Sakolofun da bulunduğu cemiyetin sekreterliğini Bâb-ı Ali'nin Paris'teki maslahatgüzarı Angelopulos üstlenmiştir. Fransız sempatizanı olan bu örgütlerden farklı olarak Rusya taraftarı olanlar da vardır. Meselâ Finiks Cemiyeti, 1787'de Rusya'da kurulmuştur.²⁹

Bu cemiyetler dışında Rumların siyasi ve fikri birliklerini sağlayacak cemiyetler de kurmuşlardır. Bu cemiyetler ise isyan ve ihtilal bilincini oluşturmak için çalışmışlardır. Filoloğiki Eterya (Dil-Edebiyat Cemiyeti) 1810'da Bükreş'te kurulmuştur. Ardından 1812'de Atina'da kurulan ve İngiliz üyeleri de olan Eterya Ton Filomuson (Sanat Tanrıçası Dostları Cemiyeti) en önemlilerindedir. Çünkü bu cemiyet başta İngilizler olmak üzere Atina ve çevresinde bulunan yabancılardan oluşturulmuştur ve Yunanların eğitimini amaç edinmiştir. Eğitim amacıyla açılmış bu cemiyetler birçok yerde Rum okulları açmışlardır. Rumların fikri ve siyasi bilincini oluşturacak cemiyetler, Rumlar arasında milli kültür birliği ve bilinci yaratmıştır. Bu durum da 1814'te kurulan Filiki Eterya'nın temelleri bu şekilde oluşmuştur.³⁰

---

²⁸ Necla Günay, "Filik-i Eterya Cemiyeti", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 6, S. 1, 2005, s. 263-287.

²⁹ Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkulâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 41, Mayıs 2008, s. 105-112.

³⁰ Alasya, "Megali Etniki Eterya'nın Yeni Uzantısı; Filiki Eterya", s.157.

Filiki Eterya Cemiyeti 1814 yılında, Rusya'nın Odesa liman şehrinde ikisi Rum biri Bulgar olmak üzere üç tüccar tarafından kurulmuştur. Bu derneğin kurucuları Skufas, Emmanuel Ksanthos adlı Rumlar ve Yanyalı Atmas Çakalof adlı bir Bulgardır.³¹

Söz konusu cemiyetin Odesa'dan önce Paris'te kurulduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 1814'te Elbe'den dönmüş olan Napolyon'un onayı ile Paris'te bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin destekçisi ise, Fransa'nın eski İstanbul elçisi Choiseul Gouffier'dır. Bununla birlikte aynı cemiyete mensup kardeşlerden biri olan Athanasius Çakolof, Paris, Bükreş ve Moskova'da cemiyetin yeni şubelerini açmıştır.³² Cemiyetin Rusya'da bulunan şubeleri Dostluk Cemiyeti adını almıştır.³³ Cemiyetin kurucularından Ksanthos küçük cemiyetlerin Yunan idealine ulaşmasının çok zor olduğunu düşündüğü için cemiyetin ana fikri ise; "Yunanların Doğu Roma İmparatorluğu'nun kalıntısıdır ve Osmanlı Devleti yönetiminde yaşamaları onursuz yaşamaları anlamını taşımaktadır, bu nedenle onları kurtarmak Yunan ulusu için en büyük bir hizmettir" şeklinde ortaya atılmıştır.³⁴

Bu şekilde Ksanthos ve cemiyet arkadaşları Eterya ton Filikon yani Filiki Eterya veya Dostluk Cemiyeti olarak da anılan örgütü oluşturmuşlardır. Bununla birlikte bu cemiyet Batı Avrupa'daki gizli mason cemiyetlerinin kuruluş ve işleyiş usullerini benimsemiştir ve onlarla aynı şekilde işletilmiştir. Filiki Eterya Cemiyeti'nde disiplin oldukça yüksek tutulmuştur.³⁵

Bu cemiyetin üye toplaması ve yayılışı ise oldukça hızlı olmuştur. Gizli yönetimi sebebi ile cemiyetin başındaki isim kesin olarak bilinmemektedir.

---

³¹ Salahi Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Belleten*, c.XLIX, s.195, 1986, s.653.

³² Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s.181.

³³ Necati Tursan, *Yunan Sorunu*, Ankara 1987, s.36.

³⁴ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara 1993, s.27.

³⁵ Günay, "Filik-i Eterya Cemiyeti", s. 274. Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s. 10.

Bununla birlikte cemiyet ekonomik desteğini büyük tüccarlardan sağlamıştır. Fakat mali desteği alırken papazların rolü büyük olmuştur. Cemiyetin içerisindeki görevli papazlar Rum halkın bulunduğu Mora, Yunanistan, Adalar, Tuna boyu gibi bölgelere, ayrıca Sırbistan'a ve Bulgaristan'a kadar dağılmışlardır. Bu bölgelerde üye toplamak ve taraftar edinmek için çalışmışlardır. Cemiyete üye olanlar, cemiyet istediğinde ellerinde bulunan mallarını feda etmeye ve cemiyetin projeleri hakkında tam gizlilik koşuluna uymaya, yemin ederek üye olmuşlardır.³⁶

Bu cemiyetin Osmanlı Devleti içerisinde yayılması ise hızlıca gerçekleşmiştir. Dolayısıyla cemiyetin Osmanlı toprakları üzerinde birçok şubesi açılmıştır. Özellikle İstanbul, İzmir, Sakız, Bükreş, Yaş, Yanya ve Trieste gibi stratejik bölgelerde açılan Filiki Eterya şubeleri cemiyet üyelerinin hızla çoğalmasına neden olmuştur.³⁷

Eterya kurucuları Osmanlı ülkesinin her tarafında olduğu gibi, Moskova, Viyana, Paris gibi dünyanın önemli şehirleri arasında da dolaşarak hem üye sayılarını hem de mali varlıklarını arttırmışlardır. Bu cemiyetin etkili olmasının en büyük sebebi Rum halkın cemiyetin programında ki temel fikri benimseyerek, Cemiyete üye olabilmek ve yararlı olabilmek için birbiriyle yarışması olmuştur.³⁸

Filiki Eterya Cemiyeti'nin Osmanlı Devleti'ni etkileyen amaçları aktif bir şekilde uygulanmıştır. Cemiyetin amacı, Osmanlıların Hristiyan tebaası arasında eğitim-öğretimi yaymak olmuştur. Aslında söz konusu amaç derneğin gizlilikten çıkarak yardımlaşma kuruluşu olarak ortaya çıkmasından sonra oluşturduğu bir söylemidir. Cemiyetin temel amacı Fener Rum Patrikhanesi'ne

---

³⁶ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1985, s. 71.

³⁷ Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, s.27.

³⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, s.107.

bağlı bütün Rumları ve ülkelerini içine alan bir devlet kurmak, yani Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden oluşturmaktır.³⁹

Bu cemiyet amacına ulaşabilmek için Balkanlar'daki Hristiyan tebaayı ayırt etmeksizin bir bütün olarak ele almıştır ve hepsi üzerinde aynı kışkırtma politikasını uygulamıştır. Tüm amaçların temelinde Rumları Osmanlılara karşı isyana teşvik etmek olmuştur. Bu politikanın diğer bir sebebi de tüm Balkanlı Hristiyan toplulukları da isyana katmaktır. Rumlar arasında mücadele için birlik ve beraberlik kurulma çabaları devam ederken Rum olmayan Hristiyanlar da silahlandırılmıştır.⁴⁰

Cemiyet amaçlarına hızlıca yaklaşırken Megali İdea isteklerini de yaymayı başarmıştır. Cemiyetin ilk hedefi Eflak ve Boğdan'ı ayaklandırarak orada bir ordu kurmak olmuştur. Ardından kurulacak olan orduyla Mora'ya inerek bütün Balkanlar'ı Grekleştirmektir.⁴¹

Sonuç itibarı ile Filiki Eterya Cemiyeti büyük Hellen devletini kurmak amacı ile kurulmuştur ve hem fikri hem de teşkilatlanma olarak isyan hareketlerinin tetiklenmesine sebep olmuştur. Büyük Yunanistan fikrinin yayılması ve uygulanmasında büyük rol oynamıştır.

Patrikhane: Fener Rum Patrikhanesi, Fatih Sultan Mehmet tarafından yeniden kuruluşuna kadar statüsünde görevini yerine getirmiştir. Fakat yeniden kuruluşundan itibaren patrikhane Osmanlı karşıtı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu politikalardan biri patrikhaneyi Avrupa kamuoyunda Müslümanların yönetiminde dinini özgürce yaşayamayan bir kuruluş olarak tanıtmaya çalışmaktır. Bu nedenle 1699'da Karlofça Antlaşması'na da Patrikhane'nin dini özgürlüğünü engellenmemesine dair bir madde konulmuştur. Bu şekilde Lozan'a kadar bu dinini özgürce yaşayamayan kuruluş kışkırtması başarıyla sürdürülmüştür. Bu politikalardan bir diğeri ise

---

³⁹ Karal, Osmanlı Tarihi, c. V, s.109.

⁴⁰ Karal, Osmanlı Tarihi, c. V, s.110.

⁴¹ Tursan, *Yunan Sorunu*, s. 38.

Ulah, Sırp, Bulgar, Arnavut gibi Rum olmayan Ortodoks tebaanın Rumlaştırılması ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeniden yaratılmasına çalışılmasıdır. Böylece Patrikhane dini vasfından çıkıp siyasileşmiştir.⁴²

Patrikhane uyguladığı politikalarla gösteriyor ki; bir dini merkez olmaktan çok belirli politikaların oluşturulduğu siyasi bir parti görünümüne bürünmüştür. Çünkü Patrik, yalnızca dinsel yetkileriyle kalmamış bununla birlikte yargı ve eğitimin de başı sayılmıştır. Buna ek olarak bu yetkiler sadece Rum tebaa için değil Ortodoks mezhebine mensup tüm unsurlar için de geçerli olmuştur.⁴³

Bir diğer taraftan Rumların diğer Ortodoksların lideri olduğuna dair bir kanaat vardır. Bu görüş XIX. yüzyılda da devam etmiştir. Fransa İmparatoru Napolyon dahi "*Padişahın tebaasının büyük bir kısmı Rum'dur; Rumlar ise Rus'tur*" demiştir ve böylece Ortodoks mezhebindeki bütün Osmanlıları Rum adı altında birleştirmiştir. II. Mahmut tarafından verilen bir beraatta patriğin tüm Rum milletinin, yalnızca asıl Rumların değil, Bulgarlar, Sırp ve Arnavutları da içeren bütün Ortodoksların reisi olduğu tasdik edilmiştir. Rumlara verilmiş olan geniş haklar onlara diğer Ortodoks milletler üzerinde ciddi bir üstünlük sağlamıştır.⁴⁴

Patrikhane Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından, Doğu Roma'yı Rum kiliseleri içinde yaşatmaya çalışmıştır. Rum patrik, metropolit, papaz ve piskoposları kiliselerde yaptıkları dualar ve verdikleri vaazlarda, okul ve medreselerdeki ders kuralları ile eski Doğu Roma kültürünü yaşatmaya çalışmışlardır.⁴⁵

---

⁴² Süreyya ŞAHİN, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul 1980, s.126.

⁴³ Yavuz ERCAN, "Türk Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesi'nin Rolü", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s.203.

⁴⁴ Tansel Topbaş, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007, s.17.

⁴⁵ Hakan Alkan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı yay., İstanbul, 2003, s.26

Fener Patrikhanesi'nin ve Rumların Doğu Roma İmparatorluğu'nu canlandırarak, Küçük Asya'nın Hellenleştirilmesi projesi olan Megali İdea'yı canlandırmak hedefi ile birlikte Patrikhane kendini Bizans'ın mirasçısı saymıştır, onu canlandırmak da en büyük hedefi olmuştur.⁴⁶

Fener Rum Patrikhanesi yukarıda bahsedilen hedeflerini yerine getirebilmek için kendi statüsünü kullanarak Osmanlı bürokrasisi içerisinden elde ettiği bilgileri diğer devletlerle paylaşmıştır. Patrikhane dini statüsünden daha çok siyasi olarak etkinliğini sürdürmüştür. Böylece tüm Ortodoks tebaayı Osmanlı devletine karşı kıskırtmış ve Rum tebaanın Büyük İdeali için çalışmıştır.⁴⁷

Ekümeniklik: Kelime anlamı eşitler arasında birinci veya eşitler arasında en eşittir. Tarihsel seyrinde ise; ilk dönemlerinde bir kasaba vasfındaki İstanbul, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Antakya Patrikliğinin Heraclia (Ereğli) metropolitliğine bağlıdır. İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği, M.S. IV. yüzyılda Roma imparatoru tarafından kurulmuştur. Ancak Roma, İskenderiye, Antakya, Kudüs ve Tûrisinâ gibi bir havari kilisesidir. 37 yılında Havarilerden Aziz Andreas tarafından kurulduğu rivayet edilmiştir. Havari kilisesi, Hazret-i İsa'nın on iki havarisinden birinin kurduğu kilise anlamını taşır. Dolayısıyla “tek kilise, tek devlet” prensibinde dönemin imparatoru, 381 tarihli İstanbul konsilinde, İstanbul Patrikliği'nin diğer beş patriklik ile eşit statüde bulunduğunu bildirmiştir fakat İstanbul Patrikliği'nin eşitler arasında birinci (primus inter pares) olduğunu kabul ettirmiştir.⁴⁸ XI. yüzyılda Hristiyanlığın Katolik ve Ortodoks olarak bölünmesiyle Roma ve İstanbul kiliselerinden ayrılmıştır. Doğu Roma sınırlarındaki Antakya, Kudüs,

---

⁴⁶ Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, Bayrak Yay., İstanbul 1984, s.27.

⁴⁷ Salim Gökçen, “Fener Rum Patrikhanesi'nin Hukuki Statüsü ve Heybeliada Ruhban Okulunu Açtırma Girişimleri”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Erzurum, 2006, s.189.

⁴⁸ Eşitler arasında en eşit sıfatının İstanbul Patrikliğine verilmesi diğer kiliseler tarafından tepkilerle karşılaşmıştır. Ekrem Buğra Ekinci, “Ekümeniklik Nedir? Ne Değildir?”, *Zaman Gazetesi*, 1 Şubat 2008.

İskenderiye ve Türisina patriklikleri idari olarak İstanbul'a bağlanmıştır. Fakat bu kiliseler dini işler açısından statülerini korumuşlardır.⁴⁹ Bu sebeple Ortodoksların hükümetle ilişkilerinde bir tek İstanbul Patriği muhatap alınmıştır. Fener Patrikhanesi, dünya Ortodoksları üzerindeki en yüksek dini mercidir. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti de kendi açısından yararlı görerek bu durumu kabul etmiştir. Sonuç olarak söz konusu dönemlerde Ortodoksların büyük çoğunluğu Osmanlı vatandaşı statüsündedir. Ekümenik (veya ökümenik), evrensel anlamını taşır⁵⁰ ve Yunanca oikos (ev) kelime kökünden gelir. Ortaçağda bütün Hıristiyan din adamlarının katıldığı ve din işlerinin görüşüldüğü meclislere de ekümenik konsil, diğerlerine mahalli konsil ismi verilmiştir. İstanbul Patrikhanesinin ekümenik sıfatı, aslında tüm Ortodoks mezhebindeki Hıristiyanları birleştirme düşüncesini taşımıştır.⁵¹

Mübadele: Kelime kökeni Arapçadır. Mübadele değiştirme, değiş tokuş anlamı taşır. İki devlet arasında uygulanan karşılıklı insan değişimidir. Osmanlı devletinde iki devlet elçilerinin karşılıklı olarak birbirlerinin ülkelerine gidişi için de kullanılmıştır.⁵²

Yazılan bu tezde ise 30 Ocak 1923'te Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Lozan antlaşmasıyla Türkiye'de bulunan Ortodoks Rumlar ile Yunanistan da bulunan Müslüman Türklerin yer değiştirmesi anlamında kullanılacaktır. Kavramsal anlamı ile aynı düzlemde kullanılmıştır.

Kullanılan mübadele kavramının tam olarak açılımını ise şu şekilde değerlendirebiliriz: Türk - Yunan Ahali Mübadelesi Antlaşması gereğince gerçekleştirilen mübadele, resmi bir uygulamadır. İki ülkenin halklarının tabi tutulacağı, kâğıt üzerinde resmileştirilerek oradan oraya gitmelerini, bazı şartlar ve hükümlere tabi olacaklarını, bundan sonraki hayatlarının geçeceği

---

⁴⁹ M.Süreyya Şahin, "Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1", *M.H.D.*, S.89, Ocak 2006, s.30.

⁵⁰ Aytunç Altındal, "Ekümenik Nedir?", *M.H.D.*, S.51, Kasım 2002, s.10.

⁵¹ Topbaş, "Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi", s.3.

⁵² *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Mübadele Maddesi.

coğrafyaların nereler olduğunu söylemek üzere tasarlanmış uluslararası geçerliliğe ve onaya sahip bir uygulamadır.

Etabli: Kelime kökeni Fransızcadır. Etabli, yerleşmiş, oturmuş, kökleşmiş, kurulu, yerleşik anlamlarını taşır. Etabli meselesinin ortaya çıkışındaki söz konusu mübadele antlaşması maddesi şu şekildedir:

“Madde 2 _ I inci maddede mv.sarrah olan mübadele atideki ahaliye şamil değildir:

A) Der saadet rum ahalisi;

B) Garbi Trakya'nın müslüman ahalisi

Dersaadetin rum ahalisi addedilecekler 1912 kanunu (1) mucibince tahdid edilmiş bulunan Dersaadet Şehir Emaneti havzasında 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden mukaddem sakin bulunmuş olan bilcümle rumlardır. Garbi Trakya'nın müslüman ahalisi addedilecekler, Bükreş muahedenamesi ile 1913 de tâyin edilen hat hududun şarkındaki havalide mütemekkin bilcümle müslümanlardır.⁵³

Bu maddede kullanılan “sakin bulunmuş” yani “etabli” kelimesi tam olarak anlaşılammıştır. Antlaşma metni Fransızcadır. Bu kavramda Fransızca “Etablis” kelimesi sakin bulunmuş olarak kullanılmıştır. Antlaşmanın resmi çevirisi ve TBMM’de onaylanan ve kabul edilen Türkçe metinde “sakin bulunmuş” kavramı mevcuttur. Bu nedenle Etablis kelimesi Türkçeye “yerleşmiş olan” anlamını da taşır. Aslında Türkçede “yerleşmek” fiili, Fransızcada etablis fiiline daha yakındır.⁵⁴

Muhtelit Mübadele Komisyonu’ndaki Türk heyet, Türk kanunlarına göre İstanbul’da 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan kişileri etabli olarak yorumlarken, Yunan heyeti etabli kavramını Türk heyetinden daha farklı bir

⁵³ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s.185.

⁵⁴ Nihat Erim, “Milletlerarası Adalet Divanı ve Türkiye-Rum ve Türk Ahali Mübadelesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 2, S. 1, s. 63.

şekilde yorumlamıştır. Yunan heyetinin yorumu ise; İstanbul’da yaşayan tüm Rum halkın Etabli kabul edilmesi olmuştur. Etablis kelimesinin anlamı iki hükümet kanunları ile bağlı kalınmaksızın, anlaşmanın metnine ve karakterine uygun bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.⁵⁵

İki devletin heyetleri arasında çıkan bu anlaşmazlık Komisyon’da uzun tartışmalara sebep olmuştur. Mesele Komisyonun adli şubesine havale edilmiştir. Fakat Muhtelit Komisyon herhangi bir sonuca varamamıştır. Bu nedenle Etabli sorunu önce Yunanistan tarafından Milletler Cemiyetine daha sonra Lahey Adalet Divanına taşınmıştır. İki devletin mübadele sırasında yaşadığı etabli sorunu oldukça geç çözüme ulaşabilmiştir.⁵⁶

I.2. Osmanlı Yönetiminde Rumlar ve Mora Yarımadası

Osmanlı Devleti Rumlarla ilişkilerini, 1383 ve 1394’te Serez ile Tesalya’yı alarak Mora yarımadasına⁵⁷ yapmış olduğu akınlarla kurmaya başlamıştır. Ardından 1430 yılına gelindiğinde ise Venedik’in kontrolünde bulunan Selanik Osmanlı yönetimine girmiştir. Osmanlı Devleti Yanya’yı Arnavutluk fetihleri sırasında ele geçirmesi ile Mora yarımadasının ele geçirilmesi için önemli ve stratejik bir nokta olmuştur. Osmanlı’nın Mora yarımadasını almak için sürekli olarak yaptığı akınlar sonucunda 1446 yılında Mora yarımadası büyük oranda Osmanlı kontrolüne geçmiştir. 1458 – 1503⁵⁸ yılları arasında Osmanlı Devleti, Eğriboz, Dalmaçya kıyıları, Limni, Midilli, İnebahtı, Modon ve Koron’u ele geçirerek⁵⁹ Rumlar ve Mora yarımadası ile daha yakın ilişkiler kurmuştur. 1540 yılında imzalanan Venedik – Osmanlı antlaşması ile de Mora tamamen Osmanlı yönetimine geçmiştir. Rodos (1522),

⁵⁵ Ramazan Tosun. “Türk-Rum Nüfus Mübadelesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 16, s.601-610.

⁵⁶ Erim, “Milletlerarası Adalet Divanı ve Türkiye-Rum ve Türk Ahali Mübadelesi”, s.65.

⁵⁷ Mora Yarımadası, Yunanistan’ın güneyini oluşturan Avrupa kıtasına bağlı ve Ege denizinde bulunan yarımadadır. Batı dilleri ve Yunancada bölgenin adı Peloponnesos olarak geçer.

⁵⁸ *Türk Ansiklopedisi*, Yunanistan maddesi, MEB Devlet Yayınları, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara 1983, s.462 – 463.

⁵⁹ Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 81.

Sakız (1566), Kıbrıs (1571) ve Girit (1669)⁶⁰ Osmanlı yönetimine geçmiş ve Anadolu'ya Osmanlı Devleti hâkim olmuştur. Böylece geriye Doğu Roma'dan yalnızca Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı, Rumca konuşan Rumlar kalmıştır.

Osmanlı Devleti içerisinde Rumlar da diğer azınlıklar (gayrimüslimler) gibi millet sistemi içerisinde yönetilmiştir. Osmanlı Devletinde gayrimüslimlerin statüsü ise İslam hukuku içerisindeki zimmet kurumu olmuştur. Bu durumda İslam hukukuna göre zimmiler, İslam devletinin koruması ile kendi dinlerini ve yaşantılarını bozmadan yaşayabilmişlerdir.⁶¹ Bu sistem sayesinde gayrimüslimler din, örf ve özel hukuk gibi kendilerine ait kültürel yaşamlarını serbestçe uygulayabilmişlerdir. Böylece bir devletin içinde kendilerine ait sistemleri ile devlet içerisinde devlet mantığı ile hareket etmişlerdir. Dini liderleri ise Osmanlı Devleti'nin bir memuru statüsünde sorumlu oldukları topluluklardan devlete karşı sorumlu tutulmuşlardır.⁶²

Millet sistemi daha ayrıntılı ele alındığında: İslâm kültüründe, aynı din ya da mezhep mensuplarına millet denilmiştir. Örneğin İslâm milleti, Nasrânî (Hıristiyan) milleti, Yahudi milleti, Mecusi milleti gibi isimlendirilmişlerdir. Bu durum İslamiyet'in yayılmasından itibaren uygulanan bir sistemdir. Osmanlı Devleti'nde de kullanılan bu uygulamaya göre zimmîlerin (gayrimüslim vatandaşların) mensubu oldukları din ve mezheplere millet denilmiştir. Her millet, kendi dini liderinin himayesi altında yönetilmiştir. Osmanlı'nın klasik döneminde üç millet öne çıkmaktadır: Rum, Ermeni ve Yahudi milleti. Rum milleti, Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Romenler, Ukranlar, Ruslar da dâhil olmak üzere bütün Ortodoksları yani bir mezhebi ifade etmektedir. Ortodoks Arap ve Arnavutlar da Rum toplumuna dahil

---

⁶⁰ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 22.

Ayşe Nühket Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı(1896-1908)*, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2000, s. 13.

⁶¹ Ali Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, Ankara, 2003, s.9. Bayram Kodaman, *II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1987, s.9 – 10.

⁶² Ali Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, TÜRKAR, Ankara, 2003, s.3.

olmuştur.⁶³ Osmanlı Devletinde az sayıda Katolik ve Protestan ile birlikte, Ortadoğu'da yaşayan Melkî, Maruni, Süryani, Nasturî, Kıpti gibi şark kiliselerine üye olan Hristiyanlar da vardır. Gayrimüslim milletlerin hepsinin dini liderleri, hükümet ve millet arasında resmi birer temsilci olmuşlardır.⁶⁴

Dini liderler yönetiminde toplanan meclisler, Bizans döneminden itibaren millet mensuplarının evlenme, boşanma, velâyet, vesayet, miras gibi hukuk davalarının görüldüğü ve sonuçlandırıldığı cemaat mahkemeleridir. Zimmîlerin ve ruhban sınıfının dini olarak işlenen suçları din liderleri tarafından yargılanmıştır. Osmanlı Devleti bu yargılamaya karışmamıştır, yalnızca verilen cezanın infazında yardımcı olmuştur. Milletin dini liderinin yaptığı yargılama ve cezalandırmalarda usulsüzlük olduğu durumlarda, halk Osmanlı makamlarına şikâyette bulunabilmişlerdir. Patrik ve ruhanilerin, bu gibi durumların mahkemesi Divan-ı Hümâyun'da yapılmıştır; kendilerine cezaların infazı hususunda da bazı imtiyazlar tanınmıştır. Zimmîler isterlerse bu ruhani mahkemelere değil, Osmanlı mahkemelerine de gidebiliyordu. Millet sistemine tabi kişiler daha ucuz, temyiz kontrolüne tâbi bulunduğu için ve âdil gördükleri için Osmanlı Devletine ait mahkemeleri tercih etmişlerdir. Dini liderler ise bu durumdan rahatsızlık duymuşlardır ve Osmanlı hükûmetine müracaat ederek bunun önlenmesini istemişlerdir. Eğer ceza davası varsa veya taraflardan birisi Müslüman ise mutlaka Osmanlı mahkemeleri o davaya bakmıştır. Bu durumda da kendi dinleri göz önüne alınmıştır. Buna örnek olarak ise bir Hristiyan içki içmekten dolayı ceza almazdı içki ve domuz satışı geçerli sayılmıştır.⁶⁵ Bir Müslümanın şarap fıçısını deviren Müslümana hiçbir şey gerekmiyorken, fıçının bir Hristiyan'a ait olması zararın tazmini gerektirmiştir. Çünkü Hristiyanlık dininde şarap haram değildir ve mal sınıfına girer. Dini liderler, gayrimüslim azınlık cemaatlerinin nikâh, vaftiz, cenaze gibi dinî işlerinin görülmesinde Bâbîâlî'ye karşı birinci derecede sorumlu

---

⁶³ Ali Güler, *XX. Yüzyıl Başlarının Askeri ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayrimüslimler (Sosyo – Ekonomik Durum Analizi)*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1996, s.8

⁶⁴ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s.4.

⁶⁵ Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, s.10.

tutulmuştur. Hükûmet, dini liderler aracılığıyla azınlıkları kontrol altına almayı hedeflediği için onları muhatap almıştır. Gerekli yazışmaları onlarla yapmış ve çeşitli konuların halka bildirilmesini ruhani liderler aracılığı ile yerine getirmişdir. Zimmî cemaatlerin kayıtları da dini liderler tarafından tutulmuştur. Dini liderler kâr getirici işlerle uğraşmamışlardır bu nedenle vergiden muaf tutulmuşlardır. Halktan kilise ve havra vergilerini toplayan liderler yaptıkları nikâh, vaftiz gibi işler karşılığında da para almışlardır. Bunların çoğu da vergi ve pişkeş (tayin harcı) olarak devlet hazinesine girmiştir. Ayrıca kilise ve manastırlara ait gayrimenkullerden çeşitli yollarla elde edilen gelirler de vergilendirilmiştir. Bu vergi sistemiyle hükümet, kilise ve havraların zenginleşmesini ve müstakil bir güç oluşturmaya engel olmuştur. Hükümet çoğu zaman fakir düşen kilise ve havralara hazineden yardım yapmıştır.⁶⁶

Bu sistem ile hükümet ülke içindeki herhangi bir muhtariyetten ziyade, milletler üzerinde kontrolünü ve vergilerin tek elden toplanmasını sağlamıştır. Bu sistemle gayrimüslim tebaanın dinî ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki kamu hizmeti de yerine getirilmiştir.⁶⁷ Patriklik, zimmîlerin dini ihtiyaçlarının karşılanması ve bunlardan alınan vergilerin toplanması için verilen bir nevi iltizam sayılmışlardır. Zimmîler, istedikleri statüde din adamı yetiştirebilmişlerdir, dinî okullar açma yetkileri vardır, dinî ayin ve toplantı düzenleme yetkileri olmuştur, dinî günlerinde tatil hakları vardır, dini mekânlarında rahatça ibadetlerini gerçekleştirmişlerdir, çan çalma hakları olmuştur, haç gezdirebilmişlerdir, dinî kıyafetleri ve sembolleri taşıma haklarına sahip olmuşlardır, yortu ve bayramlarını kutlayabilmişlerdir. Bütün bu haklarını kullanırlarken, Müslümanların taciz ve İslamiyet'in tahkir edilmemesi şartı vardır.⁶⁸

---

⁶⁶ Güler, *XX. Yüzyıl Başlarının Askeri ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayrimüslimler (Sosyo – Ekonomik Durum Analizi)*, s.10.

⁶⁷ Gökçen, *Türkiye'de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, s.40.

⁶⁸ Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, s.10.

Fakat Rum tebaa Osmanlı yönetimine girmesi itibarı ile sürekli isyan çıkartma eğiliminde olmuşlardır. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı donanmasında yaşanan en küçük zayıflığı dahi Rumlar fırsat olarak görüp, küçük çaplı isyanlar çıkartmışlardır. 18. yüzyıla gelindiğinde Rumların isyanları daha da şiddetlendirdiği görülmekle beraber bu isyanlarda Rusya'nın desteğinin de büyük önemi olmuştur. Osmanlı – Rus savaşının bitmesi ile birlikte imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından Rum isyanlarının bir süreliğine sona erdiği görülmektedir.⁶⁹ Fakat Rusya'nın Grek Projesi hem Rum ayaklanmalarını bir plan haline getirmiş hem de bu proje ile Avrupalı devletlerin de Rumları desteklemesi sağlanmıştır. Bu projeden sonra, Rumların ayaklanmaları için çeşitli suretlerde örgütlenme ve kışkırtma çabaları olduğu görülmektedir. Rumların yerel ayaklanmaların sürekli başarısız oluşu, Osmanlı Devleti'ne karşı hem ulusal bir bilinç yaratılmasına sebep olmuş hem de bağımsızlık fikrini tetiklemiştir.⁷⁰

Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Rum tebaa ekonomik gelişimini 18. yüzyılda geliştirme çabası içerisine girmişlerdir. Özellikle gemiler ile Avrupa'ya yaptıkları ticaret ile bir Rum zenginliği oluşturmayı başarmışlardır. Avrupa ile sürekli iletişim halinde olan bu tacirler Osmanlı topraklarında ulusal bir bağımsızlık hareketi fikrini oldukça rahat yaymışlardır.⁷¹

Mora yarımadası, Epir ve Teselya Rumların oldukça yoğun olarak yaşadıkları yerlerdir fakat Rum tebaa kültürel merkez olarak İstanbul ve Adaları tercih etmiştir. Osmanlı Devleti ise Rum tebaanın kültürel etkinliklerini kısıtlamadığı için özellikle Batı Anadolu ve Karadeniz de çok sayıda Rum okulları açılmıştır. Osmanlı topraklarında aktif olarak faaliyet gösteren Rum

---

⁶⁹ Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama Planları*, İstanbul 1999, s. 52-54.

⁷⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 107.

⁷¹ Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.37 – 40.

kiliseleri ve Rum okullarının, kendi gelenek ve kültürleri doğrultusunda çalıştığı görülmüştür.⁷²

Ulusal bilincin yaygınlaşması ile birlikte birçok Rum düşünür ortaya çıkmıştır ve milliyetçi faaliyetlerde bulunmak için Rum okullarında öğretmenlik yaparak Osmanlı Devleti'ne karşı bir halk oluşturmuşlardır.⁷³

Avrupa'da uyanan Yunan kültürü sempatisi ise Osmanlı topraklarında yaşayan Rum halkın cesaretini ve bağımsızlık isteğini arttırmıştır. Avrupa'nın katkısı ile Osmanlı Devleti içerisinde ulusçuluk hareketini en erken başlatan toplum Rumlar olmuştur.⁷⁴ Ulusçuluk hareketinin en erken geliştiği Rum halkı destekleyen Avrupa'da bulunan Yunan dostu dernekler kendi ülke hükümetlerine Rum halkın yanına çekmek için baskı kurmuşlardır, aynı zamanda Osmanlı içerisinde kurulan Filiki Eteryacı Cemiyeti her zümreden birçok üye toplayarak hızlıca yayılmayı başarmıştır. Filiki Eteryacı Cemiyeti 1818 yılına gelindiğinde her kesimden üyeye sahip ve Osmanlı Devleti'nde Rumların olduğu her bölgeye yayılmıştır. Böylece Yunan ulusçuluk hareketinin de sistematik bir şekilde yürümesi ve gelişmesi sağlanmıştır.⁷⁵

I.3. Balkanlarda Ortaya Çıkan İsyân Hareketleri ve Yunanistan

Balkan⁷⁶ Savaşları'na gidilen süreçte önemli bir aşama olan milletler sorununun ortaya çıkması 18. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. 1768 – 1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı Devleti içindeki Ortodoks tebaanın

⁷² Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 57.

⁷³ Serap Toprak, "19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkılmazında Rumlar", *Yeni Türkiye Dergisi*, 68 / 2015, s.2844

⁷⁴ Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s.43.

⁷⁵ Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s. 184.

⁷⁶ Bugün Balkan bölgesi, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'nın içinde bulunan bölgedir. Balkanlar'da Macar, Dalmaçyalı, Slav, Sırp, Romen, Bulgar, Makedon, Karadağlı, Rum ve Türk toplulukları yaşamaktadır. Balkanlar'ın etnik çeşitliliği ve konumu Avrupa devletleri ve Rusya'nın bölgede etkin olmaya çalışmasına sebep olmuştur. Bölgede etkin olan devlet Batıda Avrupa, Doğuda ise Rusya'yı tehdit etme gücüne sahip olmuştur. Bu nedenle 19. yüzyıldan beri Avrupa'nın en sorunlu bölgesi Balkanlar'dır.

koruyuculuk hakkını üstlenmiştir. Bunu zaman içinde genişleterek kendi amaçları doğrultusunda kullanan Rusya'ya karşı büyük güçlerin de aynı şekilde hareket etmesi neticesinde Osmanlı'nın dağılmasını hızlandıran milletler sorunu kronik bir hâl almıştır. Balkanlarda yaşayan Hıristiyanların korunması Batılı devletlerin öncelikli politikalarından biri olmuştur; Osmanlı toprağında yaşayan Hıristiyan tebaa ise Batılı devletlerin koruması altına alınmıştır.⁷⁷

Bu şekilde ortaya çıkan milletler sorununun ardında sadece dış sebeplerin olmadığı görülmüştür. Zira Tanzimat döneminde gerçekleştirilen toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik düzenlemelerin de doğrudan veya dolaylı olarak bu sorunun ortaya çıkışında payı olmuştur. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte gayrimüslim unsurlar; özgürlük, eşitlik, milliyet, adalet gibi modern değerler ve kavramlar ile birlikte 19. yüzyılda ayrılıkçı hareketlere girişmiştir.⁷⁸

Bulgarlar, 1878 yılında imzaladığı Ayastefonos⁷⁹ ile elde ettiği fakat yürürlüğe girmedeği için Berlin Antlaşması ile elinden alınan Doğu Rumeli ve Osmanlı Makedonya'sı için bitmek bilmeyen bir mücadeleye girişmiş, bölge çeteler ile terör hareketlerine maruz kalmıştır. Esasında Makedonya meselesinin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri, Bulgaristan'ın din ve milliyet yönünden Makedonya'da yaptıkları tahriklerdir. Dinî tahrikler, müstakil Bulgar kilisesinin kurulmasından sonra başlamış ve zamanla artmıştır.⁸⁰ Bulgar Prensiğinin Doğu Rumeli'yi ilhak etmesinden sonra Makedonya ile ilgilenmeye başlaması, din ve milliyet faktörü mücadele sebebi olmasına yol açmıştır. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'in yönetimini

---

⁷⁷Fatih Yetim, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2011, s. 289.

⁷⁸ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 526-527.

⁷⁹ Batı Trakya'nın Osmanlı topraklarından ilk olarak ayırma girişimi 93 harbi olarak bilinen 1877 - 1878 Osmanlı Rus savaşı sonucunda imzalanan Ayestefanos Antlaşması ile olmuştur. Türel Yıldırım, "Tarihi Perspektif İçinde Batı Trakya ve Batı Trakya Türk Azınlığının Haklarını Koruyan Antlaşmalar (1878-1923)", *Kamu Hukuku Arşivi*, c.2, S.3, 1999, s. 2-3.

⁸⁰ Ahmet Halaçoğlu, "Bulgar Mezalimi", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 13, Ankara, 2002, s.308-315.

üzerine alınca, Akdeniz ve Adriyatik'e başka yoldan inme şansı kalmayan Sırbistan da Makedonya'ya yönelmiştir.⁸¹

Balkan devletlerinin bu hareketlenmelerinin ardından Yunanistan ise Megali İdea (Büyük Yunanistan ideali)⁸² fikri ile birlikte, Ege'deki bütün adaları, Anadolu'nun Ege kıyılarını, Girit ve Kıbrıs'ı ve Ege Denizi'ni kapsayan ve İstanbul'un başkent olduğu Bizans'ı yeniden yaratma hedefi güden bir politika izlemiştir. Bu politika, Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan Makedonya'yı da kapsamaktadır. Ne var ki, Girit sorunundan kaynaklanan nedenler Yunanistan'ın bu dönemde çok etkili olmasını engellemiştir.⁸³

Osmanlı hâkimiyeti döneminde uzun bir süre asayişin hâkim olduğu Balkanlarda 19. yüzyılın başından itibaren Avrupa devletlerinin de desteği ile gayri Türk unsurlar isyan etmeye başlamış ve bu isyanlar sonucunda küçük bağımsız ya da özerk devletler ortaya çıkmıştır. Belli bir sınır, din, dil, boy ya da tarihi süreç gibi bir ölçüte dayanmayan bu devletlerin, her biri hem aralarında hem de Osmanlı Devleti ile mücadele içerisinde olmuşlardır. 20. yüzyılın başında zirveye ulaşan Balkanlardaki bu gerginlik, bölgede özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile nüfuz mücadelesine giren Rusya'nın aktif politikası ile 1912'de bölgesel bir çatışmaya dönmüştür, yakında başlayacak olan I. Dünya Savaşı'nın da habercisi olmuştur.⁸⁴

---

⁸¹ Altıntaş, *Makedonya Sorunu ve Çete Faliyetleri*, s. 80 – 88.

⁸² Megali İdea teriminin Türkçeye tam çevirisinde “Büyük Ülkü” olarak çevrilmesi mümkündür. Yunan dil bilimci Yeorgios Babiniyotis'in Çağdaş Yunanca Sözlük eserinde Megali İdea kavramının açıklamasında; fikrin köle durumunda olan tüm Yunanlıları kurtarmak ve başkenti İstanbul olan bir Yunan devleti kurmaktır. Bir diğer anlamı ise Rum – Ortodoks Kilisesi sembolik sınırlarını genişleterek Helen sembolizmini yaymaktır.

Damla Demiröz, “Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 291-312.

⁸³ Deniz Harekâtı 1912-1913”, *Balkan Harbi*, ATASE Başkanlığı Yayınları, c. VII., Ankara, 1993, s.15.

⁸⁴ Fatih Tuğluoğlu, “Talebe Defterleri Dergisindeki Yansımalarıyla Balkan Savaşları 1912 – 1918”, *Tarihin Peşinde Dergisi*, S.12, 2004, s. 157 – 185.

I.3.1. İsyanların Temel Sebepleri

19. yüzyıl Balkan ulusal lider ve düşünürleri kökleri Batı Avrupa'da olan iki siyasi doktrinden derinden etkilemiştir: Kökleri 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinde olan liberalizm⁸⁵ ve temeli 19. yüzyıl tarihselliğinin romantikliğinde bulunan milliyetçiliktir.⁸⁶ Balkan milliyetçiliğinin üç temel belirleyici unsuru vardır, “dil, tarihsel ortaklık ve din”.⁸⁷

Ulusal hareketlerin cesaretlenmesine katkıda bulunan temel unsurlardan biri de genel iktisadi koşulların gelişmesi ve özellikle 18. yüzyıldaki ticari canlanmadır.⁸⁸ Önceki dönemde olduğu gibi uluslararası ticaret, özellikle Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve diğer Ortodoks Hıristiyanların etkin olduğu Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaasının ellerinde bulunuyordu.⁸⁹

Balkanlardaki ilk isyanların esas nedenleri, tamamına yakını 18. yüzyılda ortaya çıkmış olan yarımadadaki iç koşullardır. Ayrıca Rusya'nın 1700'lerden beri desteklediği Büyük Grek planını uygulamaya sokması ve milliyetçilik fikirlerinin maddi manevi desteklemesi isyanları beslemiştir.⁹⁰

Bunlardan en önemlisi, Osmanlı hükümetinin kırsal kesimde hukuku ve düzeni korumaktaki, hem Hıristiyan hem de Müslüman itaatsiz ve silahlı

---

⁸⁵ Bireyin özgür olmasını ve ekonomik güçler arasında özgür yarışmayı, devletin bireyler, sınıflar ve uluslararası ekonomik ilişkilere karışmamasını isteyen siyasi ve ekonomik öğretisi. *Türk Dil Kurumu sözlüğü*, Liberalizm maddesi.

⁸⁶ Bütün Avrupa'da 19. yüzyıl devrimci hareketleri, iki doktrin arasında apaçık zıtlıklar olmasına rağmen liberalizm ve milliyetçiliği bir araya getirmiştir. Liderler feodal ve otokratik rejimlerin yıkılmasına ve yerine anayasal rejimlerin kurulmasına yoğunlaşmıştır. Devlet için ulusal bir temeli kabul etmişlerdir; bu temelde ortak bir dili ve tarihi geçmişi olan halkların bir araya gelmesini öngörülmüştür. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, s. 530.

⁸⁷ Bütün milliyetçi hareketlerde, dil milliyetin en önemli noktasıdır. Ortak bir dil, hangi insanların bir devlet kurması gerektiği konusunda ana belirleyici faktör olarak görülürken, onların geçmişteki tarihi, işgal etmeleri gereken toprak parçasını belirlemede ana etken olarak değerlendirilmektedir.

Balkan Savaşlarının 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri, Türk Akademisi Sosyal Siyasal Stratejik Araştırmalar Vakfı, Ekim 2012, s. 20 – 23.

⁸⁸ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, C:1 18. ve 19. Yüzyıllar, Küre Yayınları, İstanbul, 2006 s.195.

⁸⁹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, C:1 18. ve 19. Yüzyıllar, s.198.

⁹⁰ Selçuk Ural, “Milli Mücadele de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.18, Erzurum 2001, s. 309.

unsurları kontrol etmedeki yetersizliğidir. Bu durum barıştan yana olan Hıristiyan ve Müslüman nüfusu kendi savunmalarını organize etmeye yöneltmiştir. Böylece yerel hükümet merkezleri ortaya çıkmıştır.⁹¹ Merkezi otoritenin zayıflaması, aynı zamanda birçok bölgede, genelde çatışan çıkarları ve hukuki düzenleri olan legal ve illegal silahlı çetelerin yaygınlaşmasına da neden oldu. Ayanlar, Kırcaaliler, kanunsuz yeniçeriler, eşkıyalar ve Boşnak kaptanları zikredebiliriz.⁹²

Makedonya’da Bulgarlar tarafından kurulan komiteler, Makedonya’nın muhtariyetini ve daha sonra da Bulgaristan’a ilhakını temin edebilmek amacıyla Makedonya’da huzur ve asayiş bozmak için çalışmıştır. Bulgaristan hükümetinin teşvikleriyle kurulan çeteler Makedonya’da korku salarken,⁹³ Makedonya’yı Bulgarlara kaptırmamak düşüncesi ile Sırp ve Rumlar da çeteler teşkil etmek suretiyle aynı faaliyetlere girişmişlerdir.⁹⁴

I.3.2. Yunan İsyanı (1821)

Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş toprakları üstünde yaşayan çeşitli Hıristiyan toplumlardan birisi de Rumlardır. Rumlar⁹⁵, Osmanlı Devletinin hemen her tarafına yayılmışlardır. Ancak yoğun olarak Mora, Teselya ve Ege adalarında bulunmuşlardır. Yunan isyanının başlaması ve başarıya ulaşmasının en önemli nedeni Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu siyasi, askeri, mali ve ekonomik olumsuzluklardır. O dönemde gerçekleşen Fransız ihtilalinden de etkilenmişlerdir. Fransız ihtilalinin en önemli fikir akımlarından biri olan ‘milliyetçilik’ Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Rum aydınlar ve Avrupalı yazarların antik Yunan kültürünü incelemeye başlamaları ile Yunan

⁹¹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, C:1 18. ve 19. Yüzyıllar, s.200.

⁹² Jelavich, *Balkan Tarihi*, C:1 18. ve 19. Yüzyıllar, s.197 – 201.

⁹³ Necdet Hayta, Togay Seçkin Birbudak, *Balkan Savaşlarında Edirne*, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 3.

⁹⁴ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s.31-41.

⁹⁵ Bu çalışmada Ortodoks olan, Yunanca konuşan (Rumca diye adlandırılan dil küçük bir şive farkı ile Yunancayla aynıdır) Osmanlı ve daha sonra Türk uyruklu olan azınlık mensuplarını “Rum” ifadesi ile bahsedilmiştir. Yunanca konuşan, Ortodoks Yunanistan vatandaşlarını anmamız gerektiğinde “Yunan” kelimesi kullanılmıştır.

milliyetçiliği kavramına sempati kazandırmıştır. Yunan milliyetçiliği kavramı bu şekilde dış çevrelerce de desteklenmiş ve bir kamuoyu yaratılmıştır.⁹⁶ Küçük Kaynarca Antlaşmasına ise, Rusya'nın koydurmuş olduğu “Yunanlar, Karadeniz’de Rus bayrağı altında ticaret yapabilir” maddesinin sonucu olarak Yunanistan’da güçlü bir ticaret burjuvazisi gelişmiştir. Rumlar, Osmanlı Devleti’ne karşı başlatacakları isyanı yönetmek amacıyla Filiki Etery⁹⁷ adlı gizli cemiyeti kurmuşlar ve bu cemiyetin faaliyetleri Osmanlı Devleti içerisindeki Rumları⁹⁸ örgütlemekte başarılı olmuştur. Rumların 1820’de Eflâk’ta başlattıkları ilk isyan Tepedelenli Ali Paşa’nın isyanının ardına denk getirilmiştir. Bu isyan bastırılınca ikinci isyan, 6 Nisan 1821’de Mora’da çıkarılmıştır. Papazlar tarafından yönetilen isyan hızlı bir şekilde yayılmıştır. Rumlara yardım için, Avrupa’dan Mora’ya birçok gönüllü gelmiş ve İngiliz bankaları, Rumlara büyük miktarlarda borç vermiştir.⁹⁹

Yunan İsyanı sırasında Yunanların uyguladıkları Müslüman ve Türk halkı yok etme politikası ile Yunan topraklarını Osmanlı Devletinden arındırmak istemişlerdir. İlk Yunan eylemleri silahsız Osmanlı yerleşimlerinde meydana gelmiş ve Yunanlar ulusal bağımsızlıklarını sağlamak için kendi içlerinde birlik olabilmek için etnik ve dinsel bir kimliği yok etmek istemişlerdir. Türk kadın ve çocukların Hristiyan olmaya zorlanmışlar, olmadıkları takdirde erkeklerle birlikte isyancılar tarafından

---

⁹⁶ Hakan Uzun, “1919 – 1950 Yılları Arasında Türkiye – Yunanistan İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.5, S.2, 2004, s.35-50.

Serap Toprak, “Megali İdeaya Bir Örnek: Giriş”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c.1, S.1, 2012, s. 119 – 121.

⁹⁷ (Ayrıntılı bilgi için bkz.) Gökçen, *Türkiye’de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, s.55 – 60.

⁹⁸ Rum isyanı basit bir köylü ayaklanmasından daha öte karmaşık bir harekettir. Bu karmaşıklığın nedeni ise iki ayrı Rum dünyasının varlığıdır. Bir yanda İstanbul’daki Fenerli idareciler ve Ortodoks ruhbanlar, öte yanda okur-yazar olmayan, yoksul ve taşralı Rum köylüler yer almaktadır.

Bülent Akyay, “Teselya Meselesi (1881)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s.9.

Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 30 – 32.

Mustafa Turan, “Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve Yunan İsyanı”, *Dicle Üniversitesi Tehcirin 100. Yılında Osmanlı’nın Son Döneminde ki İsyanlar Sempozyumu*, Ekim 2015, s. 339 – 347.

öldürülmüşlerdir.¹⁰⁰ Yunan isyancılarının ve çetelerinin bu politikası Balkanlarda görülen yeni model bir etnik temizlik harekâtı olmuştur.¹⁰¹ Halkını imha ettikleri yerler; isyancıların eline geçmiştir. Tahminlere göre isyan sırasında Mora'da yaşayan 40 bin Müslüman'dan 15 bini öldürülmüştür. Yaşayan halkın bir kısmı isyanın sonuna kadar korunan sur içlerindeki kasabalara veya Atina Akropolis'i gibi Osmanlı garnizonunda olan yerlere kaçarak isyancılardan kurtulabilmiştir.¹⁰²

1826 yılının Haziran ayında sultan II. Mahmut, yeniçeri birliklerini kaldırarak önemli bir adım atmıştır. Bu eylem kendisinin gelecekte orduyu büyük ölçüde yenileştirmesinin önünü açmıştır; fakat geçici olarak Osmanlı Devleti'nin askeri potansiyelini zayıflattığı görülmüştür.

Osmanlı Devleti; isyanı bastıramayınca, II. Mahmut, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiş ve Mora'ya çıkan Mehmet Ali Paşa kuvvetleri isyanı kısa sürede bastırmıştır (1827).¹⁰³ Fakat özerklik ve bağımsızlık kavramları sebebi ile çıkan bu isyan, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını kaybetmesine sebebiyet vermiştir.

I.4. Yunanistan'ın Bağımsızlığı

Avrupalı yazarlar tarafından oluşturulan Yunan sempatisi Avrupa hükümetlerini harekete geçirmiştir ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan çıkar çatışmaları, Nisan 1826'da Rusya ve İngiltere'nin özerk Yunanistan devletinin kurulması için anlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu ittifaka 1827 yılının Temmuz ayında Fransa da katılmıştır.¹⁰⁴ Yunan isyanının bastırılması üzerine Osmanlı Devleti'ne Rumların bağımsızlığının tanınması teklif edilmiş ancak II. Mahmut bu isteği kabul etmemiştir. Bunun üzerine bu devletler isteklerini

---

¹⁰⁰ Sezer Arslan, "Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devletinde İskânları", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008, s. 63.

¹⁰¹ Arslan, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devletinde İskânları*, s.64.

¹⁰² Tuğluoğlu, "Talebe Defterleri Dergisindeki Yansımalarıyla Balkan Savaşları 1912 – 1918", s.160 – 165.

¹⁰³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. IV, s. 30 – 32.

¹⁰⁴ Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, s. 510.

kabul ettirmek için Mora'da bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını Ekim 1827'de Navarin körfezinde yakmıştır. Osmanlı donanması tahrip edilmiş ve elli yedi gemi, sekiz bin askerle birlikte batırılmıştır. Osmanlı bu devletlerle olan siyasi ilişkisini kesmiştir. Akabinde Rusya'nın Osmanlı Devletine savaş ilan etmesiyle, 1828 Ağustosunda Mehmet Ali Paşa, Mısır güçlerini Mora'dan çekmeyi kabul etmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın birliklerinin yerini bir Fransız keşif birliği aldı. Girdiği savaşlarda ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti, Eylül 1829 yılında Edirne Antlaşması'nı imzalayarak Yunanistan'ın özerk statüsünü kabul etmiştir.¹⁰⁵ Yunan bağımsızlık mücadelesinden sonra Yannis Kapodistrias liderliğinde Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden ayrılmıştır ve 1829 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat henüz Yunanistan'ın bağımsızlığı uluslararası düzeyde tanınmadan Yannis Kapodistrias bir suikasta uğramış ve hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁶

1830 Şubatındaki Londra Antlaşması, modern Yunan ulusunun kurulmasındaki en önemli antlaşmadır. Burada üç devlet, (İngiltere, Fransa ve Rusya) sınırları (3 Şubat 1830) ve yönetim şeklini belirleyerek özellikle İngilizlerin ısrarıyla devletin özerk olmayıp bağımsız olmasına karar vermiştir. Gelecekteki çıkarlarını korumak için bu üç devlet kendilerini garantör¹⁰⁷ ilan etmiştir.¹⁰⁸ Bu antlaşma Osmanlı Devleti tarafından 24 Nisan 1830 tarihinde onaylanmıştır. Osmanlı Devleti ve Yunanistan devletinin ilişkileri bağımsızlıkla birlikte garantör devletlerin müdahil oluşuyla şark meselesinde bir çözüm odağı olarak kullanılmıştır. Görüldüğü üzere Yunanistan

---

¹⁰⁵ Ahmet Özgiray, "Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleri ile Birlikte Türkiye Üzerinde Çevirdikleri Entrikalar (1914 - 1919)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.4, Ankara, 1989, s. 549.

¹⁰⁶ Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, s. 510 – 512.

¹⁰⁷ Devletler hukukuna göre; garantörlük, garantör ülkeye tek taraflı güç kullanma yetkisi veren veya Uluslararası bir antlaşmaya taraf olmaktan kaynaklanan yetkileri kullanabilme imkânı veren haklardır. Bu haklarını kullanırken de BM'nin "Devletlerarasında BM Şartına Uygun Şekil de Dostane Münasebetler Kurma ve İş Birliği Yapmaya Dair Milletler Arası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri" sine uyma gerekliliği vardır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.)

Ahmet Akter, "Türkiye'nin Garantörlük Hakları Konusunda Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.218, Ekim 2015, s. 1.

¹⁰⁸ Nevzat Gündoğ, *1913 Garbi Trakya Hükümet – i Müstakilesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1987, s.10 – 24.

devletleşme sürecini kendisi yönetmemiştir aksine Yunanistan'ın kurulmasını da gerçekleştiren garantör devletlerin kontrolü altında kalmıştır.

Yunan devletinin yönetimi yukarıda bahsedildiği gibi garantör devletlerin elindedir ve Yunan sempatisi bulunan Avrupa prensleri Yunanistan'ın başına geçmiştir. 1832 yılında Bavyera'nın Yunan sever Kralı I. Ludwig'in ikinci oğlu Otto'yu kral olarak seçmişlerdir. Atandığında yalnızca on yedi yaşında olan yeni kral Yunanistan'a Şubat 1833 tarihinde varmıştır. İsminin Yunanca versiyonu olan Othon yeni adı olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁹ Otto tahta çıktığına daha reşit değildir bu nedenle Yunanistan'a döndüğünde 1835 yılına kadar ülkeyi Otto adına naipler konseyi yönetmiştir. Otto, kararlarında ve yönetimdeki sözlerinde kendine yardımcı olması için (genelde Bavyera'dan gelen) danışmanlar tutmuştur, fakat her kararı danışma kurulu vermemiştir. 3 Eylül 1843 yılındaki bir ayaklanmaya kadar yönetimin böyle devam ettiği görülmektedir. 1863 yılında tahttan indirilinceye dek ülkeyi bir anayasal krallık olarak yönetmiştir.¹¹⁰ 1863 yılında, I. George adı ile Danimarka Kralı'nın yine on yedi yaşındaki oğlu Prens William tahta geçti. 50 yıl boyunca tahtta kalmıştır ve I. George dönemi Yunan Krallığı için genişleme dönemi olarak adlandırılmıştır. İlk yıllarda Yunanistan oldukça küçük bir ülkedir. Ege adalarının büyük bir kısmı, Trakya, Makedonya ve Teselya sınırların içinde değildi. I. George'un döneminde İngiltere, 1815 yılından beri kullanma hakkını bulundukları İyon Adaları'nı 1864 yılında Yunanistan'a devretti.¹¹¹ Böylece savaşız elde ettikleri ilk toprak parçası İyon adaları olmuştur. Rusya ile Osmanlı Devleti'nin savaşta olduğu 1881 yılında karmaşadan yararlanan Yunanistan, Teselya'nın bir kısmı ile Epir'in Arto bölgesini almıştır.¹¹²

Girit, Akdeniz'in en büyük ve en stratejik konumdaki adalarından biridir. Girit'in bu siyasi ve stratejik önemi ile birlikte hem eski bir yerleşim yeri hem de Osmanlı Devleti'nin deniz gücü için bir üs görevi görmüştür.

---

¹⁰⁹ Stanford J. Show, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları, İstanbul, 2006, s. 67.

¹¹⁰ Show, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 68 – 80.

¹¹¹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995, s.321 – 323.

¹¹² Deniz Harekâtı 1912-1913, *Balkan Harbi*, c. VII, s.20 – 25.

Avrupalı devletler ve Rusya faktörünün politik fikir olarak etkili olduğu adada yaşayan Rum halkın, milliyetçilik hareketlerine katılarak Osmanlı'dan ayrılma ve Yunanistan'a daimi olarak bağlanma isteği Girit'i isyanlara teşvik etmiştir.¹¹³ Girit'te ilk isyan Mora isyanının akabinde çıkmış ve bastırılmıştır,¹¹⁴ Yunanistan'ın bağımsızlığının ardından da Yunanistan'ın desteği ile 1841 yılında Girit'te bir isyan daha çıkmış ve yine bastırılmıştır. Osmanlı Devleti Sadrazam Ali Paşa'nın ıslahatlarıyla ile Girit'e özerk bir yönetim biçimi kazandırılmıştır.¹¹⁵ Girit halkı için istenilen haklar 23 Ekim 1878'de Berlin Antlaşması'nın (1878) 23. maddesi dayanak gösterilerek, Girit halkı için daha geniş haklar içeren Halepa sözleşmesini Osmanlı Devletine imzalatırılmıştır.¹¹⁶ Yunanistan ise Osmanlı Devleti'nden toprak talebinde bulunarak garantör devletlerin de desteği ile 24 Mayıs 1881'de bir antlaşma imzalanmış ve Teselya Yunanistan'a devredilmiştir.¹¹⁷

I.5. 1897 Osmanlı – Yunan Savaşı (Dömeke)

1895 yılında başlayan Girit isyanı Etniki Eteryas olarak adlandırılan cemiyetin bir faaliyeti olmakla birlikte Yunanistan hükümeti tarafından da desteklenmiştir. Bu isyan Yunanistan'ın Osmanlı Devleti aleyhine genişleme hareketinin bir faaliyeti olarak görülmüştür. Girit isyanı ve Yunanistan hükümetinin müdahil olması; 1897 de Osmanlı Devleti – Yunan Devleti savaşına sebep olmuştur.¹¹⁸ 17 Nisan 1897'de Osmanlı Devleti Yunanistan'a karşı savaş açmıştır. Bölgeyi coğrafi olarak ikiye ayıran Pindos dağları bu savaşta da iki cepheye (Teselya ve Epir) ayırmıştır.¹¹⁹ Osmanlı Devleti'nin

---

¹¹³ Metin Hülâgü, “1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”, *CIEPO 14. Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Eylül 2000, s.15.

¹¹⁴ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, s.280.

¹¹⁵ Emin Ünsal, “Girit'in Türk Hakimiyetinden Çıkışı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s. 9 – 16.

¹¹⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, s.109.

¹¹⁷ Adem Ölmez, “Gazi Ethem Paşa'nın Askeri ve Siyasi Hayatı 1844-1909”, (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, s.97-111.

¹¹⁸ Gökçen, *Türkiye'de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, s.152.

¹¹⁹ Bayram Kodaman, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi)*, TTK Yayınevi, Ankara 1993, s.15 – 17.

savaş planı ise Teselya üzerinden Atina'ya ilerlemek ve Atina'yı alarak savaşı noktalamaktır.¹²⁰ Fakat savaş Osmanlı devleti lehinde ilerlerken Yunanistan Atina'nın ele geçirilmesi endişesi ile garantör devletlerden yardım istemiştir.¹²¹

21 Mayıs 1897'de Ethem Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Yunanistan devletine karşı galip gelmesi ile sonuçlanan bu savaşın ardından, Batılı devletlerin araya girmesi ve sınır düzeninin değişmemesi taraftarı olması ile birlikte 4 Aralık 1897 İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre ise Osmanlı devleti eski sınırlarına çekilmiştir.¹²²

1897 savaşının en önemli sonucu ise Yunanistan'ın Osmanlı aleyhine olan yayılcı politikasını durdurmuştur. Garantör üç devletin Yunanistan devleti yanında yer alması sebebi ile antlaşmanın sonucunda; savaşta Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği Teselya küçük sınır değişiklikleri ile Yunanistan'a geri verilmiştir. Ayrıca Yunanistan Osmanlı Devleti'ne 4 milyon lira tazminata ve halka verilen zarar için ise 100 bin lira ödemeye tabi tutulmuştur. Osmanlı Devleti ise savaş tazminatının ödenmeye başlamasının ardından Teselya'yı boşaltacaktır.¹²³

Bu antlaşmanın ardından üç garantör devletin Girit için yaptıkları düzenlemeler Girit'te Yunanistan'ı daha aktif duruma getirmiştir. Bu düzenlemelerin en önemli iki noktası ise; Girit'ten Osmanlı ordusu çıkartılmış ve Yunan bir vali yönetime getirilmiştir. Yunanistan bu şekilde Osmanlı Devleti aleyhine genişleme politikasını başarı ile yürütmüştür.

---

¹²⁰ Adem Ölmez, "1897 Osmanlı – Yunan Savaşında Epir Cephesinin Savaşın Sonuçlarına Etkileri", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S.1, Nisan 2009, s.81.

¹²¹ İbrahim Serbestoğlu, "1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Ecnebilerin Zararlarının Tazmini Meselesi", *OTAM*, S.34, Güz 2013, s.228.

¹²² Metin Hülagü, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Örneği", *Türkler Ansiklopedisi*, c.13, Yeni Türkiye Yayınları, s.830 – 844.

¹²³ Serbestoğlu, "1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Ecnebilerin Zararlarının Tazmini Meselesi", s.229.

I.6. Balkan Savaşları ve Yunanistan

1910 yılına gelindiğinde ise Arnavutlar Osmanlı Devletine karşı ayaklanmışlardır. Aralıklarla devam eden Arnavut isyanı Osmanlı Devleti tarafından 4 Eylül 1912 yılında Arnavutların taleplerini yerine getirmeyi kabul etmiştir. Arnavutluk isyanı henüz tamamen yatıştırılmadan Osmanlı ordusundan 75 bin talimli asker terhis edilmiştir. Bu sırada 30 Eylül 1912 tarihinde Balkan devletleri seferberlik ilân etmişlerdir. 3 Ekim 1912’de de Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri Bâb-ı Âli’ye ortak bir nota vererek Türk hükümetinden üç gün içinde eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit’e muhtariyet verilmesini istemişlerdir. Sürenin bitiminde isteklerini tekrarlayarak yeniden üç günlük süre tanıyan Balkan devletleri, Batılı devletlere de ortak nota vererek istekleri kabul edilmediği takdirde silâhla kabul ettireceklerini bildirmişlerdir.¹²⁴ Böylece Osmanlı Devleti Yunanistan devletinin de dahil olduğu Balkan Savaşlarına girmiştir. Birinci Balkan Savaşı’nın sonucunda ise taraflar arasında savaşı bitiren anlaşma 1913 yılı Mayıs ayında Osmanlı Devleti aleyhine¹²⁵ Londra’da imzalanan Londra Antlaşması olmuştur.¹²⁶ 1909 yılında Yunanistan tarafından ilhak edilen Girit Adasının Londra Antlaşması ile Yunanistan'a verilmesi Osmanlı Devleti tarafından da onaylanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Trakya sınırı Edirne'yi dışarıda bırakacak şekilde Midye-Enez hattı olmuştur. Gökçeada ve Bozcaada dışındaki Ege Adaları ise Yunanlılarca işgal edilmiştir.

İkinci Balkan Savaşı'na ganimetin paylaşılması konusundaki anlaşmazlık sebebiyet vermiştir.¹²⁷ Bulgaristan'ın daha fazla toprak almasını kabul etmeyen Yunanistan, Karadağ, Sırbistan ve I. Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya birleşerek, Bulgaristan'a karşı savaş açmışlardır. Bulgarların üst üste kaybederek Doğu Trakya'daki birliklerini batıya

¹²⁴ Hayta - Birbudak, *Balkan Savaşlarında Edirne*, s. 11,12.

¹²⁵ Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarihi*, çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, s. 525

¹²⁶ Hatice Bayraktar, “Osmanlı’nın Balkanlardan Çekilmesi: Savaşlar, İsyanlar ve Göçler”, *Balıkesir Üniversitesi F.E.F Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, Balıkesir, 2007, s.5.

¹²⁷ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 19.

kaydırmasından yararlanan Osmanlı ordusu, Midye-Enez çizgisini aşarak, Edirne ve Kırklareli'ni geri almıştır.¹²⁸ II. Balkan Savaşı Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşma ile Bulgaristan Dobruca'yı Romanya'ya, Kavala'yı Yunanistan'a vermiş ve Makedonya'dan küçük bir toprak parçası almıştır.¹²⁹ Osmanlı Devleti ise Bulgaristan'la İstanbul Anlaşması'nı imzalarken, Yunanistan ile de Atina Anlaşması'nı imzalamıştır. Bulgarlar ile yapılan anlaşma sonrasında I. Balkan Savaşı'nda kaybettiği Kırklareli geri alınmıştır. Batı Trakya ve Dedeağaç ise Bulgarlara kalmıştır. Yunanistan'a ise Girit¹³⁰ verilmiştir. Bu anlaşmalarda Balkan devletlerinin sınırları içerisinde kalan Türk topluluklarıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır, fakat baskı, asimilasyon ve göçe zorlama politikası farklı aşamalarda devam etmiştir.¹³¹

1.7. Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu İşgali

Yunanistan da Balkan Savaşları'nın ardından ortaya atılan ve güçlü bir şekilde savunuculuğunu Elefterios Venizelos'un yaptığı Megali İdea düşüncesi Yunanistan'ın Türkiye ile yaptığı her savaş'ta kendini açıkça ortaya koymuştur. 1909'da Yunanistan'da yaşanan Goudi darbesinin ardından askeri yönetimin başına getirilen Elefterios Venizelos "Megali İdea Savunucusu" olarak şu ifadeleri kullanmıştır;

"Yunan halkına, "...Yunanistan'ın çoğalması ve büyümesi sadece ahlaki ihtiyaçları iyileştirmeyecektir. Boyunduruk altındaki kardeşlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmek için ulusal bir atak gerçekleştirirken, bunun en önemli ön koşulu bu devletin yaşayabilir olmasıdır... Güçlü ve zengin, sınırları içinde canlı bir sanayi gerçekleştirebilecek, temsil ettiği çıkarlar doğrultusunda olabildiğince mükemmel koşullarla diğer devletlerle ticari

---

¹²⁸ Deniz Harekâtı 1912-1913", *Balkan Harbi*, C. VII., ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993., s. 59 – 62.

¹²⁹ Abidin Temizer, "İkinci Balkan Savaşında Romanya", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.7, S.31, 2011, s. 406.

¹³⁰ Esra S. Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paketi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), s. 155.

¹³¹ Tayfun Nasuhbeyoğlu, *Balkan Tarihine Genel Bakış*, İstanbul, 2008, s.20.

anlaşmalar yapabilecek, dünyanın neresinde olursa olsun Yunan vatandaşlarını koruyabilecek ve ona gururla „Ben Helenim“ dedirtebilecek güçlü ve zengin, büyük bir Yunanistan oluşturalım...” şeklinde ifade ettiği bir hedef koymuş.¹³² Bunun üzerine Anadolu harekâtını düzenleyerek bu sözlerini desteklemiştir.

1915 yılında itilaf devletleri Yunanistan’a I. Dünya Savaşı’na birlikte katılmayı ve Anadolu’nun Güney-Batı bölgesinin ilhakını (ENOSIS)¹³³ teklif etmiştir, fakat dönemin Yunan Kralı Konstantin Almanya tarafında yer alarak bu teklifi reddetmiştir. İngiltere Batı Anadolu bölgesinin Trakya da dahil olmak üzere Yunan kontrolüne geçmesi taraftarı olmuştur.¹³⁴ Bu durum üzerine Venizelos’un Kral Konstantin’i tahttan inmesini sağlayarak, İtilaf devletlerinin teklifini kabul ettiği görülüyor. Birinci Dünya Savaşında Ege bölgesindeki toprakların Yunanistan’a bırakılması için İtilaf devletleri ile anlaşılmıştır.¹³⁵ Yunanistan Enosis ve Megali İdea kavramlarını canlandırmak ve gerçekleştirmek için savaş sırasında her yolu denemiştir. 15 Mart 1919’dan 19 Eylül 1922’ye kadar Yunanistan’ın Küçük Asya dediği Batı Anadolu’ya Yunan ırkından gelen halkı (Aerliyan, Dorik ve İyon devletlerinden kalan halk) özgürleştirmek için seferler düzenlemiştir.¹³⁶

18 Ocak 1919’da toplanan Paris Barış Konferansı’nda Venizelos İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu topraklarını ve Yunan Megali İdeasının amaçlarını talep etmiştir.¹³⁷ Yunanistan Batı Anadolu’daki toprak isteklerinin

---

¹³² Nilüfer Erdem, “Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk – Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos’un Bu Sürece Katkıları”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S.23, Güz 2009, s.7.

¹³³ Enosis: 1930’lu yıllarda İngiltere idaresinde bulunan Kıbrıs Adasının Yunanistan’a bağlanması anlamında kullanılmıştır. Ancak genel anlamda politika da bir ülkenin sınırlarına dâhil olma, birleşme anlamına gelmektedir.

¹³⁴ Mehmet Şükrü Güzel, “Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya’da Yunanistan Tarafından Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920 -1922”, *Akademik Bakış Dergisi*, c.8, S.15, Kış 2014, s.135.

¹³⁵ Paris Barış Konferansı’nda Venizelos’un toprak talepleri için bkz.

Kitsikis, *Yunan Propagandası*.

¹³⁶ Murat Köylü, “Batı Anadolu’nun İşgalinin Türk, Yunan ve İngiliz Siyasi Tarihine Etkisi”, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, S.6, Aralık 2016, s.149.

¹³⁷ Uzun, “1919 – 1950 Yılları Arasında Türkiye – Yunanistan İlişkileri”, s.42.

resmi dayanağı olarak Wilson ilkelerinin 12'nci maddesini göstermiştir.¹³⁸ Anadolu Rumlarının isteklerinin anavatan Yunanistan'a bağlanmak ve büyük devletlerin de himayesi altında işlerini yürütmek olduğu iddia edilmiştir.¹³⁹ Buna bağlı olarak Wilson ilkesinin gerçekliğini kanıtlamak için ise Venizelos Batı Anadolu'da yaşayan Rum nüfusunun 1.013.195 olduğunu ileri sürmüştür. İtalya ve Amerika'nın muhalefetine karşısında, 18 Nisan 1919'da yayımlanan memorandum ile Venizelos'un istekleri karşılığında Yunanistan'a Alaşehir, Ayvalık, Kırkağaç, Kuşadası ve Soma verilmiştir.¹⁴⁰ Amerika'nın muhalefeti ise Batı Anadolu'da bir açık liman bırakma sözü verilerek Yunanistan tarafından sakinleştirilmiştir. Yunanistan'ın bu isteklerinin kabul edilmesinin ardından Anadolu'da Rum çetelerin faaliyetleri artmıştır. Aynı memorandum Batı Anadolu'daki gayrimüslim tebaanın güvenliğini sağlamak için İzmir'in işgaline sebebiyet vermiştir.¹⁴¹ Yunanistan'ın tüm bu isteklerinin karşılanmasında İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Yunanistan ve Venizelos'a duyduğu sempatinin etkisi olmuştur.¹⁴²

Adnan Sofuoğlu, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.135.

¹³⁸ A. Suat Bilge, *Büyük Düş*, *Türk Yunan Siyasi ilişkileri*, Ankara 2000, s.44.

Wilson ilkeleri madde 12: Osmanlı İmparatorluğunun nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerklik gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir. İhsan Şerif Kaymaz, "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", *ATAM* (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm>), (16 Haziran 2017).

Ayrıca Mondros Antlaşmasının 7. maddesi de Wilson Prensipleri'nin 12. maddesi ile aynı anlamı ifade eder. Böylece Yunanistan iskân politikasında başarılı olduğunda işgal planını daha kolay devreye sokmuş olmayı planlamıştır.

¹³⁹ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 15 Mayıs 1919, No. 1, İstanbul Yayını, s.2.

¹⁴⁰ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 3.baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 1998, s.110.

¹⁴¹ İzzet Öztoprak, "Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Ankara, 2006, s. 73.

¹⁴² Taner Aslan, "Arşiv Vesikalarına Göre Batı Anadolu'da Yunanlılara Karşı Kazanılan Askeri Başarılar Karşısında Duyulan Memnuniyete Dair Yazışmalar", *ÇTTAD*, c.VII, S.16-17, Bahar-Güz 2008, s.38.

İtilaf devletlerinin İstanbul hükümetine işgali bildirmiş olması ve İzmir’de bulunan 17’nci kolorduya 14 Mayıs günü gönderilen notayla işgalin kolaylaştırıldığı görülmektedir. 17’nci kolordu komutanı Nadir Paşa bu nota üzerine birliklerine şu emri vermiştir:

“...esef verici olayların çıkmaması için bütün askeri kıtalar buldukları garnizonlarda kalacaktır. Kıtalarımızla Yunan askerleri arasında çıkacak herhangi bir hadisenin birçok esef verici olaylara muhakkak olduğu için sessizliğin korunması çok lüzumlu görülmüyor. Bunu her subayın ve her erin dikkate almasını istiyorum.”¹⁴³

İtilaf devletlerinden aldığı onay ile 15 Mayıs 1919’da Yunanistan Devleti Batı Anadolu’da işgale başlamıştır.¹⁴⁴ Fakat Venizelos Anadolu’da bulunan Rum nüfusundan kendisi de kaygılanmış olacak ki işgalle birlikte bahsi geçen bölgeye Rum nüfusunu iskân etmeye başlamıştır.¹⁴⁵ İskan politikasının ilk basamağı Türklerin sürgün edilmesi veya doğuya doğru çekilmesinin sağlanmasıdır. İkincisi ise Rum nüfusunun bölgeye iskan edilmesi olmuştur.¹⁴⁶ İşgal sırasında halk Kordon Boyun’a yayılmış ve işgali izlemiştir. Rum halk ise işgali şenliklerle kutlamıştır.¹⁴⁷

Yunanistan’ın bu işgalde görevlendirdiği ordu en disiplinli Teselya’lı çocuklardan oluşmaktadır. Makedonya’nın Bravi bölgesini üslendirilmiş olan Yunan ordusu Selanik’ten İzmir’e deniz yolu ile geçerek sözde özgürlük ve Hristiyan halka güvenlik getirmiştir. Özgürlük ve güvenlik getirdiği iddia edilen Rum halk da Yunan ordusuna katılarak esir alınan Müslüman ve Türk

¹⁴³ Mehmet Emin Elmacı, “İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir’de Yunan İşgali ve Mezalimi”, *Kuva-yi Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 6-8 Eylül 2009, s.73.

¹⁴⁴ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, s.175-176.

¹⁴⁵ Serdar Sarısır, “Yunanlıların Batı Anadolu’da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümeti’nin Bir Genelgesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s. 127-139.

¹⁴⁶ Bu iskân gelişi güzel yapılmamıştır, Yunan ordusunca işgal edilen yerlere Osmanlı ordusundan kaçmış Rumları mübadele edip Makedonya’daki Müslümanların mülklerine iskân etmiştir. Serdar Sarısır, *Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)*, İstanbul 2006, s. 336 (Mütareke döneminde Anadolu’da Rum nüfusunu artırma çalışmaları, bkz.).

¹⁴⁷ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 15 Mayıs 1919, No. 1, İstanbul Yayını, s.1.

komşularının evlerini, hükümet konağını ve birçok resmi daireyi yağmalamak yolu ile talan etmişlerdir. Fener Patrikhanesi ise yayımladığı bir beyanname ile tüm Türkiye'nin işgal edilmesini istemiştir. Ayrıca Anadolu topraklarının Rum halkının mirası olduğunu, Rumlar azınlıkta olabilir ama bu durum mirası alamayacakları anlamına gelmez ifadelerini kullanarak Rum halkı kışkırtma girişimlerinde bulunmuştur. Ayrıca Rum okullarında Türkçe okutulması yasaklanmış ve Rum okulları Kiliseler Yunan işgalleri sırasında birer silah deposu olarak kullanılmıştır.¹⁴⁸

Yunan ordusu İzmir'e çıktığında vahşet saçarak işgale başlamıştır. Yunan ordusu Megali İdea hedefini gerçekleştirmek amacıyla Batı Anadolu'da bulunan yerel halkı daha doğuya çekilmesi ve işgal alanını boşaltması için vahşet ve baskı ile korkutarak ilerlemeye devam etmiştir. İşgalin ilk gününde İzmir'de Türk 57 subay, İzmir çevresinde ise 2000 civarında Türk subayı, Aydın'da ise 5284 kişi öldürülmüştür.¹⁴⁹ Batı Anadolu'da Rumların yaptığı yağmanın seviyesi ise cami halılarına kadar çalmak iken katliamlar daha ciddi derecelere ulaşmıştır.¹⁵⁰

Yunanlar İzmir'den sonra 19 Mayıs'ta Urla'yı, 20 Mayıs'ta Çeşme'yi, 21 Mayıs'ta Torbalı'yı, 22'sinde Menemen'i, 25'inde Manisa'yı, Bayındır'ı ve Selçuk'u, 27'sinde Aydın'ı, 28'inde Tire'yi, 29'unda Turgutlu'yu ve Ayvalık'ı, 4 Haziran'da Nazilli'yi, 5'inde Akhisar'ı, 12'sinde Bergama'yı işgal etmişlerdir.¹⁵¹ İşgal sırasında Yunan ordusunun aşırılıkları, sivil halka verilen zarar¹⁵² halk tarafından gelecek olan büyük bir tepkiyi tetiklemiştir. Venizelos

---

¹⁴⁸ Salim Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 12, S. 23, Bahar 2016, s. 90.

¹⁴⁹ Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", s. 91.

Oğuz Çelikkol, *Türk-Yunan ilişkileri 1918-1930*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

¹⁵⁰ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919, No. 2, İstanbul Yayıncı, s.1.

¹⁵¹ Köylü, "Batı Anadolu'nun İşgalinin Türk, Yunan ve İngiliz Siyasi Tarihine Etkisi", s. 154 – 155. Sofuoğlu, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", s.139.

¹⁵² Zafer Çakmak, "Batı Anadolu da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.19, S.1, ELAZIĞ, 2009, s. 209 – 221.

Batı Anadolu da yapılan tahribat ve mezalimler için bkz.

ise, batılı ülkelerin gösterdiği tepkiler üzerine Yunan Generali Nider'e sivillere yapılan aşırılıklara son verilmesi için bir telgraf çekmiştir.¹⁵³ Telgrafta açıkça görülüyor ki Yunan askerinin Batı Anadolu'da uyguladığı terör olaylarının Avrupa devletlerince hoş karşılanmaması sebebi ile¹⁵⁴ Yunanistan'dan Batı Anadolu işgal görevinin alınması söz konusudur. Bu durum ise Venizelos'un Megali İdeasının suya düşme ihtimalini doğurduğu için Venizelos bu terör olaylarının durdurulmasını istemiştir. Bu telgrafın çevirisi şu şekildedir:

“Çok gizli. General Nider'e. İzmir'in işgalinin birinci ve ikinci günü gerçekleşmiş olan üzücü olaylar, özellikle de İngiliz meclisinde dışişleri bakanı yardımcısı tarafından kınanmış olan, Türk esirlerinin kendilerini nakletmekte olan askerler tarafından katledildiğinin doğrulanması, medenî bir devlet olarak Yunanistan'ın saygınlığına sadece leke sürmekle kalmamakta, aynı zamanda bu mücadelenin taçlandırılmasını beklediğimiz en kritik anda ulusal meselemizi de mahvetme tehlikesine yol açmaktadırlar. Ne yazık ki Yunanistan'ın saygınlığına sadece işgalin ilk iki günündeki olaylar gölge düşürmemektedirler. Ayrıca Aydın olayları da Helen ismini lekelemektedirler. Bu üzücü olayların sorumluluğu, işgal ordusunun mensuplarına aittir. Ve doğrudan sorumlu olan subaylara koşulların gerektirdiği tüm sertlikle öngörülen denetim yapılacaktır. Ancak işgal kolordusunun tüm subaylarına hitap etme, vatanın kendilerine emanet etmiş olduğu yüce göreve layık olduklarını göstermelerini isteme gereğini duyuyorum. Türkiye'yi sadece kendi silahlarımız ile yenmiş değiliz, ne de Batı Anadolu'yu sadece kendi gücümüz ile işgal ettik.

Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

¹⁵³ Nilüfer Erdem, “Yunan Ordusunun İzmir ve Aydın'ı İşgali Esnasında Yaşanan Aşırılıkların Tekrarlanmaması için Başkan Venizelos'un General Nider'e Gönderdiği Telgraf”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c.15, S. 29, 2016, s. 85 – 91.

¹⁵⁴ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 18 Mayıs 1919, No.4, İstanbul Yayını, s.1.

Halkların özgürlüğü için demokratik uluslarla birlikte mücadele etme onuruna sahip olarak, Barış Konferansı'nda özgürlüğü de güvence altına alınana kadar güvenliğini sağlamak için Batı Anadolu'yu onlar adına işgal etmekle yetkilendirildik. İşgal kolordusu subayları, şu ana kadar bize gösterilmiş olan güvene tam manasıyla layık olamadığımızı anlamalıdır. Eğer her türlü yeni taşkınlık önlenerek durum derhal telafi edilemeyecek olursa, bu güvene kesinkes layık olmadığımız yönündeki onur kırıcı hükme maruz kalmamız muhtemeldir ve herkes de bunun yıkıcı sonuçlarının ne olacağını bilir. Bu sebeple tüm subaylardan, ortaya çıkmış olan durumun ciddiyetini anlayarak, sadece askerlere hiç ara vermeksizin eğitimle değil, emirlerindeki erlerden gelebilecek taşkınlıkları önlemek için gerektiğinde hayatlarını tehlikeye atarak buna etkili bir şekilde karşı koymalarını istiyorum. Ayrıca halka, onlardan gelebilecek taşkınlıklara askerin hiçbir şekilde müsamaha göstermeyeceği bilinci verilmelidir. Geçmişteki talihsizliklere ne kadar merhamet edersek edelim, kendilerinin de mensubu oldukları ulusun temiz saygınlığını davranışları ile tehlikeye atmalarına izin veremeyiz. Anadolu'ya sadece soydaşlarımıza özgürlük vermek için değil, bunu nüfusun tüm unsurlarına eşit bir şekilde sağlamak için geldik. Eğer onları yüklenmiş olduğumuz bu yüksek görev karşısında aksi davranışlarda bulacak olursak, onlara da düşmanlara davrandığımız gibi davranacağız. Ayrıca soydaşlarımızdan diğer unsurlarla ilgili gelecek ihbarlara şüpheyle bakmaları gereğine subayların dikkatini çekiyorum. Uzun süren boyunduruk[!] ve uzun süren talihsizlikler, çoğu zaman onları eski veya yeni haksızlıkların intikamını almak adına bazen aşırıya kaçan ve mesnetsiz suçlamalar ifade etmeye yöneltmektedir. Ayrıca subaylardan, işgal ordusuna hitap ettiğim 27 Nisan tarihine ait 4377 sayılı emrimi yeniden okumalarını ve eğer kendi mesuliyetleri sebebiyle ulusal

mücadelelerin son anda sekteye uğramasını istemiyorsa bundan ilham almaya çalışmalarını istiyorum.”¹⁵⁵

Bu işgal, Anadolu topraklarında da milliyetçilik fikrinin harekete geçmesine sebep olmuştur¹⁵⁶ ve 15 Mayıs 1919’da İzmir Redd-i İlhak Heyeti’nin mesajı ile Birgi’de belediye başkanı Tefik Bey’in başkanlığında müdafaa kararıyla birlikte Türk milli mücadelesi başlamıştır.¹⁵⁷ 22 – 23 Mayıs’ta İstanbul Kadıköy ve Sultanahmet meydanlarında Halide Edip’in de konuşma yaptığı mitingler düzenlenmiştir. Milli mücadelenin heyecanını arttırmak için harekete geçilmiştir.¹⁵⁸ Fakat düzenlenen mitingler kısa süre içerisinde İngiliz hükümetinin isteği üzerine iptal edilerek yasaklanmıştır.¹⁵⁹ Tüm yasaklamalara rağmen Yunan işgalinin son bulması için el ilanları dağıtılmış ve gazeteler Yunan işgaline ve İngiliz desteğine karşı Türklerin örgütlenmelerini desteklemiştir.¹⁶⁰ Türk milli mücadelesinin bağımsızlık ile başarıya ulaşması ise, Yunanlıların 9 Eylül 1922’de Ege denizinden gemilerle Pire limanına gönderilmesi ile sonuçlanmıştır. Türk milli mücadelesinin başarıya ulaşması ile birlikte, Yunanistan’ın işgale son vermesinin yanı sıra 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’nın Türkiye Cumhuriyeti Devletine bağımsızlık unvanını getirmesi ile sonuçlanmıştır. 1922 yılında yenilgiye uğrayan Yunanistan’da ise iç hesaplaşmalar başlamıştır, bu hesaplaşmalar askeri bir ayaklanmaya ve ihtilale sebep olmuştur. Türkler karşısında yaşanan yenilginin sorumlusu herkes ihtilal komitesince düşürülmüştür.¹⁶¹ Yunanistan da yaşanan bu ihtilal’de Küçük Asya seferinde önemli görevlere sahip herkes tutuklanmış ve yargılanmıştır bu durum ise Yunanistan’ın müttefik olduğu devletlerin güvenini sarsmıştır. Ancak Venizelos Lord Curzon ile görüşerek

¹⁵⁵ Erdem, “Yunan Ordusunun İzmir ve Aydın’ı İşgali Esnasında Yaşanan Aşırılıkların Tekrarlanmaması için Başkan Venizelos’un General Nider’e Gönderdiği Telgraf”, s. 88 – 89.

¹⁵⁶ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 23 Mayıs 1919, No.9, İstanbul Yayını, s.1.

¹⁵⁷ Salim Gökçen, *Bozdağ’ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin İstifası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2003, s.31.

¹⁵⁸ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 24 Mayıs 1919, No.10, İstanbul Yayını, s.1.

¹⁵⁹ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 26 Mayıs 1919, No. 11, İstanbul Yayını, s.1.

¹⁶⁰ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 4, 5, 9 Haziran 1919, No. 19, 20, 23, İstanbul Yayını.

¹⁶¹ Hatipoğlu, *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 - 1922)*, s.139.

Yunanistan'ın ordularını Batı Trakya'dan çekmeyeceğini ve İngiltere'nin destek vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Fakat sonuçta destek alamamıştır.¹⁶²

Diğer taraftan Türk kuvvetleri Çanakkale'ye kadar ilerlemiş olması ile birlikte General Harrington Mudanya'da İsmet Paşa ile buluşmuştur. Bu toplantıya İngiltere, Fransa, İtalya, Türkiye doğrudan katılırken Yunanistan sadece katılımcı gönderebilmiştir. Mudanya Mütarekesi'nde Yunanistan müttefik devletlerin keskin tavrı karşısında Türkiye toprakları üzerindeki ideallerinden vazgeçmesine dair mütarekeyi imzalamıştır.¹⁶³

I.8. Lozan Görüşmelerinde Türkiye - Yunanistan

Lozan Antlaşması'nda masaya oturan iki devlet de birbirine karşı aşırı ön yargılara sahip olarak başlamışlardır.¹⁶⁴ Lozan Barış Antlaşması aslında çetin psikolojik bir savaş olarak görülmüştür. Lozan görüşmelerinde Türkiye ve Yunanistan ilk olarak nüfus mübadelesinden¹⁶⁵ ve her iki devletin de topraklarında olan Yunanistan'daki Türk, Müslüman azınlık ile Türkiye'de bulunan Rum azınlık sorununu konuşmuştur. Türkiye Lozan görüşmelerinde Yunanistan'ın önüne Batı Anadolu'da bulunan Türk ve Müslümanların istatistik raporunu koymuştur. Buna göre; Batı Anadolu da bulunan azınlığın nüfusu en az 129.120'dir.¹⁶⁶ O döneme göre ciddi bir rakamdır. İlk dönem Lozan görüşmelerinde başlayan Türk – Yunan antlaşmaları 30 Ocak 1923'te imzalanan Türk – Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol,

---

¹⁶² Çağla D. Tağmat, “Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Bir Bakış: Venizelos'un Dünyasında Lozan”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29 Güz 2014, s.146.

¹⁶³ Arnold Toynbee, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, 1971, Ankara, s.132.

¹⁶⁴ Esra Özşuer, “Türk – Yunan İlişkilerinde Biz ve Öteki Önyargıların Dinamikleri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, I/2 2012, s. 269 – 309.

¹⁶⁵ Mübadele: Kelime anlamı değişimdir.

Mübadil: Başkasının yerine getirilmiş anlamını taşır.

Yücel Bozdağlıoğlu, “Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 18, Özel Sayı S.3, Ocak 2014, s.11.

¹⁶⁶ Turgay Cin, “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 11, S.1, 2009, s.149.

Serap Toprak, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.3, S.1, Haziran 2014, s.44.

Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk – Yunan Antlaşması ve Sivil Tutukluların Geri Verilmesine İlişkin Antlaşma imza edilmiştir. Bu antlaşma maddeleri ise şu şekilde özetlenebilir:

Madde 1: Türk topraklarında yaşayan Rum Ortodoks ve Yunan topraklarında yaşayan Müslümanlar 1 Mayıs 1923'ten itibaren zorunlu göçe tabii tutulacaktır.

Madde 2: Mübadele İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya da oturan Müslümanları kapsamayacaktır.¹⁶⁷

Sözleşmede görüldüğü gibi mübadele edilecek halkın sadece dini kimliği gözetilmiş uyruğu veya etnik kökenine bakılmamıştır. İki ülkenin de toplumlarının dinsel homojenliği sağlamasını istemiş olduğu görülmektedir. Dini kimlik her ülke için de toplum yapısının içindeki sorunları çözmeye kesin çözüm gözüyle görülmüştür. Lozan Antlaşması'nda her iki ülkenin de ulus devlet kurmak amacı ile ilk basamakta nüfus mübadelesine öncelik verdiği görülmektedir.

Fakat ilk dönem Lozan görüşmelerinde sonuçlanamayan ve anlaşmazlık yaşanan önemli konulardan biri Türkiye – Yunanistan (Trakya) sınırı olmuştur.¹⁶⁸

İkinci dönem Lozan görüşmeleri 23 Nisan 1923'te başlamıştır. Bu görüşmelerde Türk – Yunan sınırı ve Ege adalarının durumu şu şekilde belirlenmiştir; Daha önceden Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda belirlendiği üzere Meriç Nehri Trakya sınırını oluştururken, Ege'de İtalya hâkimiyetindeki on iki ada ile Bozcaada ve İmroz dışında kalan Doğu Ege adaları silahsızlandırılarak Yunanistan'ın hâkimiyetine bırakılmıştır.¹⁶⁹ Ancak bugün dahi bir sorun teşkil eden adaların silahsızlandırma meselesi önemli bir anlaşmazlık konusu olmuştur.¹⁷⁰

¹⁶⁷ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s.185.

¹⁶⁸ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s.95-160.

¹⁶⁹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s.95, 160.

¹⁷⁰ Salim Gökçen, "Türkiye – Yunanistan İlişkilerinde Temel Sorunlar", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, vol.3, s.145 – 146.

Ayrıca Lozan görüşmelerinin sonunda ise Yunan ordusunun Batı Anadolu işgali sırasında yaptığı tahribat için Karaağaç tazminat olarak Yunanistan tarafından Türkiye'ye verilmiştir. 15 Eylül 1923 tarihinde ise Karaağaç Türkiye tarafından teslim alınmıştır.¹⁷¹ Karaağaç'ın teslimin ardından 21 Eylül 1923'te Bozcaada Yunanistan tarafından Türkiye'ye teslim edilmiştir.¹⁷²

Yunanistan ile yaşanan sınır değişiklikleri ve Lozan Antlaşması'nın ardından Türk kamuoyunda Yunanistan'ın Türkiye karşısında güçsüz kalışı ve Avrupalı devletlerden aldığı yardımların dahi Türkiye karşısında mağlup olmasını engelleyemediğine dair yazılar çıkmıştır.¹⁷³ “Yunan ağzından mağlubiyetin kabul edildiğine” dair çıkan haberler daha çok Yunanistan'a karşı Türk kamuoyunda bir gurur tablosu olduğunu göstermiştir.

Lozan Antlaşması'ndan sonra Meriç nehrinin batı kısmında kalan Müslüman ve Türk tebaa Yunan hakimiyetine girmiştir.¹⁷⁴ Batı Trakya da Müslüman kimlikli azınlık bir topluluk kalmıştır. 1920'li yıllarda söz konusu coğrafyada Türklerin nüfus yoğunluğu %85 oranındadır.¹⁷⁵ Etablis sayılan Batı Trakya azınlığı Yunanistan'ın resmi olarak tanıdığı tek azınlık statüsündeki topluluktur. Öncelikle Lozan Antlaşması'nda ve diğer ikili antlaşmalarda tanıdığı azınlık statüsü bu toplum Yunan anayasasında hiçbir şekilde yer almaması ile birlikte herhangi bir özel hak tanınmamıştır.¹⁷⁶ Yunanistan ise Batı Trakya'da bulunan Müslüman halka karşı aşırı politikalar izlemiştir. Bu politikalar ile Batı Trakya'daki Müslüman Türklerin hayatları yaşanmaz bir duruma getirilmiştir. Yunanistan'ın bu politikayı uygularken amacı Batı Trakya halkının Türkiye'ye sığınmasını sağlamaktı ve halkın bir kısmı evlerini,

---

¹⁷¹ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918 – 1938*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s.395.

¹⁷² Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918 – 1938*, s.395.

¹⁷³ *Hakimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1339, No. 293.

¹⁷⁴ Nilüfer Erdem, “Harisiyos Vamvakas'ın Osmanlı Milletvekili Olarak Etkinliği”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 9, S. 17, Bahar 2013, s.54.

¹⁷⁵ Salim Gökçen, “Yunanistan'ın Batı Trakya Politikası: Batı Trakya Türklerinin Sorunları”, *Atatürk Dergisi*, Şubat 2010, s. 51.

¹⁷⁶ Ali Hüseyinoğlu, “Balkanlarda Azınlıklar ve Siyasal Katılım Hakkı: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.69, Mart – Haziran 2015, s. 4777.

yaşadıkları yeri kendi iradeleri ile terk edip Türkiye'ye sığınmıştır. Yunanistan Türk vakıflarının başına Yunan taraftarı kişileri atayarak olası bir dayanışma ve toplanma durumunuda engellemiştir.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Cin, “Türkiye ve Yunanistan’da ki Azınlık Vakıflarının Hukuki Düzenlemelerinin Karşılaştırması”, s.1111-1143.

II. BÖLÜM

TÜRK – YUNAN SİYASİ İLİŞKİLERİ YAPILAN ANTLAŞMALAR ve ZİYARETLER (1923 - 1931)

1923 yılı Türk devletinin Cumhuriyete geçerek rejim değiştirdiği yıldır. Dolayısı ile yeni kurulan rejimde hem toplumsal hem de devlet yapısı olarak büyük değişimlere gidilmesi Türkiye topraklarında yaşayan herkesin yaşantısını temelden etkilemiştir. Buna en büyük örneği ise I. Dünya Savaşı'nın ardından yapılan Lozan Antlaşması ile değişen sınırlar ve sınırların dışında kalan halklardır. Türkiye 1923 – 1931 yılları arasında en büyük sorunlarını Yunanistan devleti ile yaşamıştır. Özellikle yapılan Türk – Yunan mübadelesi iki devleti de hem ekonomik hem de sosyolojik alanda önemli ölçüde etkilemiştir. İki devletin de mübadeleyi uygularken yaşadığı sorunlar devletlerarası sorunları beraberinde getirmiştir.

II.1. Mübadele Sorunları ve Mübadele Antlaşması

İmzalanan Lozan Barış Antlaşması Türk – Yunan Barışını tam anlamıyla tesis edememiştir. 30 Ocak 1923'te imzalanan Mübadele Sözleşmesi'nin uygulanma esnasında Türk Devleti ve Yunan Devleti arasında bir problem haline gelmesi barışın tesis edilemediğinin kanıtı niteliğindedir. Antlaşma maddelerinde yaşanmış olan sorunun kaynağı ise; Yunan topraklarına yerleşmiş, Yunan uyruklu, Türk – Müslüman olan ve Türk topraklarına yerleşmiş, Türk uyruklu, Rum Ortodoks olan tebaanın mübadeleye tabii tutulması maddesinin Batı Trakya'daki Türkler ve İstanbul'a 30 Ekim 1918'den önce yerleşmiş olan Rumları kapsamaması nedeni ile patlak vermiştir. Bu sorun ise *établis*¹⁷⁸ olarak adlandırılmıştır. *Etablis* Fransızca kökenli bir kelimedir ve anlamı “sakin bulunmuş”, “yerleşmiş” (daimilik vasfı vardır) olması sebebiyle Türk ve Yunan hükümetleri arasında kelimenin kavramı konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Yunan hükümeti İstanbul'da daha

¹⁷⁸ Ramazan Tosun, *Türk – Yunan İlişkileri ve Türk – Rum Mübadelesi*, Palet Yayınları, 3. Baskı, Konya, 2014, s.112.

fazla Rum bırakmak isterken, Türk hükümeti sadece İstanbul'da 1918'den önce yaşayanları kabul etmiştir. Maddelerin orijinali şu şekildedir:

“Madde 1. Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir.”

“Madde 2. Birinci Maddede öngörülen mübadele: a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini); b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır. 1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (établis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır.”¹⁷⁹

Esasen, mübadele her iki ülkenin de ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşmasına sebep olmuştur. Yunanistan ise hem daha az göç almamak hem de Megali İdea kavramını canlı tutabilmek amacı doğrultusunda daha fazla Rum bırakarak İstanbul ile bağlarını koparmak istememiştir. Yunanistan'ın bu isteği Türkiye'nin daha fazla Rum'u göndererek hem sosyal bir rahatlama hem de onlardan kalan mallara gelen mübadilleri yerleştirme amacı ile çatışmıştır. Bu durum sözleşmenin uygulamasını engellemiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin bu dönemde oldukça gerildiği açıktır. Mübadele ile ilgili işlemlere bakması için Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokolün on birinci maddesinde bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Muhtelit Mübadele

---

¹⁷⁹ İsmail Soysal, *Türkiyenin Siyasal Andlaşmaları*, s.185.

Komisyonu'nun¹⁸⁰ sözleşmenin yürürlüğe girişinden bir ay sonra işleyeceği kararına varılmıştır. 12 Temmuz 1924'te Muhtelit Mübadele Komisyonu, ilk kez İstanbul'da toplanmıştır. Bu toplantıya Muhtelit Mübadele Heyeti Reisi başkanlığında, General Dolara, Mösyö Vidining ve Türk- Yunan heyetlerinin temsilcileri katılmışlardır.¹⁸¹ Muhtelit Mübadele Komisyonu yaşanan mübadillerin emlak sorununu çözememiştir.¹⁸² Etablis sorunu ise 19 Kasım 1924'te Muhtelit Mübadele Komisyonu¹⁸³ tarafından çözüm için Milletler Cemiyeti'ne taşınmıştır.

Bu dönemde çıkan gazetelerde etabli kelimesinin aslında kimleri ifade ettiği tam olarak anlaşılamamıştır. Gazetelerde yayımlanmış olan haberlerde İstanbul sınırlarının nereleri içerisine alacağı sorusu gündeme gelmiştir ve Rum papazın Kartal, Pendik ve Maltepe'nin de İstanbul sınırlarında olmasına rağmen Türk hükümetinin buraları da mübadeleye tabii tuttuğu açıklamasını yapmıştır.¹⁸⁴ Ardından da Uluslar Arası Adalet Divanına taşınmış olması bu soruna bir çözüm getirememiştir.

Uluslar Arası Adalet Divanını şu şekilde görüş bildirmiştir;

- “ 1- “Sakin bulunmuş” (établis) deyimini daimilik vasfını taşımakta ve bir oturma ile beliren fiili bir durum ifade edilmektedir.
- 2- “İstanbul'un Rum ahalisi” deyimiyile kastedilen şahısların Anlaşma gereğince “sakin bulunmuş” sayılmaları ve mübadeleden istisna edilmeleri için, İstanbul şehrinin 1912 kanunu ile tespit edilen belediye

---

¹⁸⁰ Madde 11: Türk ve Yunan Devletlerinden dörder olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı'na katılmamış devletlerden de Milletler Cemiyeti tarafından seçilecek olan üç üyenin oluşturduğu, başkanlığını ise tarafsız üç üyeden birinin sıra ile yapacağı bir komisyondur.

İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s.188.

¹⁸¹ *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1924.

¹⁸² 1930'ların başında Balkanlardaki nüfus mübadelelerini en kapsamlı çalışmayla anlatan Stephen Ladas ise kabahatin Mübadele Komisyonu'ndaki Türk ve Yunan temsilcilerde olduğunu yazmaktadır. Bilgiç, “Atatürk Döneminde Türkiye – Yunanistan İlişkileri 1923 – 1938”, s.5.

¹⁸³ 17 Eylül 1923 tarihinde yapılan gizli oturumda komisyon için üyeliğe seçilen 11 kişi: Erik Einar Ekstrand (İsveç), General Don Manuel Manrique de Lara (İspanya), Karl Marius Widding (Danimarka), Jean Papas - Aleksander Pallis - Antonius Calvocoressi - P. Canaginis (Yunanistan), Tevfik Rüştü Bey-İhsan Bey ile Şemseddin Bey (Türkiye).

Değerli, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasal İlişkileri”, s.243.

¹⁸⁴ *Akşam*, 10 Temmuz 1924.

sınırları dahilinde bulunmaları, ayrıca oraya ne şekilde olursa olsun 30 Ekim 1918 tarihinden önce gelmeleri ve orada daimi olarak oturma niyetinde bulunmaları gerekmektedir.”¹⁸⁵

Ayrıca mübadele sırasında iki ülke de mübadillerin yerleştirilmesi sırasında ekonomik ve sosyal olarak sıkıntılar çekmişlerdir. Çünkü mübadillere ekonomik olarak devlet hazinesinden de birçok yardım yapılmıştır.¹⁸⁶ Bu durumda göç eden kitlenin oldukça büyük olması yeni kurulmuş devletler için ekonomik olarak büyük bir gider olmuştur. Doğu Trakya’dan Yunanistan’a 1.200.000’e yakın kişi göç etmiştir.¹⁸⁷ Ayrıca sosyo – ekonomik olarak da uygun yerlere yerleştirilmeleri veya uygun bir yerleşim yeri bulunup bulunmadığı sorunu ile karşılaşmıştır. Mübadiller sadece yerleştirilmekle sorun bitmemiştir gelenlerin üretici konuma getirilmesi ve sosyal hayat ile bütünleştirilebilmesi de zor bir süreç olmuştur.¹⁸⁸

II.2. Fener Rum Patrikhanesi ve Arapoğlu Konstantin Meselesi

Türkiye – Yunanistan arasında yaşanmış olan bir diğer sorun ise Fener Ortodoks Patrikliği¹⁸⁹ meselesidir. Bütün Rumların dini liderliğini Fener Ortodoks kilisesi yapmıştır. Zira 1453 yılında İstanbul’un alınması ile birlikte Osmanlı Devleti’nin bir kurumu olan Fener Rum Kilisesi Patriği Rum halkının millet başı unvanını almıştır.¹⁹⁰ Rum halkın tüm sorumluluğu Patriğe aittir ve patrik Osmanlı Padişahına karşı Rum tebaadan sorumlu tutulmuştur.¹⁹¹ Fakat Birinci Dünya Savaşı ile Türk milli mücadelesi sırasında Türk aleyhtarı

---

¹⁸⁵ Gönübol –Sar, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919 - 1938)*, s.68.

¹⁸⁶ *İkdam*, 27 Ağustos 1923

¹⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Goularas, “1923 Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, s.129-146.

¹⁸⁹ 395 yılında ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu’nda Doğu Roma’nın başkenti Konstantinopolis’in yükselişi ile birlikte Konstantinopolis Piskoposluğu da önem kazanmıştır ve Doğu Roma İmparatoru Piskoposluğa Patriklik unvanı ile birlikte ekümeniklik unvanı vermiştir. Emruhan Yalçın, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s. 479-514.

¹⁹⁰ Gökçen, *Ortodoks Üçgeni (Yunanistan, Patrikhane ve Pontus)*, s.99.

¹⁹¹ Yalçın, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler”, s.487.

propagandaları Fener Ortodoks Patrikliği üstlenmiştir. 1814 – 1918 yılları arasında Patrikhane ruhani görevlerini kötüye kullanarak Rumları devlete karşı örgütlemiş ve yıkıcı faaliyetler için silahlandırmıştır. Ayrıca Patrikhane kendi kontrolünde olan Eteryia Cemiyeti'nin de faaliyetlerini kontrol altında tutarak diğer Rum cemiyetlerine öncülük etmiştir.¹⁹² Bu dönemde yayımlanan Patrikhanenin resmi gazetesi Eklisiyastiki Alitia'da yayımlanan bir yazı Rumların ve Patrikhanenin Anadolu topraklarından pay almak istediğini açıkça gözler önüne sermiştir. Yazının aslı şu şekildedir:

“...Bir milletin eşitlik vaatleriyle kandırıldığı zamanlar geçmiştir... Bu devlet yıkılıyor. Bu köhne ve çürümüş vaatlerle devlet toplanamayacaktır. Coğrafi istatistikler gösterilmesi de Türk unsurunun çoğunluğa sahip olduğuna ve dolayısıyla Rum milletinin de böyle geçersiz açıklamalarla idare-i maslahât edilmesi gerektiğine kimseyi ikna edemezsiniz. Haritaları hazırlayanlar unutmamalıdır ki Rum unsuru birçok yerlerde azınlıkta ise baba mirası üzerindeki tarihî ve sosyal haklarını kaybedemez...”¹⁹³

Patrikhanenin bu yayımından anlaşıldığı üzere Anadolu ve İstanbul üzerinde mirasçı olduklarını ve Rumların da Türk Devletine karşı bu çizgide hareket edilmesi gerektiğini duyurmuştur. Faaliyetlerini de bu görüş üzerine inşa etmiştir.

Bu propaganda çalışmaları sebebi ile Lozan görüşmelerinde Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılması gündeme gelmiştir. Türk heyeti tarafından gündeme getirilen bu konu Yunan heyeti tarafından sert tepkiyle karşılanmıştır ve Patrikhane meselesi; Lozan antlaşmasında doğrudan herhangi bir madde ile belirtilmediğinden dolayı ‘Azınlıkların Himayesi’ başlığı altında Türk devletinin bir kurumu olarak Türk devletinin himayesinde olduğu ifade edilmiştir. Patrikhanenin ayrıcalıklarının kaldırılması, siyaset yapmaması şartı

¹⁹² Gökçen, “Fener Rum Patrikhanesi'nin Hukuki Statüsü ve Heybeliada Ruhban Okulunu Açtırma Girişimleri”, s.188.

¹⁹³ İbrahim Erdal, “Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 33-49.

ile İstanbul'da kalırken isminin Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi olarak değiştirilmesi ile sonuçlanmıştır.

Bu durumda Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi “ekümenik” unvanını yitirmiştir.¹⁹⁴ Ekümenik kavramı ise Türkiye’de Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin muhtar ve eşit Ortodoks kiliseleri arasında onursal önceliğini ifade etmiştir ve bu vasfı kaybetmesi ile Ortodoks kiliselerini birleştirme statüsünü de kaybetmiştir.¹⁹⁵ Fener Rum Ortodoks Patrikliğine Lozan Antlaşması’nın ardından 1924 yılında Arapoğlu Konstantin gelmesi ile Türkiye tarafından etablis olmadığı gerekçesiyle sınır dışı edilmiştir. Patrik Arapoğlu Konstantin İstanbul’da olmadığı için bir yıl boyunca Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi patrik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Arapoğlu Konstantin 19 Mayıs 1925’te Patriklikten çekilmesiyle birlikte etabli Vasil Georgiades Patrik olarak seçilmiştir.¹⁹⁶

II.3. Türkiye – Yunanistan İlişkilerini Geliştirme Çabaları

Türk – Yunan ilişkilerinin normalleşmeye başladığı dönem ancak 1925 yılında mümkün olabilmiştir. 31 Aralık 1923’te Yunanistan İstanbul Konsolosluğu Büyükelçilik olarak Ankara’ya taşınmış ve Ioannis Politis maslahatgüzar olarak atanmıştır.¹⁹⁷ Ardından, 1925 yılında ise normalleşmeyi destekleyen ilk adım Türkiye’nin Atina’daki temsilciliğini maslahatgüzarlıktan büyükelçiliğe çekilmesi olmuştur. Nisan 1925’te Cevat Ezine Atina Büyükelçisi olarak atanmıştır.¹⁹⁸

Bu sırada 1927 yılında Türkiye’de batılı ölçütleri kullanarak kendi sınırları içerisinde nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımlara göre ülkedeki küçük

¹⁹⁴ Yalçın, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler”, s.491.

¹⁹⁵ Tansel Topbaş, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2007, s.2-3.

¹⁹⁶ Erdal, “Türk Basımına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Arapoğlu'nun İhracı Meselesi”, s. 43.

¹⁹⁷ Yunanistan Ankara Büyükelçiliği / <http://www.mfa.gr/turkey/tr/theembassy/history/tarih.html> (20.04.2017).

¹⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı / <http://atina.be.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx> (20.04.2017).

büyük tüm yaşam alanlarının din, dil, cinsiyet, okur ve yazarlık oranı, yaş, ekonomik faaliyetleri gibi detaylarını kayıt altına alarak yeni kurulan rejimin yönetim politikalarının belirlenmesi ve gelen mübadillerle ülkede değişen nüfus dengeleri üzerinde durulmuştur.¹⁹⁹ Türkiye'nin ardından Yunanistan da aynı ölçütleri kullanarak nüfus sayımını yapmak istemişse de mali sıkıntılar nedeni ile Maliye Bakanlığı tarafından reddedilmiştir ve mecliste tartışılan konu maliyenin nüfus sayımı için gereken meblağı topladıktan sonraya ertelenmiştir.²⁰⁰ Mübadele sonrasında iki ülkenin de yeni kurulan rejimleri ve belirli bir oranda değişen halk yapısı için nüfus sayımı dönemin en gerekli unsurlarından biridir. Aslında iki ülke de aynı iç sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Kendi iç dengesini kurma çabası içerisindeyken aynı zamanda birbirine karşı çıkarlarını koruma ve iç dengeyi en refah hale getirme isteği ile çatışmışlardır.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki huzursuzluk çıkmasına bir sebep de Ekim 1927'de Türk Hükümetinin Yavuz gemisinin tamiri için girişimde bulunması olmuştur. Yavuz gemisinin tamiri için bulunulan girişim Yunan hükümetini rahatsız etmiş ve Yunan Bahriye Nezareti Türkiye'ye karşı Yunan hâkimiyetini gösterecek şekilde hazırlanması konusunda uyarılmıştır. Fakat hazırlıklar mali engellere takılmış ve Yunan Meclisi bu konuyu görüşmek için toplanmaya davet edilmiştir.²⁰¹ Yunanistan Yavuz gemisinin tamirini savaş tehdidi olarak algılamış ve bahriye teşkilatını hazırlamaya başlamıştır. Bir diğer mesele de Hacı Sami isimli kişinin 1927 yılında Yunan adalarından Türkiye'ye geçerek isyan çıkartmaya çalışması olmuştur.²⁰² Türk hükümeti Atina Elçiliğinden aleyhine yapılan hazırlıklar ve faaliyetler hakkında bilgi vermesini istemiş ve Atina elçiliğinden Venizelos ve yakın çevresinin "Yakında Çamlıca'ya kadar gideriz" ifadesini kullandığı haberi gelmiştir.²⁰³

---

¹⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız; *Umumi Nüfus Tahriri 28 Teşrinievvel 1927*, <https://archive.org/details/umumnfustahriri20004tu> (15.05.2017).

²⁰⁰ BCA, 030-10-00-00-24-134-12-2.

²⁰¹ BCA, 030-10-00-00-63-422-6-2.

²⁰² *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1927, Ankara.

²⁰³ BCA, 030-10-00-00-254-710-35-2.

Tarafların gerginliklerini bu şekilde devam ettirebilecek bir çok sorunu vardır, fakat bu süreçten sonra Bulgaristan ve İtalya tarafından Akdeniz’de uygulanmak istenen revizyonist politika Makedonya ile Batı Trakya meselelerini gündeme getirmiş ve Yunanistan ile Türkiye’yi birlikte hareket etmeye itmiştir. Fakat iki ülke arasındaki yakınlaşma uyuşmazlığı sona erdirmemiştir.

30 Ağustos 1928 tarihinde de Yunan Başbakanı Venizelos’un Tevfik Rüştü ve İsmet Paşa’ya yazmış olduğu mektup aslında teoride uyuşma meselesinin ne kadar kolay olduğunu gösterirken, uygulamaya bakıldığında bunun aslında pek de kolay veya mümkün olmadığını göstermektedir. Mektubun içeriğinde; Türkiye’nin Yunan topraklarında gözü olmadığı gibi Yunanistan’ın da Türk topraklarında gözü olmadığı ifade edilmiştir. Uyuşmanın aslında bir gerekliliktir. Türk – Yunan dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalanması gereklidir, iki ülke arasında izlenmesi gereken en doğru yol dostane ilişkiler kurulmasıdır. Lozan’da her ne kadar Yunanistan talihsiz olsa da Türk devletinin kuruluşunu hayranlıkla takip ettiğini yazmıştır. Nüfus mübadelesi durumu zorlaştırmıştır fakat bu durum çözüme ve samimi dostluğa gidilmesine engel değildir, ifadelerini kullanmıştır.²⁰⁴ İyi dilekleri aktaran bu mektup yumuşamayı destekleyen önemli bir adım olmuştur.

İki ülke ilişkilerinde devam eden uyuşmazlık meselelerinden biri de mübadele edilenler için “muntazam pasaport meselesi” dir. Mübadele edilenlerin emlak sorunları ve pasaportlarının muntazam olup olmadığı meselesi müzakereler sırasında görüşülürken 20 Temmuz 1929 tarihinde Tevfik Rüştü’nün Yunan Sefiri ile görüşmesinde; Yunan hükümetinin pasaport sorunundan sıkı sıkıya bağlı olduğu ifade edilmiştir. Cevap olarak da Tevfik Rüştü; bir pasaportun muntazam olup olmadığına ancak ait olduğu ülkenin resmi kurumunun karar verebileceği ve bu sorunun müzakerelerde daha fazla uzadığı takdirde emlak konusunu da etkileyeceğini ifade etmiştir. Müzakere safhasının bitmiş olduğunu, Yunan Devleti tarafından yapılacak herhangi bir ısrarda tüm

---

²⁰⁴ Demirözü, “Megali İdea’dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, s. 293 – 294. (Venizelos’un mektubunun birebir çevirisi ve orijinal kısmı mevcuttur.).

müzakere sürecinin ‘suya düşeceğini’ aktarmıştır.²⁰⁵ Yunan sefirinin de bu konuya yaklaşımı; sorunun tamamen kamuoyunun genel fikrinden kaynaklandığı yönündedir. Yunan hükümeti kamuoyu ile aksi düşüncededir dolayısıyla Yunan kamuoyu bu işi sürüncemede bırakmaktadır. Bu durumun dışında müzakerelerle ilgili başka bir meseleleri bulunmadığını tekrar etmiştir. Fakat Tefvik Rüştü’nün “Türk – Yunan Uyuşması projesi suya düşebilir nazarı ile bakılmalıdır” ifadesi aslında iki hükümetin de meseleyi çözmek isteği ile devletlerin kesin çizgilerinin çatıştığını göstermektedir.²⁰⁶

Tefvik Rüştü’nün Papa ile görüşmesinde Papa Yunan hükümetinin bu konudaki hassasiyetinin tamamen dostane olduğunu bildirerek sorunun çözüleceğine dair teminat vermiştir.²⁰⁷ Yunan hükümeti emlak sorununu Cemiyet-i Akvam’a taşımak istemiştir fakat Türkiye kamuoyu bu durumu reddetmiştir. Bunun sebebi ise mübadele komisyonunda zaten Cemiyeti Akvam üyesi mevcuttur ve bu komisyon hakem heyeti vasfındadır.²⁰⁸ Türk hükümeti de aynı fikri paylaşıyor olacak ki konunun Cemiyet-i Akvam hakemliğinde çözümünü reddetmiştir. Yunanistan ise; halledilemeyen sorunlar için Türkiye tarafından çözüme dair bir adım atılmadığını gerekçe göstererek, en makul çözümün dışarıdan bir hakem tayin edilmesidir, cevabını vermiştir. Ayrıca iki ülke arasında yapılan antlaşmaların veya ilişkilerin, matbuata ve kamuoyuna yetersiz olarak sızdırılması sebebi ile iki ülke halkının da kışkırtıldığı ve Yunanistan’ın bu durumdan rahatsız olduğu bildirilmiştir.²⁰⁹

Kesin çizgilerin sebebini ise Yunan Başbakanı Venizelos Türkiye’nin Prag maslahatgüzarına 6 Ekim 1929’da şu ifadelerle açıklamıştır; “Türkiye ve Yunanistan’ın sorunlarını çözmek için samimi bir tavırla yaklaştıklarından şüphe yoktur ancak yüzlerce kişiyi ilgilendiren finansal işler ve para meselesi

²⁰⁵ BCA, 030-10-00-00-254-711-14-1.

²⁰⁶ BCA, 030-10-00-00-254-711-14-2.

²⁰⁷ *Akşam Gazetesi*, 4 Ağustos 1929, No.3882, s.2.

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1929, No.1914, s.1.

²⁰⁸ *Akşam Gazetesi*, 5 Ağustos 1929, No.3883, s.1.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1929, No.1881, s.1.

²⁰⁹ *Akşam Gazetesi*, 11 Ağustos 1929, No.3889, s.2.

Akşam Gazetesi, 12 Ağustos 1929, No.3890, s.2.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1929, No.1912, s.1.

olduğu için halledilememektedir.” Bu önemli ayrıntı iki ülkenin dünya siyasetinde yakın ilişkiler kuramamasında etkindir ve yakın ilişkiler kurulduğunda Avrupa’da önemli bir yer edinileceğine şüphe yoktur.²¹⁰

15 Ekim 1929 tarihinde Etablis meselesi için Lahey’de gerçekleşen görüşme de ise dostane yapılan konuşmaların hepsi bir kenara bırakılmış ve iki ülkenin de kendi kati çizgilerinden vazgeçmeyerek karşılıklı sert itirazlar ile anlaşmaya kendi çıkarlarını dayatmaya çalıştıkları görülmektedir. Her iki tarafın da kendi projelerinden ödün vermeden kabul edilmesi yönünde talepte bulunmaları anlaşma ihtimalini yok etmiştir. Hatta Lahey Divan üyesi Mösyö Rivas, karar verilebilmesi için iki taraftan da herhangi bir yardım görmedikleri yönünde açıklama yapmıştır.²¹¹

İstanbul’da yayımlanan Yunanca gazete Apoyevmatini’nin 14 Aralık 1929’da ki haberinde “Atina’dan gelen haberler Türk – Yunan meselesinin ilerlemesi açısından ümit vericidir. Yunan kabinesinin Ankara Yunan sefirinden aldığı haber; Türkiye Başbakanı İsmet Paşa’nın uyuşma meselesine samimiyetle ilgi gösterdiği yönündedir ve Yunan kabinesi bu durumu memnuniyetle karşılamıştır.”²¹² Uyuşma isteğinin farklı bir örneği ise; Yunanistan Cumhurbaşkanı Venizelos’un 16 Aralık 1929’da Türkiye’nin Atina Maslahatgüzarı Sedat Zeki Beye; Türkiye Devletine ve Türk Milletine karşı dostane duygular beslediği, görüşmelerin başarı ile sonuçlanmasını istediği, sadece uzlaşmakla kalmayıp iki devletin gerçek dost olması gerektiği yönündeki düşüncesini aktarmasıdır.²¹³ Nitekim Venizelos’un bu ifadeleri sonrasında; 1930 yılı itibarı ile iki ülkenin daha yumuşak bir politika izlediği görülmektedir. Bunun sebebi yalnızca Bulgaristan olmaktan çok iki ülkenin iç işleri de dış ilişkilerde yumuşamayı gerektiriyordu. Yunanistan’da Venizelos ve Kral taraftarları çatışma içerisinde olması²¹⁴ ve Türkiye’de devam eden inkılapların getirdiği yenilenme süreci yakınlaşma sürecini desteklemiştir.

---

²¹⁰ BCA, 030-10-00-00-254-711-27-2.

²¹¹ BCA, 030-10-00-00-254-711-26-1/2.

²¹² BCA, 030-10-00-00-254-711-31-2.

²¹³ BCA, 30-10-0-0-254-712-3.

²¹⁴ Değerli, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, s.246.

II.4. Etablis Sorunu ve 10 Haziran 1930 Tarihli Türkiye – Yunanistan Antlaşması

4 Ocak 1930'da Atina Elçisi Enis Bey'in Venizelos ile yaptığı bir görüşmede Venizelos İsmet Paşa'ya verdiği söz üzerine Ankara'yı ziyaret edeceğinden bahsetmiş ve imzalanması için görüşmelerin devam ettiği Lozan Antlaşması'ndan kalan sorunların çözüme kavuşturulması için ziyaretini planladığından bahsetmiştir.²¹⁵ Mayıs 1930'da Yunanistan Devleti ile imzalanması beklenen antlaşmanın, Türkiye hükümeti tarafından bir an önce imzalanması amacı ile Atina ziyaretinde bulunan Macar Dışişleri Bakanı M. Valko'ya Atina hükümeti üzerinde dostane bir etki ile konuşması ricasında bulunulmuştur.²¹⁶ M. Valko Yunan Dışişleri Bakanı ile görüşmesinin ardından Atina Elçisi Enis Bey'e Yunan hükümetinin de Türk hükümeti ile aynı kanıda olduğunu bildirmiştir. Fakat M. Valko matbuat münakaşalarına meydan verilmemesi gerektiğini bu durumun Yunan hükümetinin fikrini etkileyebileceğini eklemiştir.²¹⁷

10 Haziran 1930'da Türkiye – Yunanistan arasında imzalanan antlaşma ise 11 Haziran 1930 tarihinde Türkiye meclisine kanun layihası olarak sunulmuştur.²¹⁸ 17 Haziran 1930 tarihinde mecliste onaylanmış²¹⁹ ve mübadele sorununa çözüm getirerek doğum tarihi ve yeri sorun edilmeden Türk ve Rum halk etablis sayılmıştır. En büyük anlaşmazlık bu şekilde çözüme kavuşmuştur. Ayrıca bu antlaşma mübadil mallarına da çözüm getirmiştir. Buna ek olarak etabli olacak Türkiye'deki Rumlara verilecek nüfus belgelerinde Rum kaydı yerine tabiiyetlerinin Türk, mezheplerinin ise Grek – Ortodoks olarak kaydedilmelerine karar verilmiştir.²²⁰ Bu antlaşma da en önemli nokta etablis ve Batı Trakya Türklerinin emlaki olmuştur. Konuyla ilgili antlaşma maddeleri ise şöyledir:

“İstanbul Etablilerinin malları

²¹⁵ BCA, 30-10-0-0-254-712-12-2/2.

²¹⁶ BCA, 30-10-0-0-254-712-12/1.

²¹⁷ BCA, 30-10-0-0-254-712-12/2.

²¹⁸ BCA, 030-0-18-01-02-12-42-006.

²¹⁹ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.274.

²²⁰ BCA, 30-10-0-0-124-885-1/2/3.

Madde 10 — Türkiye, İstanbul'a geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntikasında elyevm hazır bulunan Türk tabiiyetindeki bütün Rum Ortodokslara «etabli» sıfatı tanır. Aynı «etabli» sıfatı, İstanbul'u Türkiye Cumhuriyeti makamı tarafından verilmiş pasaportlarla terketmiş bulunan gayri mübadil şahıslara da tanınmıştır, İşbu maddenin yukarıki fıkraları ahkâmına nazaaan aile reisleri «etabli» tanınmış olan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar, reşit bile olsa evlenmemiş kızlar İstanbul'daki aile reislerine iltihak etmek hakkını haizdirler. Yukarıda yazılı şartlar dahilinde reşit oğlu «etabli» tanınmış olan dul anaların da İstanbuldaki oğullarına iltihaklarına müsaade edilir. Yukarıki fıkralarda kastedilen şahısların mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntikasına avdet etmeleri için Türk Hükümeti tarafından her türlü kolaylık gösterilecektir. Bu maddenin birinci fıkrasına nazaran «etabli» tanınmış olan ve aile reisleri elyevm İstanbul haricinde bulunan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar oturdukları yeri terke mecbur tutulmayacaklardır. Yukarıda gösterilen sınıfların cümlesine dahil şahıslara «etabli» vesikalarının tevzii gene kendilerince ittihaz edilecek şekil ve usul dahilinde ifa edilmek üzere, Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasına mevdudur.

Madde 11—Akdedilmiş olan mukavelename ve itilafnameler ile «etabli» lere temin edilen hakların istimalini İşkâl eden 56ilumum tedbirler, hususile evlenme, emlâk alım ve satımı, serbestçe seyriüsefer gibi haklara taallûk edenler ve keza evvelki maddede kastolunan şahıslar, hakkında Türkiye makamı tarafından emredilen sair bütün takyidat evvelki maddenin son fıkrasında mevzuubahis «etabli» vesikalarının dağıtılması beklenmeden, bu mukavelename meriyete konulur konulmaz, kaldırılacaktır.

Madde 12 — Aşağıda zikredilen menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Türkiye Hükümetine geçecektir. 1 – Mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntakasını terkedip işbu mukavelenamenin 28 inci maddesi ahkâmına göre avdet hakkından mahrum bulunan Türk tabiiyetindeki gayri mübadil Rum Ortodokslara ait ve Türkiyede kâin menkul ve gayri menkul mallar. 2 – Mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntakası haricinde kâin olup İstanbul muntakası dahilinde hazır bulunan «etabli» Rumlara veya işbu mukavelenamenin 10 uncu maddesi hükmüne göre avdet hakkından istifade eden şahıslara ait olup mübadeleden istisna edilmiş bulunan İstanbul muntakası haricinde kâin menkul ve gayri menkul mallar.

Madde 13 — Mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntakasında bulunan «etabli» Rumların ve keza işbu mukavelenamenin 10 uncu maddesi hükmüne göre avdet hakkından istifade eden şahısların mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntakasındaki menkul ve gayri menkul malları üzerinde, mevcut mülkiyet hakları, işbu mukavelename ahkâmı ile hiçbir veçhile ihlâl olunmamıştır. Bu maddenin yukarıki fıkrasında zikredilen mallar üzerinde yapılan bilcümle vaziyet ve haciz muamelesi bilâ taahhür kaldırılacak ve sahibinin veya kanunî mümessilinin bu mallara tam ve serbestçe tasarrufu ve onlardan intifaı tekrar elde etmesi hiçbir veçhile talik 57ilumum57lara57r.

Garbî Trakya Müslüman «etabli» lerinin malları

Madde 14 — Yunanistan, Garbî Trakyaya geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya muntakasında elyevm hazır bulunan Yunan tabiiyetindeki bütün 57ilumum57lara «etabli» sıfatı tanır. Aynı «etabli» sıfatı Garbî Trakyayı Yunan Cumhuriyeti makamı tarafından verilmiş pasaportlarla terketmiş bulunan gayri mübadil şahıslara da tanınmıştır. İşbu maddenin yukarıki fıkraları

ahkâmına nazaran aile reisleri «etabli» tanınmış olan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar Garbî Trakyadaki aile reislerine iltihak etmek hakkını haizdirler. Yukarıda yazılı şartlar dahilinde reşit oğlu «etabli» tanınmış olan dul kadınların da Garbî Trakyadaki oğullarına iltihaklarına müsaade edilir. Yukarıki fıkralarda kastedilen şahısların mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya mintakasına avdet etmeleri için Yunan Hükümeti tarafından her türlü kolaylık gösterilecektir. Bu maddenin 1 inci fıkrasına nazaran «etabli» tanınmış olan ve aile reisleri elyevm Garbî Trakya haricinde bulunan kadınlar kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar oturdukları yeri terke mecbur tutulmayacaklardır. Yukarıda gösterilen sınıfların cümlesine dahil şahıslara «etabli» vesikalarının tevzii, gene kendilerince ittihaz edilecek şekil ve usul dahilinde ifa edilmek üzere, Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasına mevdudur.

Madde 15 — *Aktedilmiş olan mukavelename ve itilâfnamelerle «etabli» lere temin edilen hakların istimalini işkâl eden 58ilumum tedbirler, hususile evlenme, emlâk alım ve satımı, serbestçe seyrüsefer gibi haklara taallük edenler ve keza evvelki maddede kastolunan şahıslar hakkında Yunan makamati tarafından emeredilen sair bütün takyidat, evvelki maddenin son fıkrasında mevzubahis (etabli) vesikalarının dağıtılması beklenmeden, işbu mukavelename meriyete konulur konulmaz kaldırılacaktır.*

Madde 16 — *Aşağıda zikredilen menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükümetine geçecektir: 1 – Mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya mintakasını ierkedip işbu mukavelenamenin 28 inci maddesi ahkâmına göre avdet hakkından mahrum bulunan Yunan tabiiyetindeki gayri mübadil Müslümanlara ait ve Yunanistanda kâin menkul ve gayri menkul mallar, 2 – Mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya*

mintakası haricinde kâin olup bu mintaka dahilinde hazır bulunan «etabli» Müslümanlara veya işbu mukavelenamenin 14 üncü maddesi hükmüne göre avdet hakkından istifade eden şahıslara ait menkul ve gayri menkul mallar; 3 – Garbî Trakyada kâin olup Yunan Heyeti Murahhasasının 18 Haziran 1927 tarihinde Muhtelit Komisyona tevdi ettiği listede münderiç mallar; 4 – Merbut diğer mütemmim bir listede gösterilen ve elyevm tahtı işgalde bulunan cem'an yedi bin strema mesahasında arazi.

Madde 17 — *16 ıncı maddenin 3 üncü ve 4 üncü fıkralarının İhtiva ettiği hükümler mahfuz kalmak şartile, mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya mintakasında bulunan « etabli » Müslümanların ve keza işbu mukavelenin 14 üncü maddesine göre avdet hakkından istifade eden şahısların, mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya mintakasında kâin menkul ve gayri menkul malları üzerinde mecut mülkiyet hakları işbu mukavelename ahkâmile hiçbir veçhile ihlâl olunmamıştır. İşbu maddenin yukarıki fıkrasında zikredilen mallar üzerinde yapılan bilcümle vaziyet ve haciz muameleleri bilâ teahhur kaldırılacak ve sahiplerinin veya kanunî mümessilinin bu mallara tam serbestçe tasarrufu ve onlardan intifai tekrar elde etmesi hiçbir veçhile talik edilmeyecektir.*²²¹

Türk hükümeti 20 Haziran 1930'da Yunan hükümeti ile bitaraflık, uzlaşma ve adli tavsiye antlaşması imzalamak için girişimde bulunma kararı almıştır.²²² En önemli sorunun çözüme ulaşması sebebi ile Balkan Birliği Projesi'nin somutlaştırılması için önemli adımlar atılmıştır. 1930'da Atina'da 1931'de ise İstanbul'da bu amaç doğrultusunda toplanmışlardır.²²³

²²¹ Resmi Gazete, 1 Temmuz 1930, No. 1534, s.3

Düstur, III. Tertip, C.11, s.706

²²² BCA, 030-0-18-01-02-12-45-002.

²²³ Buket Önal – Mehlika Özlem Ultan, “Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.22, 2012/1, s.66-68.

İki ülke hükümetlerinin çözüm odaklı yaklaşımlarının dışında kışkırtıcı adımlar da atılmıştır. Örneğin: İstanbul'da Yunanca olarak yayımlanan Apoyevmatini ve Hironika gazetelerinde 17-18 Temmuz 1930 tarihlerinde çıkan makalelerde: Fener Kilisesinde başında bulunan ruhani liderin Başpapaz olarak nitelendirilmesini tamamen saygısızca bulduklarını ve tüm dünya tarafından Patrik olarak kabul edildiği yazılmıştır. Hatta Türk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve Başbakanı İsmet Paşa'nın dahi Başpapaz değil Patrik olarak tanıdıklarını ve nitelendirdiklerini yazarak²²⁴ bu sorunu yeniden uyandırmak istemişlerdir. Fakat bir sonuç elde edilememiştir.

Yunanistan Türkiye ile ilişkilerinde daha dostane tavırlar almaya başlamıştır. Yunanistan'ın Briand Muhtırasına verdiği cevabın son fıkrasında Türkiye'nin Avrupa Federasyonuna katılımının Yunanistan tarafından hoş karşılanacağı yer almıştır. Ağustos 1930'da bu durum için Türkiye'nin Atina Elçisi teşekkür etmek amacı ile Başbakan Venizelos'u ziyareti sırasında Yunan Başbakanı; Türkiye'ye karşı Yunan dostluğunu göstermek için iyi fırsat olduğundan bahsetmiş ve gelecek Eylül de Cenevre de toplanacak olan konferansa Türkiye'nin de bir görevli göndermesi şartı ile davet edilmesini talep edeceğini eklemiştir.²²⁵

II.5. Venizelos'un Türkiye Ziyareti ve Ankara Antlaşması

Venizelos'un Türkiye ziyaretinin tüm detayları Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından incelenmiştir. Hatta Venizelos ile seyahat etmesinde yarar gördüğü, Atina da yayımlanan Proiya gazetesinin Türkiye muhabiri için kararname çıkarttırmıştır.²²⁶ Venizelos'un İstanbul'a gelişi ve oradan Ankara'ya geçişine kadarki organizasyon İstanbul Valisi Muhiddin Bey tarafından tüm detayları ile ilgilenilmiş ve Ankara'ya bildirilmiştir.²²⁷ Ayın Tarihi dergisinin Kasım 1930 sayısında çıkmış olan sayısının ilk dikkat çeken yazısı Venizelos ziyareti ve Türk hükümetinin karşılama töreni olmuştur.

²²⁴ BCA, 030-10-00-00-109-725-14-2.

²²⁵ BCA, 30-10-0-0-254-712-20.

²²⁶ BCA, 030-0-18-01-02-14-66-014.

²²⁷ BCA, 30-10-0-0-254-712-27.

Yunanistan başbakanı Venizelos 27 Ekim 1930²²⁸ tarihinde Yunan Dışişleri bakanı M. Mihalakopulos ve Yunan heyeti Ankara'ya gitmiştir. Yunan heyeti Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ve Türk heyeti tarafından karşılanmıştır. Ankara tren istasyonu Yunan ve Türk bayrakları ile donatılarak Yunan heyetine bir jest yapılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Bayramı sebebi ile süslenen sokaklarda Rumca hoş geldiniz yazıları eklenmiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey Yunan heyeti için öğlen yemeği ziyafeti düzenlemiştir. Ziyafete başta Türk Başbakanı İsmet Paşa olmak üzere Türk heyeti de katılmıştır. Ardından Türk Cumhurbaşkanı Atatürk, Yunan Başbakanı Venizelos ve Dışişleri Bakanı Mihalakopulos'u kabul etmiştir. Bu ziyaret esnasında Yunan gazeteciler de hazır bulunmuştur. Her iki ülkenin matbuatında da Venizelos'un iki ülkenin samimiyetini anlatan açıklamaları yer almıştır. Aynı günün akşamı Ankara Palas da düzenlenen ziyafette hem Venizelos hem de İsmet Paşa konuşma yapmıştır. İsmet Paşa konuşmasına, misafirlerine gelmelerinden ne kadar büyük mutluluk duyduğunu ve memnuniyet verdiklerini söyleyerek başlamıştır. Siyasette başarının asla tesadüf olmadığından bahsederek ikili ilişkileri yoluna koyabilmek için ne kadar çalışıldığını ve iki tarafında fedakârlıklarını anlatarak devam etmiştir.

İsmet Paşa konuşmasında; iki ülke ilişkilerinin iyileşme çabalarının temelini Lozan'a bağlamış ve iyi anlaşmak için hükümetlerin yaptığı fedakarlığı da iki ülkenin menfaatlerinin ortak olmasına bağlamıştır. İsmet Paşa konuşmasında Yunan heyetine övgüler yağdırarak, ilişkilerin en zor zamanında olduğunda dahi Yunanistan ve Türkiye arasındaki kurulacak dostluktan ümidini kesmediğini çünkü iki komşu ülkenin menfaatlerinin çatışmadığını aksine ortak olduğunu vurgulamıştır. İsmet Paşa konuşmasını noktalarken “gelecek nesiller Türk – Yunan dostluğunun sağlam binasını kurmaya çalışmış ve çalışacak olanlara müteşekkir olacaktır” ifadelerini kullanarak misafirlerine Türk hükümetinin niyetini bir kez daha tekrarlamıştır.²²⁹

---

²²⁸ *Ayın Tarihi Dergisi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Ankara, S.79, Kasım 1930, s.6731.

²²⁹ *Ayın Tarihi Dergisi*, S.79, Kasım 1930, s.6732 – 6734.

M. Venizelos İsmet Paşa'nın konuşmasına verdiği cevabına teşekkür ederek başlamıştır. İsmet Paşa'nın iki yıl önce yaptığı daveti kabul etmesinin sağlık sorunlarından dolayı biraz geciktiğinden bahsederek bu ziyaretin sembolik anlamının ne kadar kıymetli olduğunu düşünerek kabul ettiğinden bahsetmiştir. Türkiye'ye gelerek, Yunanistan'ın Lozan Antlaşması'ndaki arazi statükosunun sonuçlanmasını ne kadar azimle istediğini göstermek istediğini eklemiştir. Konuşmasının en çarpıcı noktası ise; iki devletin yıllardır süren mücadelesinin sonuçlandığını ve iki ülkenin de mazisinin asil mücadelelerle dolu olduğunu, iki ülkenin de başının dik olduğunu söylemiştir. “Bu ziyaret mücadelelerin sonunda başka bir yol bulunarak sorunların halledilmesi gerektiğinin ve dostluğun göstergesidir” ifadelerini kullanmıştır. Konuşmanın özeti ise şu şekildedir: “Türk heyetinin karşılamaşının Yunan heyetinin düşüncelerini destekler nitelikte olduğunu ve ziyaretinin sebebine ilham verdiğini açıklamıştır. Bu ziyaret her iki ülke ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. İlişkilerimizde tercih ettiğimiz bu yol hem şark devletlerinin hem de Balkan devletlerinin ilham kaynağı olmalıdır. Yunanistan hududun diğer tarafında acı çekerken sıkıntı içindeyken artık eminim ki yalnız olmayacaktır, çünkü hududun bu tarafında Türkiye vardır. Yunanistan da yapılan atletizm yarışmasında açılan Asil Türk bayrağına karşı Yunanlılar ve tüm Balkan ülkelerinden insanlar ayağı kalkmıştır, bayrağına selam verilmiştir. Bayrağımızın şerefine olan bu alkışların yankıları Balkan Konferansına olan önemli ilginizin samimi dostluğundandır. Her iki ülkeyi de kimse ayıramıyor çünkü yüz yıllarca adalar denizi de dahil olmak üzere iki millet birlikte yaşamıştır ve birbirini anlayarak taktir etmiştir. Sonucunda en önemli olay ise her iki ülke de saltanattan kurtulmuştur ve Cumhuriyeti seçmiştir.” Türkiye'ye ayak basışından itibaren Türk halkının aşırı ilgisi ve övgüsünden memnun olduğunu da konuşmasında ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştir.²³⁰

Venizelos'un Türkiye ziyareti iki ülke ilişkilerinin yumuşak döneme geçişini göstermiştir. Venizelos ziyaretinin çok samimi geçtiği ve

---

²³⁰ *Ayın Tarihi Dergisi*, S.79, Kasım 1930, s. 6734 – 6737.

Venizelos'un Türk – Yunan dostluğuna dair birçok vurguda bulunduğu ifade edilmiştir.²³¹

30 Ekim 1930 tarihinde Venizelos'un Türkiye ziyareti esnasında bir antlaşma daha imzalanmıştır. Ankara Antlaşması olarak adlandırılan antlaşma; Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik antlaşması, Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Protokolü, Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi'ni²³² içermektedir.

---

²³¹ *Ayın Tarihi Dergisi*, S.79, Kasım 1930, s.6731.

²³² BCA, 030-0-18-01-02-15-80-014.

III. BÖLÜM

TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİNİN TBMM'YE VE

KAMUOYUNA YANSIMALARI (1923 – 1931)

1923 – 1931 yılları arasında Türkiye – Yunanistan arasında tesis edilmeye çalışılan ilişkilerin, yapılan antlaşmaların ve mübadele sırasında yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların TBMM'ye ve Türk kamuoyuna nasıl yansdığı, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşiv belgeleri, TBMM zabıt cerideleri ve gazetelere dayanarak çalışıldı. Yeni kurulmuş iki ulus cumhuriyetin birbirine karşı tutumuna ilişkin TBMM'de yapılan değerlendirilmeler 1929 yılına kadar olan süreçte oldukça sert olmuştur. TBMM vekillerinin oldukça sert tepkilerle karşıladığı Yunanistan hükümetinin tutumu ile birlikte, kamuoyunda genellikle yorum yapılmadan haberlerin aktarıldığı görülmüştür. Fakat özellikle TBMM vekillerinin tepkilerinin yükseldiği dönemde kamuoyu da Yunanistan'a karşı sert bir tutum sergilemiştir. Tüm bunlarla birlikte Türk hükümeti Yunanistan ile olan sorunlara karşı oldukça soğukkanlı bir tavırla yaklaşarak uzlaşma yoluna gitmiştir.

III.1. Batı Trakya Meselesi

Batı Trakya sorunu Yunanistan'ın antlaşmaya uymamasından kaynaklanmıştır. Dolayısı ile Batı Trakya'daki Müslüman ve Türkler için Türkiye tarafından bir rahatsızlık olduğu bildirilmiştir. Kamuoyunda, Yunanistan'da kurulan fedai cemiyetlerinin Batı Trakya'da Müslüman – Türk halka yaptığı eylemler hakkında Türk hükümeti göreve çağırılmıştır. Bu politika devam ederse Batı Trakya'nın bir ihtilale sahne olacağı yazılmıştır.²³³ Ayrıca bu konuda Mustafa Kemal İslam dünyasına 27 Eylül 1923'te Müslümanlara yardım edilmesine dair bir beyanname yayımlamıştır.²³⁴

²³³ *Hakimiyet-i Milliye*, 2 Kânunusani 1923, No.394, Ankara.

²³⁴ *İkdam*, 27 Eylül 1923.

Batı Trakya sorunu meclise de çeşitli şekillerde sunulmuştur. 17 Eylül tarihinde Edirne Belediyesi tarafından TBMM'ye tebrik telgrafi gönderildiğinde beraberinde bu telgrafta sınırın diğer tarafında ki (Yunanistan) mezalimden bahsedilmiştir.²³⁵ 12 Eylül 1923 tarihindeki meclis toplantısında Menteşe Mebusu Esad Bey'in Batı Trakya'daki Türklere yapılan mezalimin bitmesine yönelik temenni bildirisi sunulmuştur. Bildiride Batı Trakya'da Yunan hükümetinin Türklere verdiği idam cezaları ve kürek cezalarının arttığından bahsederek köylerde yapılan yağma ve imhalar da dahil bu soruna çözüm bulunmasını Hariciye Vekaleti'nden talep etmiştir. Meclisten gelen tepkiler ise Türk hükümetinin protesto etmesi gerekliliğinden yanadır. Türk meclisine yansımasının asıl metni:

“Bildiri Metni; Garbi - Trakya'dan alınan haberler pek feci ve elimdir. Yunanistan'ın devam etmekte olan mezalimi dolayısıyla Garbi - Trakya'daki kardeşlerimizin akıbetleri pek vahimdir. İskeçe'de Yunan Fevkalâde Divanı Harbince 29 Ağustos 1923 Çarşamba günü Trakya ihtilalini tesri töhmetiyle... On beş zat idam. Yirmi sekiz zat da onar sene kürek cezasına mahkûm oluyor. Bu zevat şehirlere getirilen, mahkemeden geçmek suretiyle güya cezadide olanlardır. Köylerde yağma ve imha son derecede hükümferma oluyor. Hidematı vataniyesine medyunu şükran olduğumuz Hariciye Vekâleti Celilesinin Garbi - Trakya hakkında halaskar vaziyet ve harekette bulunmasını gözyaşlarımla istirham eylerim efendim.”

“İZZET ULVİ BEY (Afyon Karahisar) — Bu mezalimi durdurmak için mukabele bilmisil yapmalıyız. Başka çare yoktur. Hükümet protesto etmişti. Müessir bir surette tekrar protesto etsin. Aynı zamanda da mukabele edelim.”²³⁶

Batı Trakya da yaşanan mezalime karşılık olarak Yunan hükümetinin ahali mübadelesine dair olan antlaşmaya hiçbir şekilde riayet etmemesi

²³⁵ TBMM ZC, Devre: II, c.2, Birleşim:20, s.143.

²³⁶ TBMM ZC, Devre: II, c.2, Birleşim:17, s.39.

protesto edilmek istenmiştir. Bu nedenle 24 Ekim 1923 tarihindeki meclis toplantısında İstanbul'da bulunan Rumların emlaklarına ve iş yerlerine el koymak sureti ile protestonun uygulanmasına karar vermişlerdir.

Bildiri Metninin Aslı: “Alınan malûmatı mevsuka! teşriîyeye, gelen Feryat namelere nazaran Yunan Hükümeti mübadelei ahali ve araziye dair mevaddı âtiyeye asla riayet etmemekte ve biçare Müslümanları envai eza ve cefaya giriftar etmektedir. Hilafî ahit ve tedvin edilen usule mugayir olmak üzere her gün ellerinde emvali menkul el erini ve hukuku tasarruf iyelerini tesbit edecek kaideten verilmesi lâzım gelen ilmühâberleri olmadan binlerce Türk adalardan sahillerimize gelmektedir. Bundan başka Yunanistan ahden temin ettiğî hukuktan gerek mübadeleye tabi Müslüman gerek orada beyanname mucibince emvaline keyfemayeşa tasarruf edecek tebaamızı fuzuli kanunlar, idari tedbirler ve muamelâtî zecriyesiyle külliyyen menetmektedir. Bundan başka muhacirlerin Mayısı kadar 100 bini ve mütebakisi ceste ceste sevk edilmesi mukarrer iken bunların birden bire sahillerimize atılması ihtimali gündün güne tezayüt ve tahakkuk etmektedir. Bu babda Hükümetin bize izahatita etmesini ve Hükümet şu tadad ettiğimiz fecayie resmen muttaliî ise ne yaptığını ve ne yapacağını bildirmesini talep ederiz. Yunan Hükümeti hiçbir suretle ahkâmı ahdiyeye riayet etmemeyi kendisine meslek ittihaz ettiğine göre bizim de hukuku meşruanızdan olan mukabelei bilmislin İstanbul'da mevcut Rum ve Yunanlı emlâkinle, mağaza ve depolarına, fabrika ve müesseselerine derhal zayıed edilmek suretiyle tatbik edilmesini teklif ederiz.”

“**ESAD EFENDİ (Menteşe)** — ... Hükümet Garbi - Trakya'daki yapılan mezalime karşı uykuda... Orada yüzbinlerce millet mahvolduktan sonra okunacak öyle mi?”²³⁷

²³⁷ TBMM ZC, Devre: II, c.3, Birleşim:41, s.39.

Batı Trakya sorununun temeli etabli sorunudur. Yunanistan antlaşmaya bağlı kalmayarak Batı Trakya’da bulunan Türkleri baskı ve işkence yoluyla sürgün etmeye çalışmıştır. 12 Temmuz 1924 günü ise Muhtelit Mübadele Komisyonu ilk kez Türkiye de etabli sorunu için toplanmıştır.²³⁸ Bu durumda görülmüştür ki Yunanistan çözüm için daima hakemlik veya garantörlüğe başvuru yapmayı tercih etmiştir. Yunanistan’ın Türkiye ile yaşadığı sorunları çözmek için kendisinin çaba harcamaması TBMM’de Yunanistan’ın fedakarlık yapmadığına dair konuşmaların geçmesine neden olmuştur.

III.2. Patrikhane Meselesi

Türkiye yeni kurulan bir ülkedir ve ülke düzeni Lozan Antlaşması’nın maddelerini de gözeterek tesis edilmeye çalışılmıştır. Ülke yeni bir düzen kurarken Rum Patrikhanesi de kendisi için bu düzende yer edinmeye çalışmıştır. Fakat Patrikhane’nin yeni düzeninde Türkiye’de söz sahibi olmak istemiştir ve bu durum da yeni sorunlara yol açmıştır. Türk Hükümeti Lozan Konferansı’nda da, Patrikhane’nin sınırları dışında kalmasını talep etmiş fakat Yunanistan’ın büyük tepkisi ile karşılaşmıştır. Aslında Türkiye, topraklarında yaşayan halkın büyük çoğunluğu Müslüman olan bir devletin içerisinde 270 milyon Ortodoks Hristiyan’ın dinî merkezi haline gelecek bir Ekümenik Patrikhane istememiştir.²³⁹ 17 Aralık 1923 tarihinde TBMM’de Diyarbakır milletvekili Zülfü Bey’in Rum Patrikhanesi’ne dair sorduğu sorunun içeriğinden Patrikhane seçimlerinde rol oynamak istendiği görülmüştür. Sorunun aslı şu şekildedir;

“Evrakı havadiste İstanbul Rum Patrikhane’sinde, Patrik intihabı için müzakere cereyan etmekte olduğu ve bu işlere ecnebilerin de tesir icra etmekte bulunduğu okunuyor. Patrikhane’nin son vaziyetine nazaran bu bapta Hükümetin noktai

²³⁸ Cumhuriyet, 13 Temmuz 1924

²³⁹ Yalçın, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler”, s. 479-514.

Nilüfer Erdem, “Lozan Görüşmeleri Sırasında Patrikhane Meselesi Karşısında Patrik Meletios’un Yunan Kaynaklarına Yansıyan Yaklaşımı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.33, Güz 2016, s. 105.

*nazarı ve tarzı hareketi nedir? Keyfiyetin Adliye Vekâletinden şifahen sualini teklif ederiz.*²⁴⁰

Bu soruya Adliye Vekili Seyyid Beyin verdiği cevaptan bazı milletvekillerinin düşüncelerinin kiliseye karşı daha ılımlı olduğunu görmekteyiz. Rum Patrikhanesi kiliselerinin eskisi gibi imtiyazlara sahip olmaması ve azınlıklarla olan ilişkisinin bittiğini açıklayarak, sadece ruhani işlevleri yerine getiriyor olması nedeni ile Patrikhane'ye karışılmaması gerektiği belirtilmiştir. Patrikhane'ye karşı bu kadar yumuşak olması ise karşıt görüşte bulunan vekillerin tepkisini arttırmıştır. Karşıt görüşte bulunan vekillerin ise Fener Patrikhanesi ve Başpapaz unvanlarından rahatsız olduğu konuşmalarından belli olmaktadır. Bu durumdan rahatsızlık duyulmaması gerektiği ve herhangi bir tehdit durumunda teftiş yetkisinin devlette olduğunu hatırlatmıştır. Kamuoyunda ise Yunanca olarak yayımlanan Rum gazetelerinde Patrikhane'nin ve Patriğin Türkiye'deki öneminden bahsedilmiştir. Rum gazetelerinde özellikle İstanbul'da bulunan Rum halkı kışkırtma amacı güdülerek Türkiye'nin Patrikhane'nin konumunu düşürmeye çalıştığını yazmıştır.²⁴¹ Cevap sahibi Seyyid Bey'in tüm olumlu açıklamalarına rağmen meclisten toplu şekilde Patrikhane'nin iyi niyetine inanmadıklarını belirten cümleler duyulmuştur.

“ADLİYE VEKİLİ SEYYİD BEY — Evvelâ bir mukaddeme arz edeyim; malumatınız Fener Kilisesinin bugünkü vaziyeti Harekâtı Milliyeden evvelki vaziyeti arasında kıyas kabul etmeyecek derecede büyük bir fark vardır.”

“HALİL BEY (Zonguldak) — Maddeten, manen değil.”

“ADLİYE VEKİLİ SEYYİD BEY (Devamla) — Manen de, maddeten de... Evvelden birtakım imtiyazatı mezhebiye vardı; malûmu ihsanınız, o imtiyazatı mezhebiye meyanında en mühim olmak üzere bu Devletin doğrudan doğruya hakkı hâkimiyetine taalluk eden ve onu ihlâl eder bir keyfiyet vardı ki, o da

²⁴⁰ TBMM ZC, Devre: II, c.4, Birleşim:69, s.270.

²⁴¹ BCA, 30-10-0-0-254-711-31

Patrikhanenin hakkı kazayı haiz olması... kezalik Hahamhanenin artık siyasi, idarî hiçbir salâhiyet ve vazifeleri kalmamışlar. Bugün alelumum patrikhaneler; kiliseler, hahamhaneler tam mânasıyla bir müessesesi diniyedir; imamettirler. Reisleri rahiplerdir. Rüesayı ruhaniye namıyla yâd ettiğimiz ruhbandırlar, rahiptirler, başka bir sıfat ve salâhiyetleri yoktur.... Onun ismine ister patrik densin, ister rahip densin, ister papaz densin, isterse başpapaz densin. İster alelittlak rahip densin Devletçe müsavidir. Devletin nazarında bu tâbirat arasında hiçbir fark yoktur. (Başpapaz sesleri)”

“İSMAİL KEMAL BEY (Çorum) — Patrik namını el'an muhafaza ediyorlar. Doğru değildir.”

“ADLİYE VEKİLİ SEYYİD BEY (Devamla) — Yalnız intihap hususunda Devletin her şeyde olduğu gibi velev ki, dinî bir intihab olsa dahi hakkı murakabesi ve hakkı teftişi vardır... Diyarbekir Mebusu Muhterem Zülfü Beyefendi ecnebi te'siri de olmuştur diyorlar, biz böyle bir tesiri bilmiyoruz ve olmasına da imkân görmüyoruz. Olduğu takdirde derhal intihabı feshederiz... Kazıköy Metropolit Garikoris'tir. Kendisi Türk tebaasındandır. Zamanı intihapta vazifei ruhaniyeyi haizdir. Gazetelerde ve ceraidi havadiste manzuruâliniz olmuştur ve kendisinden vazifei ruhaniyeye mübaşeret ettiğini ve bu suretle nuazzaz ve mübeccel Türk Cumhuriyetine arzı ubudiyet edildiğini müş'ir telgraflar gelmiştir. Resmî olarak bendenize de, Başvekâlete, Riyaseti Celilei Cumhuriyete bu suretle arzı ubudiyeti havi ve Cumhuriyeti müazzazemizin temadii bekasını ve saadetini ve bütün milletin sıhhat ve afiyetiyle mes'udolması duasını resmen kilisede ifa ettiğini havi kendilerinden bize telgraflar geldi. (İnanmayınız, inanmayınız sesleri) Resmen malûmat veriyor.”²⁴²

“TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Beş asırdan beri olduğu gibi değil mi efendim? (Papa Eftim ne yapıyor sesleri)”

²⁴² TBMM ZC, Devre: II, c.4, Birleşim:69, s.270 – 273.

Ekim 1923'te Türkiye, savaştan sonra Yunanistan'da kalan esirlerini araştırmak için Hilal-i Ahmer heyetini görevlendirmiş ve araştırma için mübadele komisyonuna talepte bulunmuştur.²⁴³ Fakat bu talep mübadele komisyonu tarafından reddedilmiştir.²⁴⁴ İki ülkenin ilişkilerinin bu dönemde birbirine karşı aşırı katı çizgileri olduğu bu olayla net olarak görülmektedir.

Aralık 1924'te Yunanistan mübadeleyi kendi istediği biçimde şekillendirebilmek adına Batı Trakya'daki Türk halkın gayrimenkullerinin idaresini yeni gelen mübadillere devretmiştir.²⁴⁵ Fakat bu durum Lozan Antlaşması'nı ihlal etmek manasına gelmektedir.²⁴⁶ Yunanistan'ın bu hamlesi ilişkilerin daha gergin bir hal almasına sebep olmuştur. Bu durumu engellemek için Lozan Barış Antlaşması'nda Batı Trakya ve İstanbul'daki azınlıklar etablis kabul edilmesine rağmen Yunanistan'ı bağlayamamıştır. Yunanistan'ın bu tavrına karşılık olarak Türk hükümeti de İstanbul'da yaşayan Rumların mallarına el koyulmasını TBMM'de gündeme getirmiştir. Mübadelenin bu sorunlardan dolayı hem iki ülke arasında sorunlara yol açtığı hem de kesintilerle gerçekleştiği görülmüştür.²⁴⁷ 8 Aralık 1924'te Denizli Vekili Mazhar Müfit tarafından mecliste Hariciye Vekâletine sorulan sorudan anlaşılacağı gibi Yunanistan'ın izlediği mübadele ve Batı Trakya Müslümanları politikasından Türk Meclisi asla memnun değildir.

Sorulan sorunun aslı: “1. Gazetelerde Yunanistan'la aramızda mübadillere müteallik yeni bir itilâfnamenin imza edildiği görülmektedir. Böyle bir itilâfname varsa esasatı nedir?
2. Yunanistan, Romanya ile aramızda bir itilâfname aktebileceği veya edilmek üzere olduğuna dair gazetelerde okuduğumuz meselenin hakikati nedir? Bu iki mesele hakkında Hariciye Vekili

²⁴³ BCA, 30-10-0-0-55-363-13-1.

²⁴⁴ BCA, 30-10-0-0-55-363-13-2.

²⁴⁵ BCA, 272-00-00-11-18-84-17.

²⁴⁶ BCA, 030-10-00-00-7-39-14-1/2.

²⁴⁷ Tosun, *Türk – Yunan İlişkileri ve Türk – Rum Mübadelesi*, s.112.

Beyefendinin Mecliste şifahen izahat vermesi zımnında işbu sual takririmi takdim ediyorum efendim.”²⁴⁸

Bu soruya verilen cevapta Hariciye Vekâletinin Yunanistan’la antlaşma yapılabileceği durumuna olumlu baktığı ve aslında bu sorunların çözüme kavuşması mecburiyeti olduğundan antlaşma yapmanın zorunluluk olduğundan bahsetmesi ile Türk hükümetinin Yunanistan ile uyuşmayı sağlama isteği görülmektedir. Fakat Türk meclisinde bulunan birçok vekilin bu konuda aynı fikirde olmadığı ve hatta taban tabana zıt düşündükleri meclis toplantılarında yaptıkları konuşmalarda anlaşılmaktadır. Yunanistan ile şartlar tamamen kabul edildiği takdirde antlaşma yapılmalı görüşü hâkimdir. Konuşmaların bir kısmına bakacak olursak mecliste savaş istekleri dahi olduğu görülmektedir.

“HARİCİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY (Menteşe) — ...
Mazhar Müfit Beyefendinin birinci suallerine vazih bir cevap verebilmek için evveli emirde Yunanistan’la aramızda mevcut bazı ihtilâfat hakkında malûmat vermek mecburiyetindeyim. Safahatı Meclisi Âlice ve I herkesçe malum bulunan elim bir husumeti tesviye edilen Lozan muahedesinin diğer akidlere olduğu gibi icrasını Yunanistan’a tahmil ettiği bazı vecibeler de vardı. Bit vecibelerden birisi 1912 senesinden evvel Türkiye’ye hicret etmiş olan veyahut zaten Türkiyeli olup da Yunanistan’da emlâki bulunan Müslümanların hukuku tasarruflarının ve iratlarının iade ve tazmini meselesiyle. Lozan muahedesinin tasdikinden sonra tevali eden Yunan hükümetleri bazı esbap ve mazeret serdiyle tebaamızın bu hukukunu tesviye ve tasfiye etmiyorlardı. Muhtelit Mübadele Komisyonunda Türk Muhahhası Tevfik Rüştü Bey bu meseleye amelî bir çarei hal bulmak üzere Yunan Murahhası Mösyö Papa ile bazı müzakerata girişti. Mösyö Papa’nın infikaki üzerine müzakere bir müddet inkitaa uğradı. Bilâhare Mösyö; Eksindaris’in vürudu üzerine tekrar müzakereye başlandı... Hükümetiniz Türk Milletinin, Türk tebaasının heyeti umumiyesinin ve her ferdinin hukukunu

²⁴⁸ TBMM ZC, Devre: II, c.2, Birleşim:21, s.127.

siyanetinde ne kadar hassas ise, başkalarının hukukuna. riayetle de o kadar mukayyet bulunduğundan (1912) senesinden evvel Türkiye'yi terk eden Yunanistan tebaasının Türkiye'de kalmış arazisi varsa onları da aynen iadesi esası dairesinde mütekabiliyeti kabul etti. Fakat Yunanistan'la aramızdaki mesele bundan ibaret değildir. Malûmuâliniz bir de Garbî Trakya meselesi vardır... Türk efkârı umumiyesi matbuatını, bu meseleye lâzım gelen ehemmiyeti atfetmekten bir an hali kalmadığı gibi Meclisi Âli ve hükümetiniz de. keza hu mühim meselenin kati bir neticeye isalini muktezi ihtimam ve takayyüitten biran, fariğ olmamıştı. Murahhasımız Tevfik Rüştü Bey Yunanistan ile aramızdaki münasebatı dostane ve hasanenin teessüsüne mani olacak bir mahiyette bulunan bu mühim meseleye amelî bir çarei hal bulmak için Yunan Murahhası ile müzakereye girişti. Son günlerde müzakere edilen mevât Yunan Hükümetinin tedricen Türk emlâk ve arazisini tahliye etmek esasına müteferri idi... Malumuâliniz seri sefer talimatnamesi diye hükümetimizin kabul ettiği bir esas vardır. Buna bütün efrat tabidir. Bunun karşısında Rum – Türk müsavidir. Binaenaleyh hükümetiniz bu iki noktai nazarı itibara alarak İstanbul firarı Rumlarının münakaşadan hariç tutulmasını murahhasımız Tevfik Rüştü Beye rica edeceği sırada Yunanistan Hükümetinin projelerin eski şekilde dahi kabul edilmemesi hususunu Murahhasına tebliğ ettiği ve müzakerenin inkıtaa uğradığı haberini aldık. Binaenaleyh Yunanistan Hükümetinin imtinayı ile ikinci proje de birincisi gibi suya düştü. Garbî Trakya müslümanlarının tabi olduğu ahval ve şerait bugünlerde Roma'da müçtemi Cemiyeti Akvam tarafından münakaşa ve müzakere edilecektir. Hükümetiniz senelerden beri bu halkın tabi olduğu şeraiti idariyeyi Muhtelit Komisyonun bitaraf azalarının şahadetiyle müspet delâile müstenit bir muhtıra ile Cemiyeti Akvama bildirmiştir. Bu muhtıra matbuata verilmek üzeredir. Çok ümit olunur ki: Cemiyeti Akvam bu Türk kitesinin

*hukuku medeniye ve insaniyesini iade ettirecek ve kendilerine ecdatlarının asırlık yurtlarında yaşamalarını mümkün kılacak tedabiri ittihaz edecektir. Bu tedabirin Yunanistan Hükümeti tarafından sureti katiyede tatbiki cihetini de düşünecektir. Buna emniyetimiz berkemaldir. Hükümetimizin en iptidaî ve en mukaddes vazifesi Türklerin heyeti maneviyei umumiyesinin olduğu gibi, her bir ferdinin dahi - her nerede olursa olsun - yegân yegân hukukunu muhafaza etmektir. (Bravo sesleri) Hukuku Düvelin gösterdiği tarikler dahilinde hükümetiniz bu hukukun siyanetine, istirdadına saî olacaktır. Denizli'nin Muhterem Mebusu Mazhar Müfît Beyefendinin birinci kısım suallerine vereceğim cevap bundan ibarettir.*²⁴⁹

“MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Muhterem Hariciye Vekilimiz Şükrü Kaya Beyin verdiği cevaba nazaran anlaşılıyor ki, Yunanistan Hükümeti oynak bir siyasetle bizi oyalamak istiyor. Mösyö Papa ile Tevfik Rüştü Bey görüşüyor, bazı esasat takarrür ediyor. Papa değiştiriliyor. Bunun yerine Mösyö Eksindaris geliyor. O imzalamak üzere iken hükümetinden aldığı emir üzerine Yunanistan'a gidiyor ve en nihayet bu esasatın bütün bu projelerin eski şekilde kabul edilmemesini Yunanistan Hükümeti bildiriyor... Lozan Muahedesinin senedi nihaisi muktezasınca (1912) senesinden evvel gerek Yunanistan'ı terk eden veyahut bu seneden evvel hiç orada bulunmayan Türklerin emvali menkullerini keyfemayeşa tasarruf edecekleri musarrahtır. Efendiler! Yunanistan bu maddeyi muahedenin bu maddesini bugün tatbik etmemektedir. Fakat Türk Hükümeti bu maddeyi tatbik etmiştir ve ediyor. (Ona da ettiririz sesleri) Bugün Türkiye'ye gelen bir Yunanlı arz ettiğim Lozan Muahedesinin bu senedi nihaisinden dolayı emval ve emlâkine sahip oluyor. İcara veriyor, kirasını alıyor, ferih ve fahur oturuyor ve geziyor. Fakat efendiler!

²⁴⁹ TBMM ZC, Devre: II, c.2, Birleşim:21, s.127 – 128.

Maatteessüf Yunanistan'daki bir Türk muahedenin bu ahkâmına, Yunanistan'ın riayet etmemesinden dolayı ne emvaline tasarruf edebilir ve ne de oturabiliyor... Vazgeçtik Garbî Trakya'daki Müslümanların emval ve emlâkinin iadesi şöyle dursun, bugün Garbî Trakya'da bulunan Türkler, Yunanlılar tarafından boğazlanmaktadır. Arkadaşlar! Değil mallarına tasarruf, görüyorsunuz ki Yunanlılar tarafından kesilmekte, kanları dökülmektedir. Efendiler! Muahedenin ahkâmını icra etmeyen ve oradaki kardeşlerimizin kanlarını döken bir hükümetle münasebatı hemcivarî tesisine katiyen taraftar değilim... Mademki bir muahede ile kabul edilen şeyleri icra etmiyor ve mademki bütün projeleri tanımam, diyor. Hepsinden sarfinazar efendiler, bizimle münasebatı hasene tesisini arzu eden bir hükümet orada bulunan dindaşlarımızı vatandaşlarımızı kesmeli mi, kanlarını dökmeli midir? Buna nasıl bir ihtimal vermelidir, bu Yunan dalaveresidir, Yunan dolabıdır. Hiçbir zaman böyle Türk kanı döken bir hükümetle münasebatı hemcivarî bizim için mümkün olamaz... Yunanlıların gezdiği gibi benim vatandaşlarımızın da gezdiğini görür ve ne zaman malına tasarrufu temin olunur, ne zaman onlar da namus ve ırzından emin olurlarsa o zaman Mösyö Papa'mı gelecek, Eskiandaris mi gelecek, kim gelecekse benimle itilâf name akdine o zaman gelmelidir... biz hâlâ Tefvik Rüştü Beyi, Bilmem ne Beyi yine bunlarla anlaşmak için arkalarından koşturuyoruz. (Ne garip sesleri)... Münasebatı dostane ve hemcivarî tesis etmek isteyen bir hükümet diğer devletin tebaasını Garbî Trakya'da bugün kesmede, öldürmededir. Binaenaleyh böyle hükümetle aramızda münasebatı dostane yoktur. Şu halde yapacağımız şey gayet basittir. Biz ne yaparsak, Yunanistan'dan da onu bekliyoruz. Onların tebaasının emvaline tasarrufa nasıl mümanaat etmiyorsak onların tebası, can ve ırz ve namuslarından nasıl eminseler, bizim de vatandaşlarımızın Yunanistan'da aynı muameleye tabi olduğunu

görmeliyiz ki biz de ondan sonra (Gel seninle münasebatı hasene tesis edelim) diyelim. Bunu yapmadıkça münasebatı hasene teminine imkân yoktur arkadaşlar.

Arkadaşlar! Efendiler! Mukabelei bilmisil lâzımdır. Kesiyor mu, ben de keserim. (Bravo sedaları, alkışlar) Vermiyor mu; ben de vermem. (Çok doğru sesleri) Zulüm mü yapıyor; ben de ederim efendiler!”²⁵⁰

“TALÂT BEY (Kângırı) — Biz Yunanlıların derecesine inemeyiz.”

“MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Sükût etmek meskenet olur efendiler, dindaşlarımızı kestiremeyiz.”

“TALÂT BEY (Kângırı) — İlânı harp etmek daha şerefli olur.”

“MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — O halde dindaşlarımız kesilsin memnun olun.”

“HARİCİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY (Devamla) — Diğer cihete gelince; mukabelei bilmisil, muhakkak zulme karşı zulmetmek demek değildir. Türk Kanunları, bütün memlekette mevcut bulunan herkesin ve hatta harp edilse dahi o, harbedilen devletin tebaasının hukukunu muhafazaya kâfil kanunlardır.”²⁵¹

TBMM’de, Yunanistan’ın Türkiye ile yaptığı antlaşmalara uymayışi tekrar bir antlaşma yapmama ile veya uygulanan politikaya aynıyla karşılık vermekle tepki verilmesi gerektiği savunulmuştur.

Ayrıca 1924 yılında Yunan jandarmasının Türkiye’nin Selanik Konsolosuna karşı tecavüz²⁵² meselesi gerginliği tırmandırmıştır. TBMM’de 12 Şubat 1924’te Denizli Vekili Mazhar Müfit Bey’in sorusu ile gündeme gelmiştir.²⁵³

²⁵⁰ TBMM ZC, Devre: II, c.2, Birleşim:21, s.128 – 129.

²⁵¹ TBMM ZC, Devre: II, c.2, Birleşim:21, s.129.

²⁵² BCA, 030-10-00-00-6-36-18-1.

²⁵³ TBMM ZC, Devre: II, c.5, Birleşim:23, s.733.

Arapoğlu Konstantin'in mübadeleye tabi tutulmasına Yunan hükümeti Türk meclisine protesto göndererek tepki göstermiştir. Bu konuda Türk meclisinde 4 şubat 1925'te yapılan görüşmede Başbakan Ali Fethi Bey'in aırlamasında Yunanistan'ın Lozan antlaşmasındaki maddelerin ihlal edildiği iddiası kesinlikle gerçek değildir. Ali Fethi Bey Arapoğlu Konstantin hakkında Türk polisinin oldukça adil ve dürüst davrandığını ifade ederek Lozan'ın 44. maddesinde bulunan azınlıklar kısmını hatırlatmış, bu maddenin Arapoğlu Konstantin'i bağlamadığından bahsetmiştir. Hatta Arapoğlu Konstantin'in mübadil olduğuna dair belgeyi de muhtelit mübadele komisyonu ve Yunan vekillerin onayladığı buna rağmen Başpapaz seçilmiş olması açıklaması yapılmıştır. Mübadil olacak hiç kimsenin tahtı veyahut sıfatı onun bu durumdan istisna olmasına neden olamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu sebeple Yunanistan da Türkiye'nin bu tutumundan dolayı protesto amaçlı gösteriler yapılmıştır. Patrikhane ve Hristiyanlığa saygısızlık ve hatta tecavüz olarak görülen bu durum Türkiye ve Yunanistan arasında ciddi bir krize neden olmuştur. Yunanistan tarafından gelen Türk – Yunan ilişkilerinin düzeltilemeyecek duruma geldiği ifadesi durumun ciddiyetini göstermektedir.²⁵⁴

“BAşVEKİL ALİ FETHİ BEY (İstanbul) — Muhterem arkadaşlar! Son günlerde mübadil sıfatı ile memleketimizde ihraç edilmiş olan Araboğlu Kostantin'in ihracı dolayısıyla Yunanistan Hkmetinden protestayı havi bir nota almış olduk. Arzu buyurursanız bu not üzerine hasıl olan vaziyeti hakkında Meclisi Āliye biraz izahatta bulunayım.(Teşekkür ederiz sesleri) Yunan Hükümeti bu notasında Lozan Ahitnamesini ve Lozan Ahitnamesi ile ekalliyetlere temin edilen hukuku ihlâl eylediğimiz iddia ediyor ve Başpapazlığa intihap edilen Araboğlu Kostantin'in mübadil dahi olsa, mübadil sıfatı ile hareket etmesi için yedine (Feuille de rouet) denilen bir yol tezkeresi vermek lâzım geleceği ve bunların verilmediğini ve polisimizin Araboğlu Kostantin hakkında gayet

²⁵⁴ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:47, s.135 – 139.

dürüstane muamele yaptığını ve bu ahval Yunan Hükümetinin tarafyen arasındaki münasebatı İslah etmek için vâki olan teşebbüsünü akim bıraktığını ve iki devlet arasında bir mukarenet tesisi hususundaki arzuların icrasını gayri mümkün bir hale koyduğunu söylemektedir. Fakat her türlü çarelere tevessül edebilmiş olmak için Lozan Muhademesinin kırk dördüncü maddesi mucibince, ekalliyatler noktayı nazarında, meselenin Lahey Beynelmilel mahkemesine de havalesini teklif eylemektedir.

Efendiler!

Notayı hükümetiniz kemâli dikkatle tetkik etmiş ve noktai dermeyan edilen müddeiyatı nazarı mütalâdan geçirmiştir. Fakat buna başlamadan evvel öteden beri dahili bir mesele olmak üzere telâkki etmektedir. (Alkışlar) Patrikhane hakkında Türk Hükümetini, herhangi bir devleti ecnebiyeye karşı herhangi bir muahedenamenin herhangi maddesi ile bağlayan bir kayıt yoktur. (Bravo sesleri, alkışlar) öteden beri Patrikhane Türk Hükümetinin umuru dahiliyesinden addedilmiştir. Binaenaleyh Türk Hükümetinin umuru dahiliyesinden olan böyle bir meseleye Yunan Hükümetinin müdahale etmek istediğini gösteren bu nota itiraf etmek isterim ki, hükümetiniz nezninde ve hiç şüphe etmiyoruz ki, Meclisi Âliniz ve umum Türk Milleti nezninde gayri dostane telâkki edilmiş ve pek nahoş bir intiba bırakmıştır, (doğru sesleri) Hiçbir devleti Ecnebiyenin umuru dahiliyemize müdahalesini kabul etmemeği kendisine şiar edinmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu müdahaleye de asla ruyi iltifat göstermemek azmindedir. (Bravo sesleri). Efendiler I Bunu arz ettikten sonra esas mesele hakkında Meclisi Âliniz biraz tenvir etmek isterim.

Yunan hükümetinin bu noktada istinat ettiği esas şudur. Lozan Kongresinin ilk safhasında malumu Âliniz olduğu veçhile Türk Heyeti Murahhasası daima Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılmasını talep etmişti ve aynı zamanda, hatta, İstanbul'daki

Rumların da mecburi mübadele mukavelenamesine dahil olmasını talep etmiş ve ceryan eden müzakere neticesinde gerek düveli muazzama ve gerekse Yunan Hükümetinin murahhasları Patrikhanenin badema idari veya siyasi herhangi bir meseleye müdahale etmeyeceğine dair teminat vermiş olması üzerine bunu senet ittihaz eden heyeti Murahhasa Reisi İsmet Paşa Hazretleri Patrikhanenin memleketimizden uzaklaştırılmasına muvafakat ettiğini beyan eylemiştir. Zabıtnamelerde münderiç olan bu beyanat Lozan Ahitnamesinin içerisine bir madde olarak girmemiştir ve giremezdi. Çünkü evvelcede arz etmiş olduğum veçhile umuru dâhiliyemizden olan bu mesele hakkında Türk Hükümeti beynelmilel bir vesikada bir taahhüt alamazdı. Efendiler! Türk Heyeti Murahhasası Reisi İsmet Paşa Hazretleri Lozan'da bu beyanatda bulunduğu zaman Partikhanenin bir müesseseyi ruhaniye ve diniye olmak üzere memleketden uzaklaştırılamayacağını kastetmişti. Bu herhangi bir adamın, herhangi bir sebep ve bahane ile memleket haricine çıkarılması her devletin en tabii hukukundan ve mukaddes hukuku istiklâlinden ibaretdir. Mamefih arz ettiğim gibi Hükümeti Cumhuriye, Başpapaz intihap olunan Araboğlu Kostantin Efendiyi çıkardığı zaman bunu patrik olmak sıfatı ile çıkarmamıştır. Mübadeleye tabi bir fert sıfatı ile memleket haricine çıkarmıştır. Bu husustaki muameleyi de muhtasaran arz edeyim: Malumu Âliniz mübadele mesaiğine nezaret etmek üzere İstanbul'da Cemiyeti Akvam tarafından bir muhtelit komisyon olduğu gibi aynı zamanda yalnız İstanbul'daki mübadele muamelâtına dahi bakmak üzere bir tali komisyonu mevcuttur. Bu tali komisyon diğer bir mübadillerin ahvalini tetkik ettiği zaman 16 Kânunuevvel tarihinde Terkos metropolide Araboğlu Kostantin Efendiinin de mübadil olduğuna karar vermiş ve bu kararnameye aynı zamanda Yunan delegeleri de imza etmiştir. O zaman hususatı zatiyesini tesviye etmek için

olacak, bir kaç gün izin talep eden Araboğlu Kostantin Efendiye bir kaç gün müsaade verilmiş ve şevki tehir edilmiştir. Ondan sonra müdahil olduğu ve Lozan Muhahedenamesi iktizasında memleketimizi behemahal terk etmeye mecbur bulunduğu herkesçe malum olduğu halde kendisi patrik intihap olunmuştur. Bu intihaba, gerek kendisi, gerek emsali hakkında muhahede name mucibince mecbur olduğumuz birtakım ahkâmı hükümden iskât ettirmek maksadı ile teşebbüs edilmiştir. Bu teşebbüsün ne kadar vâhî olduğunu Heyeti Celilenize arza lüzum görmüyorum. (Çok doğru sesleri) Mamafih efendiler, partik intihap olunduktan sonra mübadeleye tabi olup olmadığının tayini hakkında Yunan delegelerinin, bir kere de muhtelif komisyon tarafından tahtı karara alınması için, vâki olan müracaatı, hükümetiniz haber almış ve herhalde mübadele mesailine salâhiyeti kâmile ile vaziyet etmiş olan muhtelit komisyonun kararına intizar etmeyi muvafik görmüştür. Muhtelif Komisyon ahiren bu kararı da vermiştir. Karar; matbuatta inşar ettiği için cümlemenizin malumudur. Yani, Araboğlu Kostantin Efendinin mübadeleye tabi olduğuna muhtelif mübadele komisyonunca karar verilmiştir ve fakat patrik olması dolayısıyla mübadeleden istisnasına dair bir karar vermek de muhtelif komisyonun salâhiyeti haricinde olduğu beyan edilmiştir. Malumu âliniz muhtelif komisyon; yalnız kimin mübadeleye tabi olduğunu ve kimin tabi olmadığını beyan etmekle mükelleftir. Başka hiçbir vazifeyis yoktur ve olamaz. Binaenaleyh hükümetiniz bu karar üzerine ve Lozan Ahitnamesini tatbik etmek mecburiyeti ile mumailiyhi memleket haricine hareket eylemeye davet eylemiştir ve şimendifere irkâp eylemiş ve hudut haricine çıkarmıştır. (Bravo sesleri). Efendiler! Bu hareket Lozan Muhahedenamesinin aksamı mütemmimesinden olan mübadele mukavelenamesine tamamen mütabik bir muameleden ibaretti. mübadeleye tabi olduğu tekarrur eden her fert mecburi mübadeleye

tabi olacaktır ve hiçbir fert herhangi bir sıfat ve şart tahtında bu mübadeleden istisna edilmeyecektir. Ve nitekim yüz binlerce Türk ve Müslümanın memleketimize mübadelesi esnasında hiçbirinin sıfatı diniyesi, memuriyeti vesairesi itibare alınmamış, cümlesi bilaistisna memleketimize sevk edilmiştir. Efendiler! Bu mübadilin hareketi dolayısı ile ve mulumu âlileriniz olduğu veçhile Yunanistan'da bir çok heyecanlar hâsıl olmuş bir çok mitingler ve bir çok protestolar yapılmış Türk Hükümetinin bütün Ortodoksluk âlemine karşı bir* tecavüz yaptığı ilân edilmiş ve bu hususta bütün Hıristiyanlık efkârı umumiyesinin, Türk Milletine husumetini celbetmek için bazı teşebbüsatta bulunulmuştur. (Eski halleridir, sesleri). Efendiler! Biz bu hareketi yaptığımız zaman ne Ortodoksluk ve ne de Hıristiyanlık âlemine karşı bir tecavüz yapmayı asla hatırımıza getirmedik ve getiremezdik, Ortodoksluk veyahut bütün hıristiyanlık âlemine karşı bizce bir tecavüzde bulunulmasına ne sebep ve ne de mâna vardır. Ancak mübadeleye tabiiyet; gerek tali komisyonun gerekse muhtelif komisyonun kararı iktizasından olan bir zatın, mübadeleden istisna edilmesine hükümetçe imkân mütesavver değildir. Ve bu âdemi imkân dolayısıyla bu karar tatbik olunmuştur ve muamele sırf bundan ibarettir. Yoksa herhangi bir suretle hissiyatı diniyeyi tahrik etmek veyahut hıristiyanlık âlemine karşı bir hareketihasmane yapmak gibi bir hal ve vaziyet bize atıf ve isnat olunamaz. Ümit ederimki Avrupa efkârı umumiyesi, meselenin hakikatine vakıf olduğu zaman Yunanistan Hükümetinin veya Yunanistan ricali mesul ve gayri mesulesini, Avrupa efkârı hıristiyanisini aleyhimize tahrik için bu bap tavâki olan bu gibi teşebbüsâtın mahiyeti hakikiyesini anlamakta güçlük çekmeyeceklerdir. Efendiler! Bu hareket Yunanistan'da yalnız bu heyecanı tevlit etmekle kalmamıştır. Aynı zamanda Yunanistan Hükümeti, bazı tedavin askeriye de tevessül etmiştir, (Handeler) Silâh altında bulunan ve terhisir icap eden bir

sınıfı daha silâh altında bırakmıştır. Bu suretle Türk Hükümetine karşı protestonun arkasından zimnen bir nevi tedhit dahi yapmak istemiştir. Efendiler! Türk Cumhuriyeti, bu gibi tedabiri askeriye ile yılmaz ve yılamaz (Şiddetli ve sürekli alkışlar). Efendiler! Türk milleti; uzun süre İstiklâl Muharebesinden sonra gayet müsait bir inkişaf sahasında çalışmaya başlamıştır ve bunun pek nafi semarati da görülmeye başlamıştır. Binaenaleyh Türk Milleti herhangi bir sebep ve bahane ile bu sulha olan muhabbetini terk etmek istemeyecektir. Fakat efendiler! Durup dururken en tabî olan hakkımıza ve en tabî ve mukaddes olan istiklâlimize ve hukuku hükümranimize tecavüz edilecek olursa o zaman, Türk Milleti derhal silâhını alarak mütecavizlere karşı koyacaktır. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar.) Ümit ederim ki, Yunanistan'da hâsıl olan bu heyecan az zamanda kesbi sükûn edecek ve kendileri dairei akıl ve itidale vâsıl olacaklardır. Efendiler! Hükümetiniz; herhalde bu gibi beyhude telâşlara ve heyecanlara kapılmayacaktır. Mamefih en yüksek basireti ve en yüksek ihtiyatı da elden bırakmayarak itidal dairesinde bütün bu harekâtı takip edecek ve icap eden tedabire de tevessül etmekte kusur etmeyecektir. Maruzatım bundan ibarettir. (Sürekli ve şiddetli, alkışlar).²⁵⁵

“**HAKKI BEY (Van)** — İstanbul'da Rumca gazetelerden bu hezeyaneraeleri yazanlar hakkında bir şey yapılmayacak mı? (Doğru sesleri.) (Müzakere açılış sesleri.) (Söz isteriz sesleri.)”

“**KILIÇ ALİ BEY (Gaziantep)** — Söz söylenecek. Cevap vereceğiz. Müzakere açılmalıdır.”

...

“**MAHMUT CELÂL BEY (İzmir)** — Muhterem arkadaşlar! Türk efkârî milliyesini, hakkıyla tehyiş eden hadisei malume hakkında hükümetinizin, Meclisi Âlinize izahat vermesi lâzım gelirdi. Pek Muhterem Fethi Beyefendi, bu vazifelerini ifa etmiş

²⁵⁵ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:47, s.135 – 137.

olmakla şahsım namına kendilerine arzı şükranı bir vecibe addediyorum.”

...

“**MAHMUT CELÂL BEY (İzmir) (Devamla)**— Yunanlılar, sebepli veya sebepsiz bahaneler icadı ile Türk Milletine asırlardan beri sataşmayı, adeta itiyat haline getirmişlerdi. Bendeniz meseleyi, muhtelif cephelerden tetkik ettiğim zamanda bu merazi haleti ruhuyenin tekrar canlanarak karşımıza çıkmış olduğunu görüyorum. Lozan Muahedesi mucibince mecburi mübadeleye tabi olan bir fert, Lozan Muahedenamesini icraya ve tatbika memur olan bir heyetin kararı ile mübadeleye tabidir denilmiş ve hükümet de, yüksek bir nezaketle ve hatta yüksek bir nezahatle vazifeyi kanuniyesini, Türk Milletine karşı deruhte ettiği vazifeyi ifa etmiştir. Efendiler! Şurası çok şayanı dikkattirki, Kostantin efendi patrik intihap olunduğu zamanda, mübadeleye tabi olduğu, onu intihap edenlerce de malumdur. Şu halde beynelmilel muahede ahkâmına tevfikân mübadeleye tabi olan bir kimsenin patrik intihap edilmemesi evvelemirde bir lâzime basiret idi. Buna rağmen patrik intihap etmek ve sonra ekalliyetler kanununun himayesine sığınarak onu o makamda, bütün efkârı umumiyyeye ve beynelmilel muahedeye rağmen, tutmak istemek ancak böyle bir muameleye müncer olurdu. Bu muameledeki nezaketden bahsettim. Efendiler! Türk Milleti, her vesile ile nezaketini göstermiştir ve göstermeye mecburdur. Çünkü : kendisinin asaleti ruhuyesi bunu âmirdir. Fakat daha kati tedbir almak lâzım geldiği zamanda Türk Milletinin demir kolu işler ve icap ederse yıkar ve bilâteraddüt ezer ve geçer. (Sürekli alkışlar.) İş; henüz bu safaya müncer olmadığı içindir ki Heyeti Vekileniz yüksek bir nezaketle hareket etmiştir. Ben kendi hesabıma bu hareketi lâyıki takdir görüyorum. Meselenin arz ettiğim gibi yalnız bir cephesi vardır : Kostantin Efendi mübadeleye tabidir. Beynelmilel muahede ahkâmına

tevfikan memleketimizin haricine çıkarılmıştır. Bunun patrikhane ile alâka ve münasebeti yoktur. Türk Milleti her zaman imzasına, vaatlerine sadık kalmıştır ve şüphe yokki sadık kalacaktır. Patrikhane hukuku ile patrikhanenin ekalliyetler kanunu ile bunun bir alâkasını tevehhüm etmek hatayı mahzdır. Fethi Beyefendinin gayet güzel izah ettikleri veçhile patrikhaneye ait olmayan ve ait olmaması lâzımgelen ekalliyetler meselesini ekalliyetler kanunu mucibince doğrudan doğruya bir meseleyi dahiliyemiz olarak biz halledeceğiz ve hallederken şunu» veyahut bunun noktayı nazarının şu veya bu olabilmesi ihtimalini nazarı dikkate almak mecburiyeti kattiyesinde değiliz. Buna ait bize hitap edilecek herşeyi istihfaf ile karşılamak mecburiyetindeyiz. Yunanlılar, ruhlarında yaşayan bir marazın eseri olarak istedikleri kadar heyecan gösterebilirler. Türk Milleti asırlarca bunu dinlemiştir ve her defasında omuzlarını sirkerek istihfaf ile o heyecanı karşılamıştır. (Bravo sesleri.) Efendiler! Türk Milleti sözden ziyade fülle kıymet verir ve bütün millet Yunanistan'a doğru tevcihî nazar eylemektedir. Ve oradan sadır olacak ufak bir hareketi yüksek bir basiretle görmeye çalışmamaktadır. İşte efendiler! Bugünkü şamata eğer ufak bir harekete inkilâp edecek olursa Türk Milletinin kudreti o zaman kendisini gösterecektir. Ve o zaman ikinci bir galibiyet ve o zaman Yunanlıların yediği kahir bir darbe daha kudreti ile kendisini gösterecektir.”

“**HAYDAR RÜŞTÜ BEY (Denizli)** — Asıl intikam o zaman alınacaktır.”

“**MAHMUT CELÂL BEY (Devamla)** — Türk Milleti sulha herhalde teşnedir. Ve kendisine tecavüz vaki olmadıkça sulhu idame etmek arzuyu samimindedir. Buna şüphe yoktur. Fakat Yunan gibi diin yumruğumuz altından kalkan bir hükümet haklarımıza tecavüz etmek cüretini kendi nefsinde görürse onun mukabelesinin çok şiddetli olacağına ihtimat etmesi lâzım gelir.

Muhterem kabinenin bu nikatı ehemmiyetle nazarı dikkate alarak menafii milliyeyi gözetmek hususunda gösterdiği azim ve basireti memnuniyetle karşılarken bu çığırda muvaffakiyetle yürümelerini temin ve temenni etmekle beraber bütün milletin kendileri ile beraber olduğu ifade etmek isterim. (Şiddetli alkışlar) ”²⁵⁶

*“**RAUF BEY (İstanbul)** — Muhterem Efendiler! Lozan Ahitnamesinin mütemmematından olan bir ahitname ile mübadeleye tabi olduğu muhakkak bulunan sabık Türk tabasında, lâhik Yunan tabasından bir Rum’un cemiyeti akvam namına İstanbul da mübadeleye tabi sabık Türk tebasını tefrik ve şevke memur plan mübadele komisyonunun amik tetkikatı üzerine Hükümetçe, muhterem Başvekil Beyefendinin izahatından da anlaşıldığı veçhile, her türlü kaideleri nezakete riayet edilerek memleketten ihraç edilmesi gibi bir muamelenin Yunan Hükümetince ve halkınca bahisi heyecan ve telâş olduğunu anlamak herhangi bir Türk için gayri kabildir.(Bravo sesleri.) Efendiler! Mesele Türkiye Hükümetinin mümhasıran ve hiç bir özür kabul etmez surette umuru dahiliyesindedir. Türkiye Umuru dahiliyesinde de hakkı kelam sahibi olan merciler, makamlar, icra kuvvetten, icra kuvvetleri Teşkilâtı Esasiye kanununca muayyendir. Bu rakamların haricinde hiç bir kimsenin bu hakka temas etmesine Türk Milleti iyi nazarla bakmaz ve bakmayacaktır. (Alkışlar) Fethi Beyefendinin beyanı alilerinden anlaşıldığı üzere Yunanlı komşularımızın meseleyi dinî bir kisveye bürüyerek Hıristiyanlık aleminde Türklerin hıristiyaniyete bir tecavüzü şeklinde göstermeye çalışmaları da zannederim şimdiye kadar vâki olan tecrübeler nazaran bilmeleri fazım gelirdi ki biraz şef laf bir özürdür. Efendiler! Su tümün mübadeleye tabi olduğunu tasdik ve ilan eden heyet, Avrupa Devletlerinin mensup oldukları Cemiyeti Akvam tarafından intihap ve memur edilen Muhtelit Mübadele*

²⁵⁶ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:47, s.138.

heyetidir. Bu taayyün ettikten soma bunu yine Türk Hükümeti, Türk Milleti tarafından şu veya bu dine taarruz gibi göstererek Avrupa efkârı diniyesini tehyice çalışmaları abestir ve tekrar ediyorum, Avrupa efkârı sahmesi buna , pek müsait değildir. Keza Fethi Beyefendinin izah buyurduğu gibi mübadeleye tabi bir Rumun kasten patrik intihap edilmesi, memleketimizde Türk olarak yaşayan ve bundan başka bir iddiada bulunamayacak olan Rum vatandaşlarımızca da pek doğru bir hareket olmamıştır.”

“**KILIÇ ALİ BEY (Gaziantep)** — Zaten hepsi de Yunanlıdır.”

“**RAUF BEY (Devamla)** — Bu memlekette yaşamayı kabul eden edyana sahip diğer anasır her şeyden evvel kendilerinin Türk ve Türkiye’de olduğunu kabul etmeleri lâzımdır. Türk ve Türkiyeli olduğunu kabul ettikten sonra Patrikhane meseleyi, bu kadar bariz ve vazih muameleden sonra, din meselesi şekline sokarak Türkiye halkı arasında dinî nifaklar çıkarmaya çalışmak kadar vatan menfaatine muhalif ve muzır hiç bir hareket işleyemezler. Efendiler! Mübadeleye tabi bir Rum’un memleketten ihracı Lozan Ahitnamesi ile beynelmilel bir ahit icabatıdır. Bunu cemiyeti akvamın mübadeleye memur ettiği Muhtelif Mübadele Heyeti tetkik ve tasdik etmiş ve tatbikatına da, hükümetimizce, geçilmiştir ve Beyefendinin buyurdukları gibi nezakete son derece riayet edilmiştir.”

“**ALİ ŞUURI BEY (Karesi)** — Zaten dua ederek çıkmış.”

“**RAUF BEY (Devamla)** — Türk olduğunu iddia eden vatandaşlarımız bu meseleyi umuru dahiliyemizden addedip o yolda muahale etmelidir veyahut da Türk olmadıklarını namuskârane ilan edip Türk olmayanların tabi olması lâzım gelen muameleye. Tabi olmalarını kabul eylemeleri lâzım gelir. Benden evvel söz söyleyen Muhterem rüfeka ve bilhassa Başvekil Beyefendi hazretleri devletin her türlü omuruna vakıf olmak itibari ile, şerefli istiklâlimize bir taarruz ihtimaline karşı millete istinat eden

hükümetin ne tarzda hareket edeceğini ifade buyurdular. Bendeniz söyleyecek fazla bir şey bulamıyorum. Yalnız gerek hükümet namına Başvekil Beyefendinin ve gerek Celâl Beyefendinin Meclisi Âlinize hitaben beyanatfarmda daima muhakeme buyurdıkları bir nokta vardır ki hak hangi tarafındır? Efendiler! Bendeniz, Hükümetin beyanatu üzerine meseleye hangi taraftan bakarsak bakalım hakkın bizim tarafta olduğuna kaniim. Hakkın bizim tarafta olduğunu anladıktan sonra hakkına taarruz edilen Türklerin nasıl mukabele edeceklerini söylemek zaittir. (Kendileri bizden iyi bilirler sesleri) Hükümetin şimdiye kadar gösterdiği ciddiyet ve azimde devam etmesini temenniden başka arz edecek hiç bir şeyim yoktur. (Şiddetli alkışlar) ”²⁵⁷

Görüldüğü gibi Arapoğlu Konstantin’in mübadelesi meselesi Türk – Yunan ilişkileri için kırılma noktalarından biri olmuştur. Yunanistan Türkiye devletini Hristiyanlığa tecavüz ile suçlamıştır ve Türkiye ise mübadil ise mübadildir hiçbir sıfat ve durum bunu değiştiremez demiştir. Yunanistan ve Yunan gazeteleri Türkiye’ye karşı ayaklanmış ve savaş çıkacağına dair yazılar yayımlanmıştır. Buna rağmen Türk Meclisi 10 Şubat 1925’te Yunanistan’ı barışa davet ederek Türkiye’nin sadece kanunları uyguladığının altını çizmiştir. Türk devletinin her zaman barış yanlısı olduğu ifade edilerek aksi takdirde savaşa da hazır olduğu ifade edilmiştir. Bu durum Türk meclisinde şu şekilde yankı bulmuştur:

“Denizli Mebusu Haydar Rüştü Beyin; Başpapaz Kostin’in mübadeleye tabi tutulması üzerine Yunan gazeteleri müheyyiç neşriyatta bulunuyorlar. Aynı zamanda Yunan Meclisinde milletimiz ve Hükümetimiz hakkında aleyhtarane bazı beyanatta bulunulduğu gibi bazı Yunan ricali mesulesi tarafından «kat’i münasebat», «Harp ve zarp» gibi kelimatın da tufû’e edildiğini matbuatta görmekteyiz. Binaenaleyh:

---

²⁵⁷ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:47, s.139.

1. Hariciye Vekâletimiz Yunanistan'dan vesair devletlerden bu meseleye dair bazı teklifata mâruz kalmış mıdır?

2. Yunanın tedabiri askeriyeye tevessül eylediği ve istihzaratta bulunduğu haberleri doğru mudur? Bu suallere ehemmiyetlerine binaen acilen ve şifahen cevap itasını Hariciye Vekili Beyefendiden rica ederim.²⁵⁸

“HARİCİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY (Menteşe) — ...
Efendiler! Kostantin Arapoğlu Efendinin; Yunanistan'a gitmesi; doğrudan doğruya Lozan Muahedesine merbut mubadelei ahali mukavelenamesi ahkâmına müstenit bir hükmü icradan ibarettir. Türkler, tarihte vermiş olduğu sözleri sadıkhane tutmak ve onun ahkâmını ifa etmekle şöhret şiar olmuş bir millettir. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti dahi aktetmiş olduğu muahedatın bütün ahkâmını kemali sedakatle ifa etmeye azmetmiştir ve edecektir. (Bravo sesleri) Fakat efendiler, biz bir taraftan muahedatın ahkâmını ifa ederken mukabil tarafın da aynı ahkâmı ifa etmesini beklemekte çok haklıyız. Mevcut muahedatın ahkâmını tağyir ederek, tebdil ederek muahedatın yanında bakka ahkâm vücuda gelmesine müsaade edemeyiz efendiler. Mesele gayet basitti. Lozan muahedesine merbut bir müzadelei ahali mukavelenamesinin ahkâmını tatbikten ibaretti. Fakat başka gayeleri, hususi maksatları takip etmek için olacaktır ki Yunan Hükümeti bu basit meseleyi ilâk etmiştir ve bu basit hadiseyi Patrikhane ile, akalliyetler ile karıştırarak bizi efkârı cihanda haksız göstermek ve görmek istemişti ve! buna mütedair bir nota da vermiştir. Cevabi notamızda hakkımızı lâzım gelen kuvvet ve delâil ile ispat ederek teşrih ettik. Bunun cevabını henüz almadık. Biz de hakkımızı ve haklılığımızı vesaiti hususiye ve vesaiti umumiye ile cihana ilân ettik. Şu veya bu mahafil, şu veya bu gazeteler bir maksadı mahsus tahtında bu hakkımızı tanımamış olabilirler. Fakat şu veya bu

²⁵⁸ TBMM ZC, Devre: II, c.13/1, Birleşim:52, s.273.

mahalifin veya gazetenin bu hakkı tanımaması, zatı hakkı ihlâl etmez. Hak daima haktır ve bizim kanaatimizce daima taali eder. Yunanistan'a verdiğimiz cevabi notada; meseleye haiz olduğu ehemmiyetten fazla kıymet verilmemesi ve sulhu alemleri tehhit edecek teşebbüsata girişmemesini söylemiştik. Henüz cevabını alamadık. Fakat Yunanistan'dan gelen gazetelerden harp avazelerinin yükseldiğini istiyorum. Efendiler! Bu yaygaralara verilecek en iyi cevabi Meclisi Âliniz vermiştir. Günün zabıtnamesinde «Handeler» diye mukayyet bulunan bu tarihi cevap; ki, bunun Yunan Gazetecilerinin kulağında uzun müddet aksi endaz olmasının sulhu alem namına temenni etmek bizim gibi sulh aşıkları için bir vazifedir. Efendiler! Evvelce de arz etmiştim. Türkiye halkı sulha aşıktır. Sulhperverdir. Hükümetinizin ve eminiz ki Meclisi Âlinizin mefkuresi, faaliyeti bu gayeye istihdafa matuftur. Fakat efendiler. Her şeyin bir hududu olduğu gibi Türkün Sulh Perverliğinin de bir haddi vardır. Bu hat ve gaye tecavüz edildiği gün tarihte de emsaliyle görüldüğü üzere Türk Milleti Çelikten mamul bir kitle tesanüdiyle derhal kıyam eder ve hudutlarında hakkını muhafaza eder. (Bravo sesleri, alkışlar) O hadise Meclisi Âlide mevzubahis olurken, Meclisi Âlinin gösterdiği ulvî vahdet, matbuatımızın irae ettiği müttehit ve metin manzara ve milletimizin mutadı olduğu üzere gösterdiği merdane sekinet ve vekâr bu söylediğim sözlerin en celî bir delilidir. (Ona şüphe yok sesleri). Efendiler! Yunanistan'ın, ne gibi teşebbüsâtı diplomasiyede bulunduğu hakkında aldığımız malûmatı hususiyeye gelince: Yunanlılar bizim bu gayet muhik ve Lozan Muahedesini tatbik etmekten ibaret olan bu hakkımızı, bu icraatımızı güya ekalliyetler hukukuna bir tecavüz diye göstererek devletler nezdinde teşebbüsatta bulunmaktan ibarettir. Efendiler! Şurada ve burada teraşşuh eden rivayetlere nazaran Türkiye Cumhuriyeti şimdiye kadar bu mesele hakkında hiç bir devletten ne müştemi ve ne de münferit bir teşebbüse

muhatap olmuş değildir. (Bravo sesleri) Ve zaten bunu bekleyemezdik de. Türkiye'nin doğrudan doğruya umuru dahiliyesinden ibaret olan bir meselesine - velev dostane bile olsa - müdahaleyi Türkiye Cumhuriyeti gayridostane telâkki etmekte mecbur idi. (Alkışlar). (Şüphesiz sesleri). Efendiler! Yunanistan Hükümeti eğer Yunan notasında gösterilen yolu takip etmeyecek olursak Cemiyeti Akvamin 11 nci maddesi mucibince meseleyi Cemiyeti Akvama götüreceğini edeceğini söylemiştir. Gazetelerde görülen havadislere nazaran böyle bir teşebbüsata müracaat edeceği de anlaşılıyor. Malûmuâlifiz Cemiyeti Akvamin 11 nci maddesi: «Bir tehlikei harp vukuunda herhangi bir devletin Cemiyeti Akvama müracaat ederek; Cemiyeti Akvam Cihazını harekete getirmekten ibarettir.» Bu meselede bir tehlikei harp olduğunu görebilmek için hak ve hakikatten haylıca uzaklaşmak lâzımdır. Efendiler! Bir defa bu mesele, meseleyi dahili yemizdendir. Saniyen tehlikei harp olmadığını Yunan Gazetelerinde gördüğümüz veçhile Yunanistan Hükümeti kendi beyanıyla ispat eylemiştir. Sâlisen: Cemiyeti Akvam Heyeti, eğer her devletin umuru dahiliyesinden olan bir meseleyi diğer devletin tehlikei harp addederek müzakere etmesini kabul edecek olursa, yanlış bir yol tutmuş olur. (Doğru sesleri)... Devletler beyninde sulhu temin için çalışan o heyeti muhterem şüphesiz ki sulhu ihlâl için bir vasıta olamaz. Zaten Cemiyeti Akvam bu kiyaseti, bu siyaseti kendisine şiar edinmiştir. Ve bu kabilden vaki olan teşebbüsleri nazarı itibare almamıştır. Efendiler! Sözlerime nihayet vermezden evvel tekrar arz etmek isterim ve zannederim ki bunu arz etmekle Meclisi Âlinin bütün milletin, muvacehei cihan: da tercümanı hissiyatı olacağım. Türkiye hakikaten sulhperverdir. Düşündüğü şey, hududu dahilinde medeniyet, saadet ve refah çarelerini aramak ve temin etmektir. Takip ettiği siyaset prensibi hudut ve hukukunun, muhafazasıdır. Fakat o kadar. Hudut ve hukukuna tecavüz edildiği gün; deminde

arz ettiğim üzere Türk Milleti çelikten mamul bir kütle gibi derhal hududunda bir heykeli siyanet gibi dikilir. (Alkışlar) ”²⁵⁹

III.3. Türk Yunan Siyasi İlişkilerinin Yansımaları

İlişkilerin normalleşmeye başladığı dönemde İstanbul’da çıkan Rumca gazetelerin Türk devleti aleyhine kışkırtma amaçlı yazılar yayımladığı görülmektedir. 4 Şubat 1925 tarihli TBMM birleşiminde teklif edilen bildiriye bu gazetelerin tatil edilmesi teklif edilmiştir. Bildirinin Türkiye Cumhuriyeti için kabul edilmesi gerektiğine meclis ve hükümet karar vermiştir. Bildirinin ve konuşmaların aslı ise şöyledir:

“Yunan amalinin mürevvici olduğunda artık şüphe kalmayan İstanbul’daki Rum gazetelerinden bu münasebetle Türkiye aleyhinde neşriyatta bulunanların bilamüddet tatillerini teklif eyleriz.

Kütahya vekili Ragıp”

“BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY (İstanbul) — Efendiler! Türk milletinin en büyük kuvveti daima hakka ve meşruiyetine istinat etmiştir. Binaenaleyh haktan meşruiyetden hariç bir hareket tavsiye buyurmamanızı rica ederim. Efendiler! Kanunlarımızın ve Türk Milletinin menfaatini muhafaza etmekte olan Meclisi Âlinize istinat eden hükümetinizin bu hususta göstereceği ihtiyat ve basiret dairesinde mevcut bilcümle mahazirin izale edilmesi mümkündür. Binaenaleyh herhangi istisnai şekilde bir muameleye cevaz vermemenin, milletin menfaatine muvafık olacağını zannediyorum. Bu itibarla bir istisnaî muamele demek olan bu tahrir hakkında hükümetçe bir şey yapılamayacağını şimdiden Meclisi Âlinize arz ediyorum.”

“RAGIP BEY (Kütahya) — Efendim! Okunan tavrımız pek vazıhtır. Gerek Meclisi Âlinize ve gerek hükümetinize istisnaî hiç bir teklif dermeyan edilmemiştir. öteden beri Türklük ve Türkiye

²⁵⁹ TBMM ZC, Devre: II, c.13/1, Birleşim:52, s.273 – 275.

Cumhuriyeti aleyhine neşriyatta bulunan bir kısım Rum gazeteleri vardır. Elyevm bu şekilde bu vesile ile Türkiye aleyhine Yunanistan fikrini terviç şeklinde yazılar yazıyorlar. Bunları bizim gazetelerimizden bir kısmı mütemadiyen iktibas etmektedirler. Bunları tatil etmek hükümetin doğrudan doğruya hakkı sarihtir. Bu bir hakkı kanunidir. Bu hakkı kanuniyi hükümetimizin istimal etmesini bekliyoruz. Yoksa istisnaî muamele teklif etmiyoruz. Binaenaleyh teklifimiz, doğrudan doğruya hükümetin ahkâmı sarihâi kanuniyesine istinat ederek bu gazeteleri tatil etmesi fikrinden ibarettir.”

“BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY (İstanbul) — Memleketin, milletin menafîini muhafaza etmek için hükümet hakkı kanunisini istimal edecek ve bu hususta hiç bir kimse hakkında istisnaî bir muamele yapmayacaktır. (Bravo sesleri) Kanun herkes hakkında seyyanen tatbik edilecektir. Bu hususta fazla teminat vermeyi zait addediyorum. Binaenaleyh takririnizi ehemmiyetle, nazarı dikkate alacağımızı da ayrıca arz ederim.”²⁶⁰

Türk hükümeti Yunanistan lehine yapılan propagandanın kendi ülkesi içerisinde yapılamayacağını ifade ederek Türk milletinin menfaati için bu gazetelerin tatil edileceği kararını vermiştir.

III.4. Yunanistan’a Karşı İlan Edilen Mukabele-i Bilmisil ve Atina Antlaşması (1927)

Ocak 1925 yılında Yunanistan’da bulunan Türk ve Müslüman halkın gayrimenkullerine el koyulmasından dolayı Yunanistan’a karşı Mukabele-i Bilmisil ilan edilmiştir. Fakat mukabele-i bilmisil için ertelenme kararı alınmıştır.²⁶¹ Bunun üzerine mecliste neden ertelendiğine dair Hariciye Vekâleti’ne yöneltilen sorunun cevabında Türkiye’nin bir hukuk devleti olduğu ve Yunanistan’ın Trakya halkına her yaptığını aynıyla uygulamanın bir hukuk

²⁶⁰ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:47, s.140.

²⁶¹ BCA, 030-10-00-00-7-40-1-1/2.

devletine uygun olmayacağını ifade edilmiştir. Konuşmanın aslı ise şu şekildedir:

“ZONGULDAK MEBUSU HALİL BEY: 1912'den evvel Yunanistan da terk etmiş veya Yunanistan'da hiç bulunmamış olan Türklerden Yunanistan'da arazi ve emlâki olanların Lozan Muhaedesince müsaddak hukuku tasarruflarını teminen Hükümetçe mukabele bilmisile karar verilmiş idi. Halbuki Cumhuriyet Gazetesinin 5 Kânunusani 1341 tarihli nüshası işbu kararın tehir edildiğinden bahsediyor. Binaenaleyh, âtideki suallerime Hariciye Vekâletince celsei aleniyyede şifahen ve acilen cevap verilmesini rica ederim.

1. Yunanistan'a karşı ilân edilen mukabele bilmisil kararının tehir edildiği doğru mudur?

2. Doğru ise sebep nedir?”²⁶²

“HARİCİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY (Menteşe) — Efendim! Zonguldak Mebusu Muhteremi Halil Beyefendinin sordukları suale vereceğim cevap menfi olacaktır. Çünkü mukabele bilmisil tedbirini icap ettiren sebep maatessüf henüz zail olmuş değildir. Mukabele bilmisili tatbik için vekâleti aidesi lâzım gelen tedabire tevessül etmiştir. Fakat efendiler! Memleketimiz kanun memleketidir. Hükümetimizin ise bilûmum umur ve muamelâtına hâkim olacak şey ancak ve ancak kanundur. Türkiye'de hukuku tasarruflar kanun ile müeyyettir. Tatbik etmek istediğimiz mukabele bilmisil, hukuku tasarruflar takyit eden bir tedbirdir. Yapılan kanun Meclisi Âliyye tevdi edilmişti. Dâhiliye ve Hariciye encümenlerinde tasdik edilen bu lâyihai kanuniye Makamı Riyasete tevdi ve müstacelen müzakeresi rica olunmuştur. Ve zannediyorum ki bu kanun ilk celsede müzakere edilecektir. Tasvibi

---

²⁶² TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:37, s.159.

*âliye iktiran edecek olursa o günden itibaren bunun tatbikatı fiiliyesine geçilecektir.*²⁶³

TBMM’de Türkiye – Yunanistan arasında bir antlaşma imzalanacağına dair çıkan haberlere gösterilen tepkilerin ardından 1 Ocak 1926’da Atina’da mübadele sorunları masaya yatırılmıştır ve Türkiye – Yunanistan arasında bir antlaşma imzalanmıştır.²⁶⁴ Bu antlaşma Lozan’da imzalanmış olan mübadele antlaşmasının pratikte yaşanan sorunlarına çözüm amacı ile imzalanan 1 Haziran 1925’teki antlaşmanın yerine geçmiştir. Fakat bu antlaşmanın TBMM onayı ancak 1927’de gerçekleşmiştir. TBMM’de bu antlaşma hakkında yapılan görüşmelerde (5 Mart 1927) antlaşmanın Yunanistan sınırındaki Türk halkın haklarının korunması için kabul edilmesi gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Söz alan milletvekilleri Yunanistan hükümeti ile arayı düzeltmeye değil de mübadele sorunlarını çözmeye odaklanmışlardır. Daha önce Yunanistan ile yaşanan Arapoğlu Konstantin meselesi ve Batı Trakya sorununun ardından meclis görüşmelerinde Yunanistan ile dost olmak amacı olmasa bile Türkiye’nin her zaman barış taraftarı olduğu vurgulanmıştır. TBMM görüşmelerinin bundan öncekiler gibi tartışmalı geçmek yerine aksine bu sorunun bir an önce çözüme kavuşması için daha sakin geçtiği görülmektedir. Karşıt görüş bildiren bir vekilin olmaması ve sadece antlaşmanın artık mübadillerin emlak sorununu çözeceğine dair konuşmalar yapılması Yunanistan ile olan sorunları yalnızca çözüme kavuşturma isteğini göstermiştir. Fakat vekiller Türk devletinin göstermiş olduğu iyi niyet ve antlaşmalara uyma titizliğini Yunanistan’ın göstermemesinden kaynaklı uyuşmazlıklar yaşandığını da ifade etmişlerdir. Yunanistan’ın her antlaşmada uygulama sıkıntısı yaşaması sebebi ile sürekli yeni antlaşma yapılıyor olduğu ifade edilerek, önemli olan antlaşmanın mükemmelliği değildir çünkü Yunan hükümeti antlaşmalara uymadığı için sorunlar çıkıyor açıklaması yapılmıştır. Buna kanıt olarak ise antlaşmanın TBMM’de müzakere edildiği sırada yapılan konuşmalar gösterilebilir.

²⁶³ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:37, s.160.

²⁶⁴ TBMM ZC, Devre: II, c.30, Birleşim:40, s.56.

“Antlaşmanın temel amacı ise; 1 Kânunuevvel 1926 tarihinde Atina'da Hükümeti Cumhuriye murahhası Saraçoğlu Şükrü Beyefendiyle Yunan Hariciye nazırı mösyö Arkiropolos arasında akit ve imza olunan itilafname 1 Haziran 1925 tarihin de Ankara'da münakit senedatltan biri olan emlâk itilâf namesinin yerine kaim olup, şu kadar ki bu son itilaf name merbütatından bulunan ve eşhası maddiye ve maneviyenin neden ibaret olduğunu izah eyliyen (bir) numaralı protokol ile 18 Teşrinievvel 1912 tarihinden evvel Yunanistan'ı terk etmiş olan Türklerin vaziyetlerini izah eyliyen (2) numaralı protokol ahkâmının tadil edilmedikleri mertebeden mahfuz bulduklarını tazammun etmektedir.”²⁶⁵

“**HARİCİYE VEKİLİ Dr. TEVFİK RÜŞTÜ BEY (İzmir)** — Arkadaşlar, şimdi müzakereye konulan Türk, Yunan İtilâfnamesi mevzuu itibariyle imparatorluğun ufulü hengâmında tahaddüs etmiş ve ta Tasellya'nın Osmanlı mecmuasından infikakıyla başlayarak son hadiselere kadar devam edegelmiş olan iki taraf tebaasının emvaline mütedair müterakim meselelerin teşyiye ve tasfiyesinden ibarettir. Müzakere safhaları noktai nazarından birkaç seneden beri vakit vakit yakın şark mutbuatrnın ve az çok her kesin dikkatini celp etmiş olan bu itilâfnamenin bidayeti müzakeratı Lozan'ın ferdasından her iki tarafta tezahür etmeğe başlayan yekdiğerine uygun ve müsavi /bor tefehhümle kuşat edilmiştir. Ve fakat mevzuunun ihtiva ettiği müşkülât sebebiyle ancak üç senelik bir mesainin semeresi olarak... Mantikî düşünülürse yani Yakın Şarktaki vaziyeti umumiye ve iktisadiye her türlü his ve hayaldenari olarak dikkate alınırca, her ikisi de aynı zamanda bir Balkan ve Akdeniz devleti olan iki komşu Cumhuriyetin menafii arasında tezat bulunabilmek müşküldür. Bu şekli müşahadleye kani olan Hükümeti Cumhuriye tarafeyn arasında hal ve tesviyesi lâzımgelen mesaili hep bu fikirle ve hep

²⁶⁵ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s.49.

bu hisle idare etmiş ve komşu Cumhuriyette hissiyatının makesini müşahade ettikçe bu yolda devam etmekten asla fariğ olmamıştır. İşte arkadaşlar Türkiye ve Yunan münasebatının bu suretle mütalaa ederken daha bidayeti emirde önümüze yolumuzu âdeta kapayan büyük bir müşkülle karşılaşmıştık. Bu müşkül Cumhuriyet vatandaşlarının Yunanistan'da hukuken sahip oldukları halde senelerdenberi asla tasarruf edemedikleri emlâki meselesi olup pek çok aileleri alâkadar etmesi itibariyle büyük bir feryat yığını halinde tecelli ediyordu. Vakıa Lozan Muahedenamesinde hususta sarîh ahkâm mevcuttu. Şu kadar ki vaziyeti fiiliye bu işte birtakım amelî çareleri istilzam ediyordu. Cumhuriyet vatandaşlarının meşru haklarını müdafaa bizim için esaslı olduğu kadar diğer taraftan da inkişafa müsait olan tarafeyn münasebatının normal bir şekilde devam edebilmesi için âdeta yolu kapayan bu yığını biran evvel kaldırmak lâzım ve zaruri idi. Bu hususta konuştuk, çetin müzakereler cereyan etti, safahatı malumunuzdur... azamî hüsnüniyetle tam tatbik etmeği azmetmiştir. Yunanistan Hükümetince de bu suretle hareket olunacağı ümit ederim. Şunu da ilâve ederim komşu Cumhuriyetin bu mevzuubahis hususta bizimle beraber düşünmekte olduğunu sırf arzu ve hisse istinaden beyan etmiyorum. Bu bapta bizzat itilâfnamenin metninde dahi kavi alâim ve delâil mevcuttur. Zaten iki memleketin menafii aliyesi mülâhazası, bu itiiâfnameyi husule getirmekte amel olunca aynı amilin tatbikatını dahi ciddiyet ve hulus ile temine saik olacağını düşünmekte kendimi haklı görürüm...”²⁶⁶

“**RASİH BEY (Antalya)** — Muhterem arkadaşlar, mevzuubahis itilâfname huzuru celilenize gelmek için üç sene geçti. Bununla alâkadar ırkdaşlarımız çok uzun seneler zarfında çektikleri müşkülâtı bu üç sene zarfında daha çok çektiler. Bilirsiniz ki, üç

²⁶⁶ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s.62 – 63.

seneye yakın bir müddettir bu müzakere uzadıkça uzadı ve bugün Heyeti Celilenize okunan şekilde geldi. Hükümetimiz bu hususta azamî hüsnüniyet ve gayret, murahhas arkadaşımız da bezli himmet eylemiştir. Huzuru celilenize gelen şekli tabii tetkik edeceksiniz. Fakat muahedeler, itilâf nameler yalnız tasdik ile bitmiyor. Şimdiye kadar gerek Lozan Ahitnamesinden sonra geçen şu üç dört sene içinde milletimizin ve hükümetimizin gösterdiği azamî hüsnüniyete tamamiyle mukabele olunmamıştır. Hatta biz, çıkardığımız Mukabelei bilmişil Kanununu bile mevkiî tatbika vazetmiyerek, hüsnüniyetimizi gösterdiğimiz halde, zannederim mukabelesi pek o kadar, bizimki kadar hüsnüniyetle olmamıştır. Bu itilâfnamenin de tatbikatta izhar ettiği hüsnüniyet derecesinde eğer hüsnüniyet görülmezse, yine alâkadarların mağdur olacağı tabiidir. Onun için biz ne kadar hüsnüniyet gösterirsek, karşımızdaki itilâfnameyi akdettiğimiz hükümetten de aynı hüsnüniyeti beklemek hakkımızdır. Çünkü itilâfnamenin tatbikat kısmında tarafeyn bizim gösterdiğimiz hüsnüniyet ve ahde vefa göstermezse ve şimdiye kadar gördüğümüz şekilde devam edecek olursa, yine bu hususta ırkdaşlarımız sızlaşacak ve ağlanacaklardır. Bilirsiniz ki: Lozan Ahitnamesinden sonra bizde emlâki olan gayrimubadil Yunanlılardan gelip emlâkine sahip olan, emlâkini kendisi bilfiil idare eden, içinde oturan, icara veren birçok Yunan tabası gelmiştir. Fakat bizimkilerden bir kimse gidip orada işlerine vaziyet etsin, arazisine emlâkine vaziyet etsin, bunlara hemen hemen imkân vermemişlerdir...²⁶⁷

“**Dr. MAZHAR BEY (Aydın)** — Efendiler! Uzun zaman bütün milleti ve hepimizi bihakkın işgal eden ve endişeli günler yaşatan bir hadisenin bugün sizi memnun eden bir şekilde huzurunuzda gelmiş olmasından dolayı beşuş bir vaziyet almak için zannımca biraz daha müteenni ve biraz daha maziyi derhatır eder bir vaziyet

²⁶⁷ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s. 63.

almaklığımız faydalı olur. Bu hadise çok zaman evvel başlamış ve hatta geçmiş Yunan hükümetlerinin zaman zaman siyasetinde hâkim olmuş olan gayri resmî teşekkülâtın o memlekette yaşayan ve gayri hukuki haiz olması tabîî olan Türkler hakkında çok (istisnai muameleler tatbiki için kanunlar ya iptirilmiş ve siyasetlerin tesiri altında çok elim bir şekilde memleketimize gelmek zaruretinde kalmış ırkdaşlarımızın, Türklerin halini ve bu uzun müddet ve zaman zarfında hayat mücadelesinde ne kadar sıkıntılara düştüklerini ve belki bu felâketler yüzünden pek çok zayıat verdiklerini hatırlarsınız... Bu işin başlangıcı ile, zecri tedbir alınması lâzımgelen geçen seneleri kısaca hesap edecek olursak, bunda âdetâ teehhür ettiğimizi iddia etmek kabildir. Bu en son tedbiri alıncaya kadar hemen iddia olunabilir ki tarafeyn, meselenin hallinde haricen tamamen samimi hareketler gösteriyor görüldüğü halde, mukabil taraftan her zaman işleri uzatan, tavik eden haller sık sık hadis oluyordu. Binaenaleyh, benden evvel söz söyleyen bir arkadaşımızın söyledikleri gibi, varidi hatırdır ki, son Yunanistan siyasetinin idaresini ellerinde tutan kimselerin gösterdikleri ciddî ve samimî hüsnüniyetlerle nihayet halle iktiran etmiş olan bu keyfiyet, tatbikatta yine ötedenberi izah edildiği veçhile, geçirdiği malûl safhalara benzer safhalara maruz kalmasın...”²⁶⁸

“**KAZIM BEY (Giresun)** — ... Senelerdenberi tâ Tesal'ya zamanından beri Türkler, Yunanistan'daki ahdi ve hukuki varlıklarından istifade etmiyorlardı. Bu hal bir çok nesillere emniyetsizlik telkin etmiştir. Bu itilâfnameyi yapan rical, yalnız insani bir vazife değil, iki millet arasındaki emniyetsizliği maddeten bertaraf etmeğe teşebbüs etmiş oluyorlar. Bu neticeye varmak için, itilâf name vatandaşlarımıza birçok fedakârlık tahmil ediliyor. Bu fedakârlıklar bizim için ağırdır. Bununla beraber ameli mülahazat

²⁶⁸ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s.63.

ve vatandaşlarımızın ahvalini bir dereceye kadar tehvin etmek ümidi, bize medarı tesliyet olmaktadır. Gözlerimiz itilâf namelerin hulul ile tatbikine müteveccihdir. Göreceğimiz ameli netayicin vatandaşlarımızın ıstırabını tehvin etmesini temenni ediyorum. (Bravo sesleri) ”²⁶⁹

“**MUSA KÂZİM BEY (Konya)** — Muhterem arkadaşlar, mübadele meselesini, Türk ve Yunan devletleri arasında münhasıran müstakil ve devamlı bir sulhu temin ve teyit için kabul etmiştik. Buna rağmen Türkiye Hükümeti bütün kuvvetiyle ve hüsnüniyetle çalıştığı halde bugüne kadar Muhtelit Mübadele Komisyonunun bitaraf ve tarafeynden mürekkep azalariyle hallettiği bir mesele mevcut değildir. Gerek mübadele esnasında ve gerek mübadeleden mütevellit mesailin tetkiki sırasında Yunanistan Devleti daima ve daima müşkülât çıkarmış, gerek Muhtelit Mübadele Komisyonunun vazائفine ve gerek murahhasların vazifelerine karşı, müşkülât ve engel ihdas etmiştir. Türk tebaasından malına vazıulyet, hukuku tasarrufiyesine malik hiçbir fert Yunanistan'da mevcut değil. Bilâkis buna mukabil burada bütün Yunan tebaası kendi emvalini istediği gibi herhangi bir mal sahibinin tasarrufu gibi tasarruf etmektedir. Şu halde itilâfnameler ne kadar tekerrür ederse etsin ne kadar çok yazı yazılırsa yazılsın, bu meseleyi halledecek olan, tarafeynin hakiki hüsnüniyetidir. İtilâfnamenin çok zengin olması ve çok iyi tetkik edilmiş bulunması bizi o kadar nikbin edemez.”²⁷⁰

“**HARİCİYE VEKİLİ Dr. TEVFİK RÜŞTÜ BEY (İzmir)** — “Arkadaşlarım; biraz evvel söz söyleyen Rasih Bey, Dr. Mazhar Bey, Kâzım Bey ve Musa Kâzım beyefendiler arkadaşlarımın sözlerini çok dikkatle dinledim, Görüyorum ki, Encümenin mazbatasında tevakkuf ettiği nokta üzerinde ısrar etmeği istiyorlar.

²⁶⁹ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s.63 – 64.

²⁷⁰ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s.64.

Biraz evvel maruzatımda teşrih ve işaret etmiştim ki tahaddüs eden vaziyeti fiiliye, bir takım amelî çareleri istilzam ediyordu. İşte bu itilâfnamede o yol tutuldu ve yine arz etmiştim ki, hüsnüniyetimizi bu millet kürsüsünden tekrar ilân ve beyan ederken, karşı Cumhuriyetin de bizim gibi düşünmekte olduğunu ümit etmekte bir takım avamil ve esbabı mantikiyeye istinat ediyorum. Binaenaleyh esasen itilâfnamelerin kıymeti onların bizatihi teşkil ettiği külden başka tatbikattı ile taayyün edeceğini de bilvesile arz etmiştim. Çok kuvvetle ümit ediyorum ki, Heyeti Celilenizi memnun edecek netayice varılacak ve bu sayede iki komşu Cumhuriyet arasındaki münasebatın matlup şekilde devam ve inkişafı temin edilmiş olacaktır. Yine bu sayede Cumhuriyet vatandaşlarının meşru hakları da mümkün olan hüsnü suretle temin edilmiş bulunacaktır.”²⁷¹

Görüşmenin sonucunda 160 kabul oyu, 2 red oyu, 2 çekimsiz oy ile kabul edilmiştir.²⁷²

Mübadele Antlaşması'nın pratikte yaşattığı sorunları çözmek için imzalanan bu antlaşmada da yine uygulamada sorunlarla karşılaşmıştır. Buna ek olarak kamuoyunda Yunanistan'ın sorunları çözmek istemediği için sürekli antlaşma yapıp uygulamadığından bahsedilerek, Yunanistan'ın bu sorunları ebediyen sürüklemek istediği ve yapılan antlaşmaların Yunanistan'ı huzursuz ettiği matbuata yansımıştır.²⁷³ Türk matbuatı, Yunanistan'ın Türkiye'nin mübadil emlakı konusunda verdiği notaları cevaplamak, elçi değiştirmek, yeni gelen elçi ile sorunları tekrar müzakere etmek ve ettirmek sureti ile antlaşmaları sürüncemede bıraktığını yazmıştır. Ayrıca Yunanistan'da bulunan Müslüman ve Türk halkın haklarının korunması için Yunanistan'ın antlaşmak istemesi beklenmeden mukabele-i bilmisil²⁷⁴ ilan edilmesi yazılmıştır.²⁷⁵

²⁷¹ TBMM ZC, Devre: II, c.1, Birleşim:40, s.64.

²⁷² TBMM ZC, Devre: II, c.30, Birleşim:40, s.75.

²⁷³ *Akşam Gazetesi*, 14 Ağustos 1929, No:3892, s.1.

²⁷⁴ Mukabele-i bilmisil: Karşılaştığı aynı muameleyi sahibine iade etmek, o kimseye aynı muameleyi yapmak, Mukabil hareketi karşısındakine icra etmek. (Osmanlıca – Türkçe Lügat)

1929'da Türkiye de çıkan gazetelerde Yunanistan Türk – Yunan ilişkilerinde mübadil emlaki konusunu “yılan hikâyesine çevirmiştir ve komedya oynamaktadır” ifadeleri vurgulanmıştır.²⁷⁶ Ayrıca Yunanistan ile hangi anlaşma yapılırsa yapılısın Yunanistan'ın uygulamayacağı ve aslında iki devlet arasındaki ana sorunun “Yunanistan'ın hiçbir antlaşmayı icra etmemesi” olduğu Türk kamuoyunda en çok yankılanan konudur.²⁷⁷ Türk basınına göre bir diğer sorun ise; Yunanistan'ın Türkiye devletine karşı saygısız ve küstah bir tutum içerisinde olduğu yönündedir. Yunanistan tam dostane davranacakken tekrar geri dönüyorlar bu tavırlarını nefretle karşılıyoruz, ifadeleri kullanılmıştır.²⁷⁸

Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Türkiye'den Yunanistan'a yapılan mübadele Yunanistan'ın nüfus yapısını değiştirmiş ve nüfus sekiz yıl içerisinde iki katına çıkmıştır.²⁷⁹ Yunanistan gelen mübadillere maddi ve yapısal açıdan yetememiştir. Göç süreciyle birlikte Yunanistan hükümetlerindeki istikrarsızlık ülkeyi siyasal çöküntüye sürüklemiştir. Venizelos başkanlığa gelerek ülkede siyasal toparlanma süreci başlatmıştır.²⁸⁰

III.5. Etablis Sorunu ve 30 Haziran 1930 Tarihli Türkiye – Yunanistan Antlaşması

Türk basınında, yapılacak olan Türkiye – Yunanistan antlaşmasına dair çıkan haberler; antlaşmanın Atina tarafından da çok olumlu ve memnuniyetle karşılanmış olmasından dolayı “İki hükümet münasebatı gittikçe daha samimi bir şekil alacak” gibi olumlu bir başlıkla duyurulmuştur. Ayrıca haberlerde Venizelos ve Tefik Rüşü'nün memnuniyetlerini ve samimiyetlerini bildirmeleri yer almıştır.²⁸¹ Yunan meclisinde antlaşmanın görüşmeleri sert

---

²⁷⁵ *Akşam Gazetesi*, 15 Ağustos 1929, No:3893, s.1.

²⁷⁶ *Akşam Gazetesi*, 19 Ağustos 1929, No:3897.

²⁷⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1929, No. 1882, s.1.

²⁷⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Haziran 1929, No. 1845, s.1.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1929, No. 1846, s.2.

²⁷⁹ Hakan Uzun, *1919 – 1950 Yılları Arasında Türkiye – Yunanistan İlişkileri*, s.43.

²⁸⁰ Değerli, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, s.246.

²⁸¹ *Akşam Gazetesi*, 28 Haziran 1930, No. 4206, s.1.

geçmiştir. Venizelos'un meclisteki muhaliflere antlaşma lehine olan şiddetli çıkışı Türk kamuoyunda olumlu haberler ile yankı bulmuştur.²⁸²

30 Haziran 1930 tarihinde imzalanacak antlaşmadan önce Türk ve Yunan başbakanların antlaşma durumunu memnuniyetle ve samimiyetle birbirlerine aktardıkları görülmektedir. Mektuplarında yapılacak olan antlaşmanın uygulanmasının umutla beklendiği aktarılmıştır. Türkiye başbakanı İsmet Paşa'nın ve Yunanistan başbakanı Venizelos'un mektuplarında yer verdiği şu ifadeler bu durumu özetler niteliktedir.

“İSMET PAŞA: ...iki cumhuriyeti bağlayan iyi komşuluk münasebatını inkişaf ettirmeği ne kadar arzu ettiğinizi bildiğim için bu mes'ut vak'anın sizi ne kadar memnun ettiğini tahmin edebilirim. Bu iyi itilafın tahakkukunda zati asilanelerinin pek müessir bir rol oynamış olan şahsi nüfuzunuzu pek ziyade takdir ediyorum... Zati asilanelerinin, bana yakında Ankara da icra edeceğini void etmek lütfünde bulunduğu ziyaret, istikbalde iki memleketimiz münasebatının mülhem olacağı sağlam ve samimi dostluğun temellerini atmak için...”

“VENİZELOS: ... bu beyanat, kalbimde, en samimi bir makes buldu. Memleketlerimizi ayıran son ihtilafları ortadan kaldıran itilafın imzasını derin bir memnuniyetle karşıladım...”²⁸³

Bu antlaşmanın TBMM'de kanunlaştırıldığı sırada Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey'in vekillere yaptığı konuşmada Türk hükümetinin hem komşu devletlerle hem de diğer devletlerle barış ve çözüm üzerine ilişkiler kurmak istediği bir dönemde olduğu anlaşılıyor. Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı herhangi bir saldırı veya çıkarlarını tehdit edecek bir unsur olmadığı sürece tüm devletlerle ilişkilerinde uyumlu ve sempatik olmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Fakat birçok milletvekilinin hükümetle aynı fikri taşısa da Yunanistan hakkında fazla taviz verildiği konusunda uyarılar yaptıkları gözlenmektedir. Özellikle yapılan bu antlaşmanın Türkiye aleyhine maddeler

²⁸² *Akşam Gazetesi*, 27 Haziran 1930, No. 4205, s.1.

²⁸³ *Akşam Gazetesi*, 30 Haziran 1930, No. 4208, s.2.

içerdiği konusu TBMM’de yapılan konuşmalardan anlaşılmaktadır. Yunanistan ile Türkiye arasında birçok temel sorunu çözen bu antlaşmanın Türk meclisinde Yunanistan lehine ve Türkiye tarafından cömertçe davranılmış bir antlaşma olduğu ifade edilmiştir. Özellikle Türkiye’nin Yunanistan’dan daha fazla maddi ödeme yaptığı ve maddi zarara girdiği konusu üzerinde durularak Yunanistan’ın da fedakârlık yapması gerektiği yoksa antlaşmanın Türkiye aleyhine olduğu belirtilmiştir. Gazeteler ise Lozan ve Atina Antlaşmaları’nın yeterince açık olarak çözüme sahip olduğunu ifade ederek Yunanistan’ın antlaşmalara sadık kalınmaması konusu üzerinde durmuştur.²⁸⁴ Konuşmaların bir kısmını şu şekilde görebiliriz:²⁸⁵

“HARİCİYE VEKİLİ Dr. TEVFİK RÜŞTÜ BEY (İzmir) — ...
Türkiye ile Yunanistan’ın karşılıklı anlaşma arzularından doğan amelî bir itilâftır. Bu itilâfın müzakere ve intacında iki tarafın da tabiatile maruz kaldığı güçlükleri ifade ve izah için taallûk ettiği insan kütlelerini ve onların her iki taraf için de müdafaa edilmesi lâzım gelen menfaatlerini hatırlatmak kâfidir... her iki memleketin menfaatlerine en uygun olan samimî dostluk duygularından ilham alarak bilhassa teenni ile, sabırla çalışılacaktır ki bu mukavelename vücade geldi. Bundan üstün bir çok şekillerin tasavvuru müşkül olmayabilir. Ancak asıl maksat ve gaye için iki tarafı müsavi derecede memnun ve gayri memnun eden yani her iki taraftan müsavi fedakârlık isteyen bir itilâfı en iyi bir netice olarak kabul etmek daha muvafık olur... Biliyorsunuz ki mensup olduğu Devletin ve Hükümetin şekli ve rejimi ne olursa olsun her Hariciyeden bir ahenkte çıkan bir ses var: Sulh Anlaşmamızlıklar, onu anlayışlardaki ayrılıklardan ileri geliyor. Onun vasıtalarında v« tedbirlerinde birleşmemekten güçlükleri çıkıyor. Yine biliyorsunuz ki Hariciyeniz Büyük Meclisin tasvip ettiği yolda yürüyerek sulh için büyük bir havesle ve faaliyetle hatta aşk ile

²⁸⁴ Akşam Gazetesi, 9 Ağustos 1929, No.3887, s.1.

²⁸⁵ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.264 – 274.

diyeceğim çalışmaktan bir an fariğ olmadı. Komşularımızla ve diğer Devletlerle aktettiğimiz ve etmekte olduğumuz dostluk ve hakem muahedelerinin çoğu bu vadideki çalışmalarımızla olmuştur... Bir takım kapalı Kombinezonlar ve ittifaklar yerine karşılıklı ve muntıkavi açık anlaşmalara müsait, göründü. Fakat her ittifakın karşısında bir ittifak doğurduğunu düşünerek böyle teşebbüslerden çekindi... Medenî milletler içinde bir nizam ve intizam unsuru olan Türkiye kendisine ilişilmedikçe kimseye muarız olmağa taraftar olmadı... ”²⁸⁶

“**AVNİ BEY (Samsun)** — Muhterem arkadaşlar, senelerden beri uzayıp giden siyasî bir çarpışmanın bu gün ve şimdi son dakikalarını yaşıyoruz. mübadele ve itilâf: görünüşe nazaran manaları çok cazip ve yumuşak iki kelime, fakat bunların icapları ve tatbikleri ve neticeleri bilakis o kadar çetin ve elim... daha henüz mürekkepleri kurumayan muahedeleri, itilâfları görürsek orada da sulh severliğin ve fedakârlığın daha ziyade bizim tarafımızdan yapıldığını görürüz... koca bir kıt'adan küçük bir kıt'aya kadar inen Trakyadaki gayri tabii vaziyet, bizler geçmişlerin üzerine bir siyah perde çektik ve onları unuttuk. Ahitlerimize tamamen sadığız. Yalnız bu günkü hesaplarımızı görürken çok cömertçe hareket ettiğimize kaniyim (Bravo sesleri) Arkadaşlar; asırlarca Türkün hakimiyeti altında yaşayan komşularımız! Türkün eyi hasletlerinden, cömertliğinden ve eyi komşuluk hasletlerinden istifade etmek yollarını çok eyi öğrenmişlerdir. (Bravo sesleri) ... Bir kere Arkadaşlar; etabli meselesi aslından Çok değiştirilmiş ve genişletilmiştir. Hatta diye bilirim ki bütün bütün tağyir olunmuştur.

İkincisi; her Hükümetin işgali altında bulunan gayri menkuller yani, her iki taraf memleketindeki eşhasın işgali altında bulunan gayri menkullere ait hal şekilleri de aleyhimizedir... Bu nasıl

²⁸⁶ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.264 – 265.

hesaptır? Hasılı arkadaşlar; hamur kanunu karşısındayız. Evet arkadaşlar; Türkiye'de de Rumların bir çok mektepleri, kiliseleri, manastırları vardır. Bunları kabul ederiz. Fakat bunların çoğu o anasının tekasüf ettiği Rumeli kıt'asında idi. Epyerde, Trakyada, Makedonya'da idi. Bilmukabele biz Türklerin bu üç parçada bıraktığımız evkaf yalnız camiler, çeşmeler, tekkeler, mescitler değil bunların ve bir çok medreselerin, mekteplerin hatta köprülerin ve mukaddes makamların vakıfları da vardı... Belki bu sözlerime karşı sulhu kazandık diyenler olabilir. Evet arkadaşlar; bir görüşe nazaran bu doğru olabilir. Benim de karşıma dikilen sulh perisi sözlerimin bir kısmını boğazıma tıkıyor! Fakat arkadaşlar; onu öyle hayalin tasavvurunda olduğu gibi defne dalları ve çiçekler arasında görmüyorum. Baştanbaşa yine harp silâhlarıyla bezenmiş görüyorum ve derhal bu hakikati ifade etmek için ilâve etmiş olmalıyım ki sulhu kazanan, Mehmetçiğin süngüsüdür. (Alkışlar, bravo sesleri) ... Baktım, fakat arkadaşlar; çoğu aleyhimize olan hükümler ve çoğu zararımıza olan rakamlardan başka bir şey görmedim. « Türkiye ve Yunan Hükümetleri arasında mübadele itilâf namesi » gibi çok güzel bir başlığın altına sıkışan ve sıralanan satırlarda aradım, araştırdım, siyasî zaferin izini maatteessüf bulamadım ve göremedim. (Bravo sesleri, alkışlar). ”²⁸⁷

*“**HÜSEYİN BEY (İstanbul)** — Efendiler; burada arkadaşlarımızın çok kıymetli beyanatlarını dinledim. O beyanata iltihak etmekle beraber bu işin esasından bu güne kadar geçirmiş olduğu safhaları ve bugün vasıl olduğu neticeleri ve iki memleket arasındaki vaziyete nazaran itilâf namenin bir az, bir az değil tamamen aleyhimize olduğunu teşrih etmek isteyeceğim... Yine hepimiz bilirsiniz ki mübadele bizim tarafımızdan istenilen ve bizim arzumuzla husule gelen bir şey değildir. Burada yaşayamayan ve*

²⁸⁷ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.265 – 267.

kendilerinin memlekete yapmış oldukları ihanet dolayısıyla memlekette kalmak hakkından mahrum bulunan insanların Yunanistan'a gitmesiyle hasıl olmuş bir vaziyettir. Bu itibarla bendeniz Türk milletinin mübadeleye bir vesile teşkil ettiğini kabul etmek istemiyorum... Türk mübadil ve gayri mübadil gayri mübadillerin Yunanistan'da bıraktıkları alâka ve emval Rumların burada bırakmış olduğu emvalden çok. bulundum. Kavala mıntikasının mübadillerini bizzat gidip aldım, orada kalamazlardı. Onları orada bırakamazdık. Emvalden evvel canlarını kurtarmak istedik. Bin türlü bahanelerle, bin türlü desiseler, bin türlü tehditler, hatta cinayetler.. Efendiler raporlar meydandadır. Bendeniz Tevfik Rüştü Beyefendiye yazdığım müteaddit raporlarla, müteaddit müracaatlarla Kavala mıntikası mübadillerinin orada kalmalarını ancak altı ay daha uzatabildim ve orada yapabildiğim yegâne şey de alacaklarını aldırarak, satacaklarını sattırarak ve Yunan Hükümetinin müsaade ettiği emvalin bir kısmının bedellerini tesellüm etmekten ibaret bulunmuştu. Müteaddit müracaatların ve şikâyetlerin hiç birisi müsmir olmadı ve Yunan Hükümetine bu hakikatler isma edilemedi. Yunanlılar daima diyorlar ki siz bize bir milyon gönderdiniz. Biz size dört yüz bin gönderdik. Hayır efendiler dört yüz bin değil buraya gelen üç yüz doksan küsur bindir... Beyefendiler, bendeniz bu teşrihimden sonra yani memleketimizin lehine olmayan ve az fedakârlığı değil çok büyük bir fedakârlığı istilzam eden bu itilâf namenin reddini teklif ediyorum. (Bravo sesleri)''²⁸⁸

“**MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli)** — Arkadaşlar, itilâf nameyi okuduk ve aynı zamanda bu gün Muhterem Hariciye Vekili Beyefendinin beyanatını da hürmetle dinledik. Hariciye Vekili Beyefendinin beyanati hemen hemen iki kısma tefrik olunabilir. Bir kısmı mukavele hakkında, ikinci kısmı da' siyaseti hariciyemiz

²⁸⁸ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.267 – 268.

hakkındadır, ikinci kısım,' yani siyaseti hariciyemiz hakkındaki beyanattan' beynelmilel münasebatımızın pek yolunda olduğunu ve iyi çalışılmakta olduğunu anladık ki,' filhakika da böyledir, bunda zannedirim ki müttefikiz. Fakat diğer kısma gelince, yani bu mukavele hakkındaki beyanata gelince: teşekkür değil bilâkis kendi hesabıma bunu hüsnü niyetle telâkki etmeğe imkân olmadığı gibi ret taraftarı da olduğumu da berveçhi peşin söylerim. Çünkü efendiler, Hariciye Vekili Beyefendinin buyurdıkları gibi bizim müzakerede esaslı emelimiz iki nokta idi. Birisi, menafii umumiye için menafii hususiyeyi feda etmek, nitekim feda ettik Beyefendiler, Bunu doğrudan doğruya kendileri de beyan buyurdular ki pek doğrudur... Maksat nedir? Coğrafi vaziyetimiz, siyasî vaziyetimiz, komşuluğumuz dolayısıyla bir menafii umumiye vardır, güzel efendiler, fakat bu menafii umumiye yalnız bizim içinmidir, karşı taraf için menafii umumiye yok mudur? Eğer karşı taraf için de menafii umumiye varsa biz menafii hususiyemizi feda ediyoruz da niçin karşı taraf aynı menafii umumiye için menafii hususiyesini feda etmiyor? Yalnız fedakârlık bizden mi olacaktır? (Doğru sesleri)... Biz menafii hususiyemizi feda edelim, onlar menafii hususiyelerini feda etmesinler, o kadar feda etmesinler ki İsmet Paşanın Lozan'da kazanmış olduğu bir hakkı bu gün geri vermiş olalım. Asla Efendiler, asla!... (1912) tarihinden evvel Girit Adası da dahil olmak üzere Yunanistan'ı terk etmiş olan Müslümanların hakkı mülkiyetlerinin hiç bir suretle ihlâl edilemeyeceğini Yunan Hükümeti namına beyan ederler . . . Mösyö Venizelos bunu beyan ediyor. İmzası var. Hatta şayet Müslümanların zikrolunan bu emvali hakkında tatbik olunmuş, ittihaz edilmiş sureti istisnaiye de bir muamele, ahkâm varsa onu da refedeceğini bu gün Yunan Başvekili olan zat Lozan'da kabul etmişti. İşbu emvalin varidatı şimdiye kadar Yunan Hükümeti tarafından ahzükabz edilmiş ise eshabmın yedine verilecektir. işte efendiler; görülüyor ki Lozan

muahedesinde İsmet Paşanın kim bilir ne kadar çetin bir mücadele ile kabul ettirdiği 24 temmuz 1923 tarihli ve şu 9 numaralı beyanname ile alınan hak bu gün geri veriliyor. Efendiler; rica ederim; İsmet Paşanın Lozan'da kazandığı bir hakkı geri vermek için ben rey veremem. (Bravo sesleri) ... Sonra yine bu mukavelede mübadil olması lâzım gelen Rumlar mübadil değildir; bunlar kalacaklardır.

Mübadil olması lâzım gelenler Rumlar mübadil değildir, efendiler tarihi siyasetin kaydetmediği, rubu asırdan beri mislini görmediğimiz yedi sene on sene gibi uzun bir mesai neticesi olarak mübadil olması lâzım gelen Rumlar da gayri mübadil oluyorlar ve fazla olarak, Yunan tebaasından olan mübadiller İstanbul'daki emlak ve emvallerini de tasarruf edeceklerdir. Fakat buna mukabil Yunanistan'daki Türkler bütün mallarındaki hakkı mülkiyetlerini Yunanistan'a terk edeceklerdir. Niçin efendiler, neden? Sonra bilmem ki nazarı dikkati celp etti mi? Mübadeleye tabi olup da giden Yunanlılardan ve Rumlardan bize kalan nedir ve bizim orada terk ettiğimiz nedir? ... Menafii hususiyeyi biz feda ediyorsak onlar da feda etmelidir. Görülüyor ki arkadaşlar; itilâf name kabul olacak bir şekilde değildir... ”²⁸⁹

“BAŞ VEKİL İSMET PAŞA (Malatya) — ...Milletler arasındaki meseleleri hatta vatandaşlara ait meseleleri hallederken şüphesiz beynelmilel münasebat arzusu diplomatlarda hakim ve müessir olur. Bununla beraber her Cumhuriyet hükümetinde vatandaşların hakkını korumak vazifesi beynelmilel münasebat ihtiyacatından daha evvel ve birinci derecede müessirdir. Arkadaşlarım emin olabilir ki iki memleket arasında iyi münasebat tesis için senelerden beri ciddî bir arzu ile mütehassis olduğumuz ve sureti kat ‘iyede eminim ki karşımızda bulunan komşu memleket ricali de aynı arzu ile mütehassis buldukları halde bu meselenin yedi sene

²⁸⁹ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.268 – 269.

sürmesinin başlıca sebebi vatandaşların haksızlığa maruz kalmamaları fikrinin birinci derecede tesir etmesidir Binaenaleyh size vatandaşların hakkı imkân dahilinde bütün vesait dahilinde azamî derecede müdafaa edilmiş midir? Bu noktayı evvelâ söylemeliyim, mübadele meselesinde mal tasfiyesi için Lozan'da bir takım ahkâm vazolunmuştu. Bu uzun bir meseledir. Bizden Yunanistan'a gidenler bir milyona yakındır. Yunanistan'dan bize gelen vatandaşlar bunun yansı kadardır. Binaenaleyh malları da o nispette olmak lâzım gelir gibi vehleten bir mütalaa hatıra gelebilir... Koskoca İmparatorluk zamanından, 30 seneden beri kalan malları biz kurtarmak için burada uğraşıyoruz. Memnun olmak lâzımdır ki, imparatorluğun geçmiş mesailinden kalmış olan malları biz yedi sene uğraşarak herhangi bir sureti tasfiyeye raptetmiş isek bunu kendilerini tatmin edecek bir semere ve netice telakki etmelidir. Bundan daha fazlası elde edilmeyen bu gibi mesailin nihayet amelî cephesi vardır. Bütün hesaplar, uğraşmalar, didinmeler amelî neticeye varmak için nihayet usullerle idraki beşerle ve eldeki vesaitle mahduttur. Bundan sonra gayri mübadillerin mallan meselesi artık beynelmilel mahiyetten çıkıyor ve münhasıran bizim dâhili meselemiz oluyor. Hükümetin başlıca gayri mübadil vatandaşlar istihkaklarının karşılıklardan adilane bir surette teminine itina etmek olacaktır... Yunanistan ile bizim münasebatımızda bizi ihtilaflı ve ayrı ve menfaatlarımızı zıt bulunduracak bir mahiyet ve bir sebep yoktur. Bir defa bilmem ki alelülak iki memleket münasebatında en tehlikeli ve en zararlı şey yek diğerinden şüphe etmek ve emniyetsizlik içinde bulunmaktır... M. Venizelos gibi mevkii iktidarda bulunan zevat bize teminat veriyorlar, her suretle söylemektedirler ki Yunanistan'ın bizim memlekete her hangi bir suretle zarar verecek müteceviz bir emeli yoktur. Arkadaşlar, görüyorsunuz iki memleket arasında yüksek menfaatlerce tesadüm etmesi için mevzu kalmıyor. Ondan sonrası

marazidir. Uzun zaman iki memleket arasında münazaalar, bir çok düşmanlıklar olmuştur. Binaenaleyh geçmiş mücadelelerin mahiyetini ve sebeplerini bilmeksizin düşmanlık kalplerinde yer etmiş bir çok vatandaşlar bulunabilir. Fakat bizim vazifemiz öyle hassas vatandaşlara bağırarak iki memleket arasında dostluk teessüs etmesinin bu memleketlerin menafine muvafık olduğunu haykırmaktır. (Bravo sesleri)... Komşumuzun dostluk temayül atına inanmak için birçok sebeplerimiz vardır. Size bazı hatıralarımızı nakledeyim: M. Venizelos'la Lozan'da çalışırken, bilhassa bir noktaya dikkat ettim ki kendisi Yunanistan'ın menfaatine taallük eden mesailde ne kadar çetin ise, ne kadar çok uğraşmış ise ve yormuş ise, Yunanistan'a taallük etmeyen mesailde Türkiye'ye zarar verecek herhangi bir noktai nazar takip etmemiştir. ilk günden itibaren iki memleketin büyük menfaatleri arasında ayrılık olmadığı hakkındaki müşahedemiz, iki memleketin başında bulunan adamların marazî bir his ile memleketlerini yekdiğerinden uzaklaştırmak temayülünde olmadıklarını da bana gösterdi... ”²⁹⁰

Bu antlaşma için TBMM'deki tartışma göstermiştir ki Yunanistan ile yaşanan sorunlar aslında unutulmamıştır. TBMM milletvekilleri, Yunanistan ile sorunları çözebilmek için herhangi bir taviz verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Fakat hükümet komşu devlet ile ilişkilerin sulh ile devam etmesini ve iki devletin çıkarlarının çatışmamasını istemiştir. Hükümetin barış politikası milletvekilleri üzerinde etkili olmuştur ve daha sakin konuşmalar yapıldığı görülmüştür. Fakat Yunanistan'a karşı hala bir güvensizliğin ve tedirginliğin hakim olduğu milletvekillerinin konuşmalarında açıkça görülmektedir.

Konuşmalar gösteriyor ki aslında Venizelos'un ziyareti ve verdiği teminatlar TBMM üzerinde oldukça etkili olmasına rağmen Yunanistan ve Türkiye ilişkilerinde Yunanistan'ın daha önce yaptığı antlaşmaları uygulamaması meselesi milletvekillerinde taviz verilmeden antlaşma yapılmalı düşüncesini gündeme getirmiştir.

²⁹⁰ TBMM ZC, Devre: III, c.20, Birleşim:80, s.269 – 271.

III.6. Ankara Antlaşması (1930)

12 Şubat 1931 tarihinde TBMM’de 1930 tarihli Ankara antlaşması için yapılan ilk müzakerede herhangi bir tartışma olmamıştır. Yalnızca Hariciye Vekilinin açıklaması ile başlayan müzakere de maddeler okunmuştur fakat oylama yapılmadan müzakere ertelenmiştir. Açıklamada bu iki komşu devletin yaptığı bu antlaşmanın hem Akdeniz hem de Balkanlar’da statüko olarak önem taşımakta olduğu ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca bu antlaşma için iki devletin de yıllarca beklediğini ve barışın yolunun sorunların çözümünden geçtiği vurgulanmıştır. İki devletin de bu antlaşmadaki rolü, dostluk mesajları, samimiyeti ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Özellikle Yunan Başbakanı Venizelos’un ziyaretinden ne kadar memnun olduğundan ve bunun ilişkilerde ne kadar önemli bir adım olduğundan bahsedilmiştir. TBMM’ye yansıyan konuşma ve açıklamalardan ilişkilerin ne kadar normalleştiğini görmek mümkündür. Hariciye vekilinin konuşmasının aslı:

“HARİCİYE VEKİLİ DR. TEVFİK RÜŞTÜ BEY (İzmir) —Bu gün kabulü temennisiyle huzurunuzda arzedilen kanun lâyihası komşumuz Yunanistanla aramızda Ankarada imza edilmiş olan dostluk, bitaraflık, uzlaşma ve hakem muahedesile merbutu olan iki taraf deniz kuvvetleri hususunda bir anlaşma protokolününün tasdiki hakkındadır. Bu dostluk ve bitaraflık, uzlaşma ve hakem muahedesini şimdiye kadar tıpkılarını tasdik buyurduğunuz diğer komşularımızla aktedilen muahedeler esasmdadır. Ancak bu muahedenin Türkiye, Yunanistan için olduğu kadar Balkanlar ve Akdeniz ve hatta bütün Avrupa için hususî bir ehemmiyeti vardır. Bir de dostluk muahedenamesine merbut olduğunu arz ettiğim deniz kuvvetleri hususunda ki anlaşma protokolü itibarile de ayrı bir hususiyeti vardır. Ötedenberi daima çoğalan bir gayretle takip ettiğimiz sulh ve karşılıklı dostluk yapmak isteyenlerle dostluk ve her keşle eyi geçinme siyasetimizin yeni ve kuvvetli bir eseri olan bu muahedenin bir hususiyeti de şudur ki senelerden ve senelerdenberi münasebatımız bir çok anlaşamamazlıklarla ve

zaman zaman hafif veya ağır itilâflarla geçen bir devletle geçmişteki maceraları her iki taraf Hükümetinin eski şekli gibi arkamıza atarak ve artık Millî hükümetlerini yapmış olan iki komşu devletin bu günkü ve istikbale ait hakikî menfaatlerinden ilham alarak ve birbirimize samimî dostluk elini uzatarak yapılmış olmasıdır. (Alkışlar). Bu noktai nazardan bu muahede dostum Yunan Hariciye Nazırının komşu Millet Meclisinde söylediği gibi Lokarno muahedesinden beri Avrupa diplomasisinde bir misli henüz daha yapılmamış olan bir eserdir. (Bravo sesleri), iki taraf arasındaki muallak işlerin hallinden sonra yapıldığı için ve muhteviyatı itibarile bilhassa her iki tarafça bu muahedenin şümul ve manasını anlamaktaki anlaşma itibarile ve iki taraf dostluk münasebatının inkişafına tesiri noktasından bu muahedenin Lokarno muahedelerinden ileride olduğu fikir ve kanaatine temamilen iştirak ederim. Bu muahede Lozanda İsmet Paşa ile Müsyü Venizelos arasında başlayan ve her iki tarafça ikdam ve ibram ile takip edilen siyasetin neticesi ve iki komşu arasında açılan yeni devrin çok şey vadeden bir mukaddemesidir. Büyük Meclis, bu muahedeyi kabul ve tasdik etmekle yalnız iki komşu milletin dostluğunu temin. etmiş olmakla kalmıyacak aynı zamanda her iki devletin buldukları arz mintakasında sulhu korumıya yarıyan eyi bir numuneyi beynelmilel âlemin önüne köymüş bulunacaktır. (Bravo sesleri) Bu muahedeye karşı cihan efkârı umumiyesi tarafından izhar edilen alâka ve tebrikler bunu açık göstermez mi? Her kesin malûmudur ki bu muahedeye varmak o kadar kolay ve çabuk olmamıştır. Daima Büyük Reisimizin gösterdiği ve Büyük Meclisin tasvip ettiği ve ismet Paşanın Lozanda açtığı yolda yürüyen Hariciyeniz iki komşu Devletin Hükümetleri arasında arzettiğim gibi Lozanda başlayan yeni ve temiz hava içinde iki taraf efkârı umumiyesinin inkişafını takip ederek ve komşu Hükümetin hariciyesi ile elele vererek yedi senede

bu merhaleye varmıştır. Karşılıklı mütemadi ve sebatlı bir sayü gayretin eseri olan bu muahede bu uzun idare ve istihzarların ve daimî izahların sayesinde Yunanistan'da bütün siyasi fırkaların ittifakla tasvibine mazhar olduğu gibi memleketimizde de Büyük Reislerinin etrafında sarsılmaz bir vahdet yaptığını her gün artan muhabbet ve merbutiyet tezahüratı ile gösteren milletimizin eskârı umumiyesinde ve matbuatımızda kuvvetli ve bariz tasvip makesi bulmuştur... İhzari tahdidi teslihat komisyonunun içtimai münasebetile Cenevreye gitmiştim. Yunan Hariciye Nazırı Muhterem dostum Müsyü Mihalakopulos ile orada buluşmak ve muallâk işlerimizin esasından halli için bir çare görüşül bularak hükümetlerimize teklif etmek daha evvelce muhabere ile kararlaştırmıştım... ile ve Müsyü Grandi cenaplarile görüşüldü. Her üç hükümet arasında böyle muahede akdi esası tekarrür etti. O vakit bu muahedelerin imzasının üçlü mü, yoksa ikişer ikişer mi akt edilmesi mütalea edildi. Yunanistan'la aramızdaki muallâk işler henüz kati hal şeklini daha bulmamıştı. Bundan başka o vakit ki tabirimizi şimdi de aynile söyleyeceğim, Yunanistan'la her işimizi hallederek dostluğu kuvvetle tesis etmek isterken diğer taraftan Roma ile de kuvvetli dostluğun doğrudan doğruya kurulmasını tercih ettik. Huzurunuzda söylemeğe bilmem hacet var mı ki gerek giderken ve gerek orada muhabere ile Ankara'dan sarıh direktif alıyordum. İşte bu suretle Milano'da her üç hükümet arasında ikişer ikişer bu muahedelerin akdi esası kuruldu. Müteakiben Roma ile Ankara arasında ve Roma ile Atina arasında karar mucibince muahedeler yapıldı. Millet Meclislerinin tasdiki erine iktiran etti. Ondan sonra Musolini Hazretleri bizzat ve hükümeti ve kıymetli Hariciye Nazırı. Müsyü (İrandi Cenapları Ankara ile Atina arasındaki muallâk işlerin halli için, işlerin karışık içlerine girmiyerek gayet bitarafane ve dostane bir tarzda daima çalıştılar ve hiç şüphe yok ki her iki taraf hükümetinin karşılıklı arzularile

beraber İtalya'nın pek nazikâne ve müdebbirane olan tavassutları işlerimizin bir an evvel neticelenmesinde faideli ve müessir olmuştur... Bu muahede tasdikinize iktiran edince Türkiye'nin bütün komşularile bu vadideki muahedeleri silsilesi tamam olmuş olacaktır... Aynı zamanda imza edilmiş olan ticaret ve ikamet mukavelesine gelince bu işlerde kabul ve takip edilen umumî prensiplere uygun olarak yapılmış olan bu mukavelenin de tasvip ve tasdikinize iktiran edeceğini ümit ediyorum. Böylece iki dost devlet arasındaki iktisadî münasebetlerin inkişafı için de muvafık bir yola girilmiş olacaktır... Sözlerime nihayet vermeden evvel dostlarımızın Ankara'yı ziyaretlerinden bilhassa bahsetmeliyim. Kıymetli hatırasını muhafaza ettiğimiz bu ziyaret iki komşunun münasebatında bir dönüm noktası olmuştur. Filhakika komşumuzun kıymetli Başvekili Venizelos ve Hariciye Nazırı Mihalakopolos Cenaplarile burada Muhterem Başvekilimiz İsmet Paşanın yanında yaptığımız görüşmelerdedir ki imza edilen muahedelerin geniş manalarını ve münasebatımızın hal ve istikbaline ait düşüncelerimizi takdir ettik. Derhal şurasını arzetmeliyim ki görüşmelerimizde tamamıile anlaştık. Yakında ilk fırsatta İsmet Paşanın refaketlerinde Atinayi ziyaret etmek kararındayız. Bu suretle komşu devletin ricalde yeni görüşmeler fırsatını bulacağız. Sırf önümüzde düşündüğümüz ziyaret bahsi münasebetile arzederim ki Atmadan döner dönmez ve Atina ziyaretinden tamamıile müstakil olmak suret il e yine Başvekil Paşanın yanlarında dost Macaristanı ziyaret etmek emelimizdir...²⁹¹

Venizelos'un Yunanistan'a dönüşünden sonra Yunan meclisi Türk meclisinin gönderdiği selama cevap olarak: Yunan – Türk dostluğuna vurgu yaparak, Türk meclisinin selamını samimiyetle karşıladıklarını ifade bir telgraf göndermiştir. Telgrafın devamında ise Ankara da yapılan antlaşmanın Yunan

²⁹¹ TBMM ZC, Devre: III, c.1, Birleşim:28, s.35 – 37.

meclisi tarafından mutlulukla karşılandığını bildirmiştir.²⁹² Ayrıca 2 Mart 1931’de Yunan meclisinden Türk meclisine gelen bir telgrafta yapılmış olan Türk - Yunan dostluk hakem ve uzlaşma antlaşmasının Yunan devleti tarafından hayranlıkla ve mutlulukla karşılandığını ifade edilmiştir.

“YUNAN MECLİSİ MEBUSAN REİSİ SOPHOULİS;
T.B.M.M. Reisi Kâzım Paşa Hazretlerine Pek mütehassis olduğum telgrafınızdan dolayı hâr tesekküratımı arz ederim. Meclisi Milliye iblâğ ettiğim telgrafınızın kıraati alkışlarla karşılanmış olduğunu iş'ar ile bahtiyarım. Memleketlerimizi ayırmış ve asırlarca devam etmiş olan mücadelâta sureti kat'iyede nihayet vereceğine ve yalnız sulhu takviye ve Türkiye ile Yunanistan'ın saadetini temin ile kalmayıp aynı zamanda bütün balkanlıların ve Bah risefidin havzai şarkiyesinin müsalemet ve saadetine yardım etmeğe muhtas olduğuna da kuvvetle mutmain bulunduğum Türk - Yunan dostluk hakem ve uzlaşma muahedesinin akit ve tasdikini hararetle takdir ettiğimizi söylerken esasen işbu muahedenin esnayı tasdikında Yunan Meclisi Millisinin parlak ve müttehit bir surette izhar etmiş olduğu hissiyata tercüman olmuş oluyorum. Bu kanaatledir ki Zati Devletlerinin nazikâne telgraflarından dolayı kendimi bahtiyar addediyor ve samimî muhadenet hissiyatımızı kabul ve B.M.M. deki rüfekanıza iblâğ buyurmanızı rica ediyorum efendim.”²⁹³

Gönderilmiş olan bu telgrafın ardından yapılan 5 Mart 1931 tarihli TBMM birleşiminde Yunanistan ile imzalanan 30 Ekim 1930 tarihli antlaşmanın ikinci müzakeresi yapılmış ve TBMM vekilleri bu antlaşma hakkında herhangi bir konuşma veya tartışma yapmadan antlaşma maddelerini oylamışlardır. Bu antlaşma için TBMM’de 265 oy verilmiş ve 265 kabul oyu ile meclisten geçmiştir.²⁹⁴

²⁹² TBMM ZC, Devre: III, c.22, Birleşim:4, s.14.

²⁹³ TBMM ZC, Devre: III, c.1, Birleşim:31, s.3.

²⁹⁴ TBMM ZC, Devre: III, c.1, Birleşim:32, s.15 – 21.

(Antlaşma metninin tamamı için bkz.)

Ayın Tarihi Dergisi, Nisan 1931, S.85, s. 7225 – 7264.

İki ülkenin meclisleri ve kamuoyları ilişkileri daha uzlaşmacı bir tavırla karşılamaya başlamıştır. Uzlaşmayan ve anlaşmaları yaptıktan sonra dahi sürekli sorunlarla karşılaşan iki devletin Dostluk ve Tarafsızlık antlaşmasının ardından daha yumuşak ve samimi söylemlerde buldukları görülmüştür.

Bu antlaşmadan sonra Türk kamuoyunda, “Türk – Yunan münasebeti” kavramı ile çıkan sert söylemlerin yer aldığı haber başlıkları, yerini daha yumuşak söylemlere ve “Türk – Yunan dostluğu” başlıklarına bırakmıştır.²⁹⁵

---

²⁹⁵ *Akşam Gazetesi*, 5 Mart 1931, No. 4453, s. 2.

SONUÇ

Yunanlar 3 Şubat 1830 tarihinde bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Yunan Devletini kurmuşlardır. Yunan Devleti, Osmanlı Devleti'ne karşı yayılmacı politikalar izlemiştir. Bu yayılmacı politikaların en baskın örneği ve temel fikri Megali İdea kavramı ve onun uygulama sürecidir. Türk – Yunan ilişkilerinin temelinde yatan gerginlik ise Yunanistan'ın büyük devletlerden destek gördüğünde Türkiye'ye karşı Megali İdea kavramından ödün vermeyen bir bürokrasi politikası izlemesidir. Fakat tam tersi bir durumda karşılaştığında, dışarıdan duyduğu herhangi bir tehdit veya güvensizlik durumunda ise Türkiye ile normal ilişkiler yürütmeye çabalamıştır.

Bir diğer sorun ise Yunan devletinin Türkiye ile olan her sorununda uluslararası bir destek ve garantörlük araması olmuştur. Garantörlük veya hakemlik gözetiminde kurulan Türk – Yunan ilişkileri, iki devletin sorunlarının daha karmaşık hale gelmesine yol açmıştır. Büyük devlet faktörü Yunanistan ile ilişkilerin her zaman güvensiz olmasına sebep olmuştur. TBMM toplantılarından birine yansıyan “Yunanistan'ın uyguladığı oynak politika” veya kamuoyuna yansıyan “Yunanistan'ın döneklığı” ifadeleri ise Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı olan değişken politikasını göz önüne sermektedir.

İki ülkenin 1923 – 1931 yılları arasında yaşadığı sorunlar olan sınırlar, azınlıklar, Fener Rum Patrikhanesi ve nüfus mübadelesi Lozan görüşmelerinde yine büyük devletlerin gözetiminde imzalanmıştır. Bu nedenle iki ülkenin kendi sorunlarını iki devlet olarak kendilerinin çözememiş olması, bu sorunlara yalnızca kâğıt üzerinde çözüm olmuştur. Çözümler uygulamada tekrarlayan sorunlar oluşmasına sebep olmuştur. Bu duruma en temel örnek olarak nüfus mübadelesi için 1923'te imzalanan “Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” gösterilebilir. Bu sözleşmenin ardından iki devlet arasında bu sözleşmeden kaynaklanan sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunları çözmek için de 1925'te Mübadele Antlaşması'ndan kaynaklanan sorunlar için bir antlaşma imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma uygulanamadan 1927'de tekrar

imzalanmıştır. Yine de mübadillerin emlak sorunu tam anlamı ile çözülememiştir. Nihayetinde Venizelos'un Türkiye ziyaretinden önce Haziran 1930'da imzalanan antlaşma ile çözülebilmiştir.

Diğer üç antlaşmanın uygulanamama sebebi ise TBMM de “*Yunanistan imzaladığı antlaşmaları uygulamadığı için çözüme ulaşılamıyor, eğer titiz bir şekilde uygulamayacaksa antlaşma yapmanın ne manası var?*” ifadeleri ile açıklanmıştır. Türkiye antlaşmalarını titizlikle uygulamıştır ve Yunanistan'dan da aynı şekilde uygulamasını beklemiştir fakat 1930 yılına kadar bu beklenti pek karşılık bulamamıştır.

Hükümetin uyguladığı barış politikası ile Türkiye'nin Yunanistan ilişkileri de olumlu yönde etkilenmiştir. Böylece 1923'ten 1928 yılına kadar Yunanistan ile sürdürülen gergin ilişkiler 1928 sonrasında Venizelos'un ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir politika uygulamasına neden olmuştur.

1923 – 1931 yılları arasında gergin ve inişli çıkışlı bir seyirle devam eden Türk – Yunan ilişkileri TBMM'ye de oldukça önemli ölçüde yansımıştır. Vekillerin konuşmalarında ilişkilerin ne derece kopma noktasına geldiği açıkça görülmektedir. Birçok vekilin “*savaşa savaş veya kana kan*” ifadelerini kullandığı dönemlerde Yunanistan ile ilişkilerin Mustafa Kemal ve hükümetinin sağduyusu ve soğukkanlılığı ile krizlerin olabilecek en yumuşak ve zararsız şekilde atlatıldığı görülmüştür.

Yunanistan tarafında ise Venizelos'un İtalya ve Bulgaristan'ın uygulamak istediği revizyonist hareketler karşısında Yunanistan'ı güvende hissetmemesi durumu mevcuttur. Bu durum Yunanistan'ı hızlıca Türkiye'ye yaklaştırmıştır. Mustafa Kemal ve Venizelos birlikte olabilecek en hızlı şekilde mübadele sorunlarını çözmüşlerdir. İki ülke ilişkilerinin normalleşmesi için en temel sorunu çözmüşlerdir. 1930 yılı itibarı ile Türk – Yunan ilişkilerinde iyi komşuluk ilişkilerine dönüş olduğu görülmüştür.

Türkiye ve Yunanistan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik krizlerin etkisi ve bununla birlikte birçok devletin revizyonist hareketleri nedeni ile antirevizyonist bir tavır takınmışlardır. Özellikle İtalyan Mussolini her ne kadar Türk – Yunan antlaşmasını memnuniyetle karşılamış olduğunu ifade etse de²⁹⁶ İtalya'nın Akdeniz'de izlediği revizyonizm politikası ile Türkiye ve Yunanistan sınırlarını tehdit etmiş ve bu durum da Türkiye ve Yunanistan'ı rahatsız etmiştir. Akdeniz'in mevcut durumunun korunması için birlikte hareket etmelerine sebep olmuştur.

İki devletin yakın ilişkileri özellikle Bulgaristan'ı rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık ise Bulgaristan kamuoyuna yansımıştır. Balkan konferansındaki Türk – Yunan ilişkileri hakkında Bulgaristan'da yayımlanan Trakya gazetesinin 1 Ekim 1931 tarihli sayısında oldukça sert ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler; Türkiye ve Bulgaristan'ın iyi ilişkilerinden Bulgaristan herhangi bir şekilde fayda görmemiştir. Türkiye ve Yunanistan Trakya sınırını kendi aralarında çizerek Bulgaristan'a hiç pay bırakmamışlardır. Bulgaristan bu iki ülke tarafından Akdeniz'den mahrum edilmiştir. Bulgaristan hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye sınırdır ve bu antlaşmalar üç sınır devleti ile yapılmalıydı. Tefrik Rüştü Bey tam bir Yunan dostu gibi davranıyor fakat Bulgar ve Sırp antlaşması olabileceğini hiç düşünmüyor.²⁹⁷ Bu makale gösteriyor ki Türkiye ve Yunanistan'ın iyi ilişkiler kurması Bulgaristan tarafından hoş karşılanmamıştır aksine Bulgaristan'ı rahatsız etmiştir.

Türkiye'nin Atina Elçiliği'nden 13 Kasım 1932 de bildirilen ifadeye göre; Yunan kabinesinin ifadesi “Türk – Yunan ilişkileri hakkındaki siyaseti tamamen milli çıkarlara göre bir dostluk kurmaya çalışmak ve Türkiye devleti ile yakınlık siyaseti izlemektir. Ayrıca iki ülke arasında husumetin iki tarafada bir yararı olmayacağı aktarılmıştır. “*Milletlerin uzun araştırmalardan sonra doğru yolu bulabilecekleri ve bu gün bu yolun doğru olduğu*” eklenmiştir.”²⁹⁸

²⁹⁶ BCA, 030-10-00-00-237-598-12.

²⁹⁷ BCA, 030-10-00-00-240-619-13-3.

²⁹⁸ BCA, 030-10-00-255-715-15-1/2.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Mikro Film Arşivi

II. Resmi Kaynaklar

Düstur

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Resmi Gazete

III. Süreli Yayınlar

Ayın Tarihi Dergisi

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye

İkdam Gazetesi

İstiklal Harbi Gazetesi

IV. Müracaat Eserler

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınları, 2015.

Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, 1985.

Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi Yayınları, 2007.

V. Araştırma Eserler

ADIYEKE, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı(1896-1908)*, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2000.

AKŞİN, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 3.baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 1998.

AKYAY, Bülent, *Teselya Meselesi (1881)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001.

ALKAN, Hakan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı yayınları, İstanbul, 2003.

ANDONYAN, Aram, *Balkan Harbi Tarihi*, çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.

ARSLAN, Sezer, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devletinde İskânları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008.

BİLGE, A. Suat, *Büyük Düş, Türk Yunan Siyasi ilişkileri*, Ankara, 2000.

CLOGG, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

ÇAKMAK, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

_____, *Kıbrıs'ta İsyân*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Deniz Harekâtı 1912-1913, *Balkan Harbi*, c. VII., ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

ERCAN, Yavuz, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.

GÖKÇEN, Salim, *Ortodoks Üçgeni (Yunanistan, Patrikhane ve Pontus)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.

- _____, *Türkiye’de Rum – Yunan Vahşet ve Terörü*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- _____, *Bozdağ’ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin İstifası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2003.
- GÖNLÜBOL, Mehmet - SAR, Cem, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919 - 1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
- GÜLER, Ali, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, TÜRKAR, Ankara, 2003.
- _____, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, TÜRKAR, Ankara, 2003.
- GÜNDAĞ, Nevzat, *1913 Garbi Trakya Hükümet – i Müstakilesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1987.
- GÜREL, Şükrü Sina, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara 1993.
- HAYTA, Necdet - BİRBUDAK, Togay Seçkin, *Balkan Savaşlarında Edirne*, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK Yayınları, Ankara, 1995.
- HATİPOĞLU, Murat, *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 - 1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- HERACLİDES, Alexis, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye*, (çev. Mihalis Vasilyadis, Herkül Milas), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi*, c. 1 18. ve 19. Yüzyıllar, çev. İhsan Durdu, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c.IV-V, 4. Baskı, 1983.
- KOCABAŞ, Süleyman, *Tarihte ve Günümüzde Türkiye’yi Parçalama Planları*, İstanbul, 1999.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918 – 1938*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- KODAMAN, Bayram, *II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1987.

- _____, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi)*, TTK Yayınevi, Ankara 1993.
- KITSIKIS, Dimitris, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, T.Y.
- MANSEL, Arif Müfit, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1971.
- MILAS, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- NUSUHBEOĞLU, Tayfun, *Balkan Tarihine Genel Bakış*, İstanbul, 2008.
- ÖLMEZ, Adem, *Gazi Ethem Paşa'nın Askeri ve Siyasi Hayatı 1844-1909*, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.
- SARISIR, Serdar, *Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)*, İstanbul 2006.
- SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 2006.
- SLOANE, William, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, çev. Sibel Özbudun, Süreç Yayınları, İstanbul 1987.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- ŞAHİN, Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.
- TOPBAŞ, Tansel, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.
- TOSUN, Ramazan, *Türk – Yunan İlişkileri ve Türk – Rum Mübadelesi*, Palet Yayınları, 3. Baskı, Konya, 2014.
- TOYNBEE, Arnold, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, Ankara, 1971.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
- TURSAN, Necati, *Yunan Sorunu*, 3. Baskı, Ankara 1987.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1995.

ÜNAL, Emin, *Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009.

VI. Makaleler ve Bildiriler

AKTER, Ahmet, "Türkiye'nin Garantörlük Hakları Konusunda Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, c. S:218, (Ekim 2015), s.2 - 12.

H. Fikret ALASYA, "Megali Etniki Eteria'nın Yeni Uzantısı Filiki Eteria", *Türk Kültürü*, S.157, Kasım (1975), s.25 - 35.

ALTINDAL, Aytunç, "Ekümenik Nedir?", *M.H.D.*, S.51, Kasım 2002.

ALTINTAŞ, Ahmet, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Balkan Savaşlarının 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri*, Türk Akademisi Sosyal Siyasal Stratejik Araştırmalar Vakfı, Ekim 2012, 69 - 91.

ASLAN, Taner, "Arşiv Vesikalarına Göre Batı Anadolu'da Yunanlılara Karşı Kazanılan Askeri Başarılar Karşısında Duyulan Memnuniyete Dair Yazışmalar", *ÇTTAD*, c.VII, S.16-17, Bahar-Güz 2008, s.35 - 50.

BAYRAKTAR, Hatice, "Osmanlı'nın Balkanlardan Çekilmesi: Savaşlar, İsyanlar ve Göçler", *Balıkesir Üniversitesi F.E.F Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, Balıkesir, 2007, s.65 - 86.

BİLGİÇ, Bestami S., "Atatürk Döneminde Türkiye – Yunanistan İlişkileri 1923 – 1938", *Atatürk Araştırma Merkezi*, S. 91, Bahar / 2015, 2 - 27.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel, "Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 18, Özel Sayı S.3, Ocak 2014, s.9 - 32.

CİN, Turgay, "Türkiye ve Yunanistan'da ki Azınlık Vakıflarının Hukuki Düzenlemelerinin Karşılaştırması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.9, Özel Sayı, 2007, s.1111 - 1143.

_____, “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.11, S.1, 2009, s.147 - 179.

ÇAKMAK, Zafer, “Batı Anadolu da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.19, S.1, ELAZIĞ, 2009, s.209 - 221.

DEĞERLİ, Esra Sarıkoşuncu, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.15, Ağustos 2006, s.239 - 262.

_____, “Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paketi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), s.115 - 134.

DEMİR, Nesrin, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 15, S. 1, Elazığ, 2005, s. 347 - 367.

DEMİRÖZÜ, Damla, “Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu -Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s.291 - 312.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Ekümeniklik Nedir? Ne Değildir?”, *Zaman Gazetesi*, 1 Şubat 2008.

ELMACI, Mehmet Emin, “İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir’de Yunan İşgali ve Mezalimi”, *Kuva-yi Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 6-8 Eylül 2009, 72 - 93.

ERCAN, Yavuz, "Türk Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesi'nin Rolü", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s.203.

ERENDİL, Muzaffer, “Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk – Yunan İlişkileri*, ATESE Yayınları, Ankara, 1986.

ERDAL, İbrahim, “Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.33 – 49.

ERDEM, Nilüfer, “Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk – Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos’un Bu Sürece Katkıları”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S.23, Güz 2009, s.93 - 128.

_____, “Harisiyos Vamvakas’ın Osmanlı Milletvekili Olarak Etkinliği”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 9, S. 17, Bahar 2013, s.43 - 56.

_____, “Yunan Ordusunun İzmir ve Aydın’ı İşgali Esnasında Yaşanan Aşırılıkların Tekrarlanmaması için Başkan Venizelos’un General Nider’e Gönderdiği Telgraf”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c.15, S. 29, 2016, s.85 – 91.

_____, “Lozan Görüşmeleri Sırasında Patrikhane Meselesi Karşısında Patrik Meletios’un Yunan Kaynaklarına Yansıyan Yaklaşımı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.33, Güz 2016, s.105 – 134.

ERİM, Nihat, “Milletlerarası Adalet Divanı ve Türkiye-Rum ve Türk Ahali Mübadelesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 2, S. 1, s. 61-70.

GÖKÇEN, Salim, “Fener Rum Patrikhanesi’nin Hukuki Statüsü ve Heybeliada Ruhban Okulunu Açtırma Girişimleri”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Erzurum, 2006, 185 - 222.

_____, “Yunanistan’ın Batı Trakya Politikası: Batı Trakya Türklerinin Sorunları”, *Atatürk Dergisi*, Şubat 2010, s.49 - 65.

_____, “Milli Mücadele’de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 12, S. 23, Bahar 2016, s..

_____, “Türkiye – Yunanistan İlişkilerinde Temel Sorunlar”, *Atatürk Üniversitesi -Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, vol.3, s.143 – 170.

GOULARAS, Gökçe Bayındır, “1923 Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, *Alternatif Politika*, c. 4, S. 2, Temmuz 2012, s.129 - 146.

- GÖKTÜRK, Turgay Bülent, “Rumların Kıbrıs’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası”, *ÇTTAD*, c. VII/16-17, Bahar / Güz 2008, s. 335-363.
- GÜNAY, Necla, “Filik-i Eteryay Cemiyeti”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 6, S. 1, 2005, s. 263-287.
- GÜZEL, Mehmet Şükrü, “Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya’da Yunanistan Tarafından Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920 -1922”, *Akademik Bakış Dergisi*, c.8, S.15, Kış 2014, s.133 - 159.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, “Bulgar Mezalimi”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.296-307.
- HÜLAGÜ, Metin, “1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”, *CIEPO 14. Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Eylül 2000, s.321 - 359.
- _____, “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Örneği”, c.13, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- HÜSEYİNOĞLU, Ali, “Balkanlarda Azınlıklar ve Siyasal Katılım Hakkı: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.69, Mart – Haziran 2015, s.4777 - 4786.
- KALELİOĞLU, Oğuz, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 41, Mayıs 2008, s. 105-112.
- KAYMAZ, İhsan Şerif, “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm”, *ATAM* (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm>), (16 Haziran 2017).
- KÖYLÜ, Murat, “Batı Anadolu’nun İşgalinin Türk, Yunan ve İngiliz Siyasi Tarihine Etkisi”, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, S.6, Aralık 2016, s.147 - 169.
- ORTAYLI, İlber, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1985, s.998 - 980.

_____, “1897 Osmanlı – Yunan Savaşında Epir Cephesinin Savaşın Sonuçlarına Etkileri”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S.1, Nisan 2009, s. 81 - 88.

ÖNAL, Buket - ULTAN, Mehlika Özlem, “Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.22, 2012/1, s.65 - 84.

ÖZGİRAY, Ahmet, “Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleri ile Birlikte Türkiye Üzerinde Çevirdikleri Entrikalar (1914 - 1919)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 1989, s.549 - 561.

ÖZSÜER, Esra, “Türk – Yunan İlişkilerinde Biz ve Öteki Önyargıların Dinamikleri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, I/2 2012, s. 269 – 309.

ÖZTOPRAK, İzzet, “Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2006, 31 - 56.

SARISIR, Serdar, “Yunanlıların Batı Anadolu'da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümeti'nin Bir Genelgesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s.127 - 139.

SERBESTOĞLU, İbrahim, “1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Ecnebilerin Zararlarının Tazmîni Meselesi”, *OTAM*, S.34, Güz 2013, s.223 - 243.

SOFUOĞLU, Adnan, “İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.131 - 142.

SONYEL, Salahi, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Bellekten*, c. XLIX, s.195, 1986, s.650 – 665.

ŞAHİN, M.Süreyya, “Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1”, *M.H.D.*, S.89, Ocak 2006, 43 - 45.

- TAĞMAT, Çağla D., “Lozan Barış Konferansı’na Yunanistan Tarafından Bir Bakış: Venizelos’un Dünyasında Lozan”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29 Güz 2014, s.141 - 173.
- TEMİZER, Abidin, “İkinci Balkan Savaşında Romanya”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.7, S.31, 2011, 403 - 413.
- TOPRAK, Serap, “Megali İdeaya Bir Örnek: Girit”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c.1, S.1, 2012, s.118 - 142.
- _____, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.3, S.1, Haziran 2014, s.43 - 54.
- _____, “19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 68 / 2015, 2841 - 2865.
- TOSUN, Ramazan. “Türk-Rum Nüfus Mübadelesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 16, s.601-610.
- TURAN, Mustafa, “Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve Yunan İsyanı”, *Dicle Üniversitesi Tehcirin 100. Yılında Osmanlı’nın Son Döneminde ki İsyanlar Sempozyumu*, Ekim, 2015, 339 - 347.
- URAL, Selçuk, “Milli Mücadele de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.18, Erzurum, 2001, s.309 - 319.
- UZUN, Hakan, “1919 – 1950 Yılları Arasında Türkiye – Yunanistan İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.5, S.2, 2004, s.35 - 50.
- YALÇIN, Emruhan, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s.479 - 514.
- YELLİCE, Gürhan, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, *ÇTTAD*, c. XII/24, Bahar / 2012, s.13-26.
- YETİM, Fatih, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2011, 285 - 296.

YILDIRIM, Türel, “Tarihi Perspektif İçinde Batı Trakya ve Batı Trakya Türk Azınlığının Haklarını Koruyan Antlaşmalar (1878-1923)”, *Kamu Hukuku Arşivi*, c.2, S.3, 1999.

VII. İNTERNET KAYNAKLARI

-Atatürk Araştırma Merkezi

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensip-ve-liberal-emperyalizm> (16.06.2017)

-Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı:

<http://atina.be.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx> (20.04.2017)

-Umumi Nüfus Tahriri 28 Teşrinievvel 1927:

<https://archive.org/details/umumnfustahriri20004tu> (15.05.2017)

-Türk – Yunan savaş haritası

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/ParisPeace-Venizelos-Map>
(20.07.2017).

-İsmet İnönü

<http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/takvim-2016/123-agustos/3496-tarihte-bugun-19-agustos> (20.08.2017).

-Yunanistan Ankara Büyükelçiliği:

<http://www.mfa.gr/turkey/tr/theembassy/history/tarih.html> (20.04.2017)

EKLER

آثاره
۱۳۱۰-۹-۱۹

باسمه و کلمات جدیدیه

تورکیه
وزارت امور خارجه
باشکونسلو
قائمه مقام
عدد
۲

Y. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

سندیه تجدید بزرگ یونانہ ڈانڈررس طرفہ بہ وقوع بولارہ تجا وزہ دارا و کزی معونی نظریہ
بہ طرفہ ہریر یوب خار جید و کلمات جدید سہ کو تریہ شفاکس سوان تقریرینہ بصورت و کلمات
برای معلومان بقا تقدیم ایرلہ ی خدمت .

تورکیه بویوک سفیر محاسن شیشی

۱۳۱۰/۱۲/۵

باسمہ و کلمات
۲
۱۳۱۰

030	10			6	36	18
-----	----	--	--	---	----	----

۲

۱۳۱۰

۲

Ek 1: BCA, 030-10-00-00-6-3-6-18-1.

Türkiye'nin Selanik Başkonsolosuna yapıldığı iddia edilen, tecavüze dair TBMM'ye sorulan sorunun aslıdır.

" Tevfik Rüştu bey diyor ki Yunan ve Bulgar milletlerinin büyük dostluk edeceklerini ve bunun da kendi menfaatleri icabı olduğu Bulgar ve Rum isporu göstermektedir. Aceba Tevfik Rüştu beyin beyanatında olduğu gibi Türkiye - Yunan ve Bulgar komşuluk ve dostluğu Bulgar millet ve iktisadi vaziyetini müzayaka ve ölümden kurtaracak mıdır ? Şimdiye kadar Türkiye ile devam eden dostluktan hiç bir semere hasıl olması ve menfaatına mücip hiç bir şey de yapılmamıştır. Bu işten yalnız Türkiye müstefit olmuş ve Bulgaristana karşı bir rol oynamıştır. Biz şuna kanıs ki Türk hükümeti Bulgaristana iyi bir nazarla bakacak olursa Bulgar unsurunun hem kendine işmiş dırmağ ve hem de Asyayı süzranın mühafazesini temin etmiş olur. Bu da Bulgar milletinin ölmüş olan siyasetini ihya etmiş olacaktır. Tevfik Rüştu bey Bulgaristanın vaziyeti hakkında pek iyi bilir ki Bulgaristanla böyle bir anlaşmak husule gelecek olursa iki hükümetin büyük faidesi olacaktır. Yunanistan Türkiyeye Trakya mescesinin kendi aralarında öyle bir nokta koymaglardir ki bu müzakeratta verilen karar Bulgaristanı akdenizden mahrum etmiş ve Bulgariyanın akdenize çıkması imkânı barakmamıştır. Biz ise hem Türkiyeye ve aynı zamanda Yunanistanla hemhudut bulunmaktayız. Yunan hükümeti harbi ummiden sonra bisi bu mahroçten mahrum etmiştir. Tevfik Rüştu bey bir Yunan dostu gibi beyanatta bulunmaktadir, hiç düşünmüyor ki ki bie Sarp Bulgar anlaşması ihtimali vardır. Yunanlılar Türklerle anlaşmayı daha çabuk dostluk peyda etmelerini Lozan müşehedesinden beri düşünmekte idiler. Her halde uç balkan hükümetinin anlaşması daha muvafık olacaktır. Malinof hükümetinden bu hususa iyi düşünüp tedbir almasını bekleriz.

Aşlı gibidir.

Ataman

030	10			240	619	13
-----	----	--	--	-----	-----	----

3

Ek 2: BCA, 030-10-00-00-240-619-13-3.

Bulgaristan'da yayımlanan Trakya gazetesinde Türk - Yunan ve Bulgar ilişkilerine dair yayımlanan bir eleştirinin çevirisidir.

T. C.
BAŞKANLIK
CUMHURİYET ARSIVI

قانون اساسی
قوانین و مقررات

ریاست هیئت

۱۹۱۷ - در اول یونانستان در یک نامه در با یونانستان هیچ گونه اولاد در یونانستان در یونانستان
رضی و امده اولاد در یونانستان در یک نامه در با یونانستان در یونانستان در یونانستان
ایری - عالی ترین مقام در یونانستان در یک نامه در با یونانستان در یونانستان در یونانستان
ایری - عالی ترین مقام در یونانستان در یک نامه در با یونانستان در یونانستان در یونانستان

رجاء ایستادم -
۱ - یونانستان خارجی علیه ایرجه مقصد باش فرایند تا اخیراً در یونانستان در یونانستان
۲ - یونانستان خارجی علیه ایرجه مقصد باش فرایند تا اخیراً در یونانستان در یونانستان

۹۹۱ / ۱ / ۸

اصد مقصد لعد - ۹۹۱ / ۱ / ۸

میدانهای
مقام اداری
مقام قضایی
مقام دولتی
مقام خصوصی

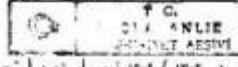
۰۳۰ ۱۰ ۴ ۴۰ ۲

2

Ek 3: BCA, 030-10-00-00-7-4-0-1-2.

TBMM'de Yunanistan'a karşı ilan edilen mukabele-i bilmisil hakkındadır.

آته ایللیانموزون مورود ۱۳۰۶ / ۱۳۰۶ نومرولو تهریرات موریدر .

مورکبسی ۱۶ تهریر اول ۹۳۲ تاریخی و ۱۳۱۶ / ۱۳۱۶ نومرولی طابیبان مستقم مهرات عاجزده . . یاروز . ک
تعمیری ایبون حکومتمز طرفدن ویریلن اولان فرارک بوتانسانده یابدیمی تالموش تالمیرادن بیت ایتمش اجم
بو تأثیرات زائل اولمادن ماخدا مورک زمانلره دلما میج بر ماهیت آلمندر . اخیراً بیره ناچارلردن
بر غروب اضیاط عسکری لسانی خلافت اولموش عوس ماهینده عقد اجتماع ایله . یاروز . ک تعمیری اوزرینه
بوتان بیره سی ایبون محل اجه جک بکی وضیت اطرافنده تاملولله افکار ایتمش و لئیر اجتماعده ولس اولوتان
نتایج و تورکیبه تاریخی یونان ماکیت و تلوی بیریسی تأمین شنده اتنادی ایجاب ایدن تدا بیر حقد بر
مطره افکار ایدیلرک بیره ناضرت تودیع ایلندر .
حکومتک هر ماحده مهرات اجراسی ایبون ویردیکی فرای دستور العمل اتناد ایلمش اولان بیره ناضری .
. ملی نکلک و استیبال . دن یامت اولان و مطبوعات منلیبه طرفدن وثیقه رسمی اولموش توفید ایدیلن سال .
الرش مطرله مندرجاننه لاقید فالنن اجه ده ارکان حربیه بیره . بولا لیدی به و حکومتک مهرات حوصده ک
نقطه نظرت اختراک اینتیبهک ساک الاکر مطروده مندیج اسانادن ملیم بر راپور حاترلا بیری دوغردن
دوغری به رئیس جمهوره تقدیم ایلندر . راپورده . عامه رئیس جمهورک قانوناً کدیسنه سنن ایدیلن حلا .
حینلری استعمال ایدرک بوتان وضیت بیره سی . علی الصور موجود و اکمالی شروکی بقی نواض حقدن
اعطای فرار ایتمک لوزره . ریاستی آلمنده . مجلس عالی بیری . بی اجتماع دعوت ایلنسی لوزی ایبان تیلنمده
ارکان حربیه بیره . استعمال قبلنه جن فرارلرک قابل تمیز اولما بقی بر قدری حاتر اولما سنی تأمیناً
مدافعه ملیه مجلس عالیسنکده بو یاده کی اجتماعه اختراکی تکلیفی ایتمک موردهدر .
مدافعه ملیه مجلس عالیسی . ارکان حربیه عمومیه رئیس اولی ایله تانیسی . ارکان حربیه رئیس اول و تانیسی
حربیه . بیره . مالیه . مناللات و خارجه ناضرلرله مدافعه هوائیه لوزری رئیسدن تشکیل اچر .
بشی لناعانه تقرأ . فرغانلرینک و الکتریک موتورلرینک تودعی مور تیله . لیمتی . زهلمسینک تعمیری و
. لئون . تیبیده درن ممرک و مدافعه آلات و مالزیه سنک میاینه سی و توانی هوائیه تک تقویه سی حلا حیدر
معا فاده لیمیله دوشونولمکدهر .
مسئله مجوت عنایتک اکتساب اجه چکی مضمت حقدن وقت و زماننده و بیدری اعطای معلوما ته سارعت اجه .
چکی عرض و بالوسیله تأیید تمهلیات ایلرم ایتدم حترلری .

ایلمنه مایهدر .

2

030 10 63 422 6

Ek 4: BCA, 030-10-00-00-63-422-6-2.

Yavuz gemisinin tamiri ile ilgili Yunanistan'ın tepkisi hakkındadır.

T. C.
Hariciye Vekâleti
Mabuat Umum Madetleğe
3. Sınıf Sıhıyvet Sıhıyvet
Sayı: .....

T. C.
D. S. N. A. S. A. N. L. İ. K.
S. İ. H. İ. Y. T. A. R. S. İ. V. İ.

Ankara

Istanbul'da Yunanca olarak ılın gazetelerden
17/7/30 tarihli "Apoyevmatini" ve 18/7/30 tarihli "Hronika"
gazetelerinde "Vakit" gazetesinin Istanbul Ortodoks kilise-
si hakkında yazdığı bir makaleğe cevaben mezkur kilisenin
kavanin fevkinde olduğu kimsehin iddia etmediği ve
ancak yalnız Türkiye değil bütün dünya ortodoksları hatta
katolik ve Protestanlar tarafından da (!) Patrik olarak
tanınmış olduğu halde Fener kilisesi başında bulunan Fotis
s'a "Başpapaş" unvanı vermekle güya hrmetlilik yapıldı-
đı ve nk Lozan Muahedemesi esnasında mzakerati esna-
sında Istanbul'da hklmasara muvafakat edilmeğe olan Orto-
doks kilisesinin ruhani Reisine İsmet Paşa Hs. ile Türk
Heyeti Murahhasası Dr. Risa Nur Bey tarafından "Patrik" unva-
nı verilmiş olduğu gibi gerek Gazi Mustafa Kemal Paşa Hs.
ve gerekse İsmet Paşa telgraflarında "Rum Patriki" diye
tavsif buyurduklara ve hiç bir vakit "Başpapaş" olmadığı
ve bildikis bütün dünya tarafından "Patrik" olarak tanın-
đı ileri surerek bunu maruzsikir makalelerinde ileri etmeye
kadar varıyorlar.

030 10 109 725 14 2

Ek 5: BCA, 030-10-00-00-254-711-31-2.

Istanbul'da Yunanca olarak ılın gazetelerin yayımladıkları yazılar
hakkındadır.

۲ - ۳۴۰ سنہ سی بحریہ بودجه سنک حین تنظیمده بحریہ چراق مکتبک ، طلبہ سی موجود اولمادیقندن تخصیصاتی وضع ابدیلمه بن، ایکنجی صنی معاش فرقلر - ینک تخصیصات موجوده تصرفانندن اعطاسنه دائر امور بحریہ مدیریتی تذکره سی وموارنه مالیه انجمنی مضبطه سی وار ، روزنامه یه آلیورز .

۳ - مجلسک الکتریکله تنوری ایچون مقتضی ایکی موثور وقرمانک ۳۴۰ سنہ سی موازنه عمومی قانونک ۱۶ نجی ماده سنندن استثناء بازارق سورتیله مباحه سی حقدنه هیئت اداره دن مورود $\frac{۲۷۸}{۲۷۸}$ نومر، لوتکلیف قانونی وموازنه مالیه انجمنی مضبطه سی وارددر، روزنامه یه آلیورز .

افندم! بومضبطه نك مستعجلتله مذا کره سی تکلیف ایدیور .

حق بك (وان) — پاشا حضرتلری ! بندم گنر بولایجه قانونیه نك مستعجلاً ودرحال مذا کره سی تکلیف ایدیورم .

رئیس — افندم ! انجمنك ده مستعجلت تکلیفی وارددر . مستعجلتی قبول ایدنلر لطفاً ال قالدیرسون ! قبول ایچینلر لطفاً ال قالدیرسون ! مستعجلت مذا کره سی قبول ایدلشددر . (طبع اولدسون سسلری)

۴ - آماصرده انشاسنه باشلامش وقسماً پاپلمش اولان مندرکاک اگالی ایچون نافه وکالتک ۳۲۱ بودجه سنک فصل مخصوصه ۲۵۰ سیک لیراه ضمه دت تنظیمونی مبعوثی خالد بکک تکلیف قانونی سی وشیان مذا کره اولدینی حقدنه لایحه انجمنی مضبطه سی ، نافه وموازنه مالیه انجمنلرینه تودیع ایدیوروز .

۵ - تدریسات ابتدایی قرارنامه سنک تعدیلنه دائر ۸ نیسان ۳۳۹ تاریخی قانونک ۱۳ نجی ماده سنک تعدیلی حقدنه حق طارق بکک تکلیف قانونی سی وشایان مذا کره اولدینی حقدنه لایحه انجمنی مضبطه سی وار ، معارف وموازنه مالیه انجمنلرینه ورییوروز .

وهی بك (قره سی) — اصلی داخلیه انجمنندن چیقمشدر ، داخلیه پده کیتسون .

اولونورق ۴۵ رده مقابل ۸۹ رأی ایله قبول ایلدی . متافاً نفس ایچون جلسہ تعطیل اولوندی .

ایکنجی جلسہ

کاظم پاشا طرفندن کشاد ایدلهرک اسپرتو رسنک تزیلی حقدنه ی قانون لایحه سنک مذا کره سنه ابتداری اولوندی . جریان ایدن مذا کره نتیجه سنده مواد قانونیه یه بر ماده علاوه سیله عیناً وقانونک سرلوحه سی تعدیلاً قبول وهیئت عمومی سی تعین اسامی ایله رأیه وضع ایلدی . متافاً منع مسکرات قانونیه حکوم اولانلر حقدنه کی تکلیف قانونیک مذا کره سنه کچیلدی . ولدی . المذا کره ماده لر عیناً وقانونک هیئت عمومی سی اکثریتله قبول اولوندی بعمده اسپرتو رسننه متعلق قانون حقدنه کی اراده نصاب اولمادینی مقام ریاستدن بالتبلیغ جمع ایرتمی کون اجماع ابدلک اوزره جلسہ یه ختام ویرلدی .

سؤاللر

۱۳ - رژی اداره سنک حسابات مکتومه دن اون میلیون لیرا بورجی اولدیفنه وسائرله دائر غزته لرده کی نشریاتک حقیقی حقدنه دکزلی مبعوثی مظهر مفید بکک شفاهی سؤال تقریری، مالیه وکالتنه؟

۱۴ - نورککک یونانستاده کی اموال غیر منقوله - لرینی کیف مایشاه ، اداره ایدمبیله چکلرینه دائر اولان پروتوقول احکاسه یونانستان حکومتک اسباب مخالفتی حقدنه کی کذلک مظهر مفید بکک شفاهی سؤال تقریری، خارجیه وکالتنه حواله ایدلشددر .

رئیس — ضبط سابق خلاصه سی حقدنه بر مطالعه وارمی افندم ؟ (خایر سسلری) ضبط سابق خلاصه سی عیناً قبول ایدلشددر .

۲ - اوراق وارده :

مضبطلر

۱ - ۳۴۰ سنہ سی دیانت ایشلری رئیسکی بودجه سنک ۲۰۸ نجی فصلنک برنجی ماده سنک عنوانی انسانی طبعده سهو ترتیب اوله رق پاکلش وضع ایدلدیکنندن تصحیحنه دائر دیانت ایشلری رئیسکنک تذکره سی وموازنه مالیه انجمنی مضبطه وار ، روزنامه یه آلیورز .

معلوم عالیبردر . کانون نائیک ایکنجی کونی آقره دن حرکتله دردنجی کونی آطنه به موصلت ابتدک . آطنه نیک یوم خلاصنه مصادف ۵ کانون نائیده یک عتتم و معظم بارام شنلکی بایبلدی . بر هیئت مخصوصه معرفتیه مریدن و تلفرافه طرسوسدن وقوعولان دعوتله اجابت موقعنده قالان هیئتمز ، مرسین و طرسوسه دخی کیتشدنر . کرک آطنه ده و کرک مرسین و طرسوسه محترم حلقک هیئتمز حقنده کوستردیکی حرمت و نظاهرات اوقدر مهیج و فوق الماده ابدی که ، بو منظره لر ملتک مجلس عالی به یک بویوک محبت و امید ابه مربوط اولدیغنی اثبات ایشدر وینه بو منظره لر کوستریوردی . ملتله متساند اولدیغجه تورکیه آن آن وویوک سرعترله مائس رفاه و اعتلا اوله مقدر . بو ملکترک عمومی احتیاجلرینه تأید بعض تمیلر واردکه ، اونلری آرقداشلمه برابر مقامات عامه سنک و عندالاقضا مجلس عالیک نظر دقته عرض ایدمچلر . خلقک کوستردیکی محبت و نظاهرات تدبیب سیوریلرسه ، مقام ریاستدن آطنه ، مرسین ، طرسوس بلدیله لرینه برر تلفراف چککمک صورتیه بیان ممنونیت و تشکر ایدلسنی رجا ایدرم . (قبول سسلری)

۲ - اورانه وارده :

- ۱ - مدافعه ملیه وکالتنک ۱۳۴۰ سنه سی بودجه سنده مناقه اجراسی حقنده باش وکالتدن مورود قانون لایحه سی موازنه ملیه انجمنه حواله ایدیوروز .
- تکلیفلر
- ۲ - ریزه مبعوثی اکرم بکک (عسکری سچل قانونی) عنوانی تکلیف قانونیسی لایحه انجمنه کوبدر سیوروز .
- ۳ - اوج آی حبسه محکوم محرر محمد رؤف بکک عفوی حقنده زونقولداق مبعوثی طونالی حلیمی بکک تکلیف قانونیسی لایحه انجمنه حواله ایدلشدنر .
- ۴ - استانبول برنجی جزا محکمه سنجه اوج آی حبسه محکوم محرر رؤف بکک عفوی حقنده ارغنی

بلدیله ریاستنک تشکری متضمن تلفرافه سی قرائت ایدلدی . بعده بازید ولایتی داخنده کی بعض قضالک محکمه لر ی حقنده بازید مبعوثی شفیق بکک سؤالنه ، عدلیه وکیل محمود اسمد بک طرفدن و بریلن جواب استماع اولندی . متعاقباً پابوق محصونه حاض اولان حشراتک اعحاسی حقنده کی قانون لایحه سنک مذاکره سنه ایدرار ایدلدی . و جریان ایدن مذاکره نتیجه سنده برنجی وایکنجی ماده لر تدبیلآ ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ، ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۳ ، ۱۳۴ ، ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۵ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۴۸ ، ۱۴۹ ، ۱۵۰ ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴ ، ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ، ۱۶۴ ، ۱۶۵ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۱۷۱ ، ۱۷۲ ، ۱۷۳ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷ ، ۱۷۸ ، ۱۷۹ ، ۱۸۰ ، ۱۸۱ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۱۸۴ ، ۱۸۵ ، ۱۸۶ ، ۱۸۷ ، ۱۸۸ ، ۱۸۹ ، ۱۹۰ ، ۱۹۱ ، ۱۹۲ ، ۱۹۳ ، ۱۹۴ ، ۱۹۵ ، ۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۱۹۸ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۲۲۷ ، ۲۲۸ ، ۲۲۹ ، ۲۳۰ ، ۲۳۱ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۲۳۵ ، ۲۳۶ ، ۲۳۷ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۴۶ ، ۲۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۳ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵ ، ۲۵۶ ، ۲۵۷ ، ۲۵۸ ، ۲۵۹ ، ۲۶۰ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۲۶۳ ، ۲۶۴ ، ۲۶۵ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۵ ، ۲۷۶ ، ۲۷۷ ، ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰ ، ۲۸۱ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳ ، ۲۸۴ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱ ، ۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۰۹ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱ ، ۳۱۲ ، ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹ ، ۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۳ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۶ ، ۳۴۷ ، ۳۴۸ ، ۳۴۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۵ ، ۳۵۶ ، ۳۵۷ ، ۳۵۸ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰ ، ۳۶۱ ، ۳۶۲ ، ۳۶۳ ، ۳۶۴ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۳۶۷ ، ۳۶۸ ، ۳۶۹ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ، ۳۷۴ ، ۳۷۵ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷ ، ۳۷۸ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶ ، ۳۸۷ ، ۳۸۸ ، ۳۸۹ ، ۳۹۰ ، ۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵ ، ۳۹۶ ، ۳۹۷ ، ۳۹۸ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰ ، ۴۰۱ ، ۴۰۲ ، ۴۰۳ ، ۴۰۴ ، ۴۰۵ ، ۴۰۶ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ ، ۴۰۹ ، ۴۱۰ ، ۴۱۱ ، ۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۱۴ ، ۴۱۵ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۴۱۹ ، ۴۲۰ ، ۴۲۱ ، ۴۲۲ ، ۴۲۳ ، ۴۲۴ ، ۴۲۵ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۳۰ ، ۴۳۱ ، ۴۳۲ ، ۴۳۳ ، ۴۳۴ ، ۴۳۵ ، ۴۳۶ ، ۴۳۷ ، ۴۳۸ ، ۴۳۹ ، ۴۴۰ ، ۴۴۱ ، ۴۴۲ ، ۴۴۳ ، ۴۴۴ ، ۴۴۵ ، ۴۴۶ ، ۴۴۷ ، ۴۴۸ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۵۳ ، ۴۵۴ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶ ، ۴۵۷ ، ۴۵۸ ، ۴۵۹ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ ، ۴۶۲ ، ۴۶۳ ، ۴۶۴ ، ۴۶۵ ، ۴۶۶ ، ۴۶۷ ، ۴۶۸ ، ۴۶۹ ، ۴۷۰ ، ۴۷۱ ، ۴۷۲ ، ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵ ، ۴۷۶ ، ۴۷۷ ، ۴۷۸ ، ۴۷۹ ، ۴۸۰ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۸۳ ، ۴۸۴ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ ، ۴۸۷ ، ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۰ ، ۴۹۱ ، ۴۹۲ ، ۴۹۳ ، ۴۹۴ ، ۴۹۵ ، ۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۴۹۹ ، ۵۰۰ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲ ، ۵۰۳ ، ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶ ، ۵۰۷ ، ۵۰۸ ، ۵۰۹ ، ۵۱۰ ، ۵۱۱ ، ۵۱۲ ، ۵۱۳ ، ۵۱۴ ، ۵۱۵ ، ۵۱۶ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸ ، ۵۱۹ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۲ ، ۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵ ، ۵۲۶ ، ۵۲۷ ، ۵۲۸ ، ۵۲۹ ، ۵۳۰ ، ۵۳۱ ، ۵۳۲ ، ۵۳۳ ، ۵۳۴ ، ۵۳۵ ، ۵۳۶ ، ۵۳۷ ، ۵۳۸ ، ۵۳۹ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۵۴۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۴ ، ۵۴۵ ، ۵۴۶ ، ۵۴۷ ، ۵۴۸ ، ۵۴۹ ، ۵۵۰ ، ۵۵۱ ، ۵۵۲ ، ۵۵۳ ، ۵۵۴ ، ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰ ، ۵۶۱ ، ۵۶۲ ، ۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۵ ، ۵۶۶ ، ۵۶۷ ، ۵۶۸ ، ۵۶۹ ، ۵۷۰ ، ۵۷۱ ، ۵۷۲ ، ۵۷۳ ، ۵۷۴ ، ۵۷۵ ، ۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸ ، ۵۷۹ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۵۸۳ ، ۵۸۴ ، ۵۸۵ ، ۵۸۶ ، ۵۸۷ ، ۵۸۸ ، ۵۸۹ ، ۵۹۰ ، ۵۹۱ ، ۵۹۲ ، ۵۹۳ ، ۵۹۴ ، ۵۹۵ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۰۰ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲ ، ۶۰۳ ، ۶۰۴ ، ۶۰۵ ، ۶۰۶ ، ۶۰۷ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۲ ، ۶۱۳ ، ۶۱۴ ، ۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۶۱۷ ، ۶۱۸ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۱ ، ۶۲۲ ، ۶۲۳ ، ۶۲۴ ، ۶۲۵ ، ۶۲۶ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸ ، ۶۲۹ ، ۶۳۰ ، ۶۳۱ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۷ ، ۶۳۸ ، ۶۳۹ ، ۶۴۰ ، ۶۴۱ ، ۶۴۲ ، ۶۴۳ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸ ، ۶۴۹ ، ۶۵۰ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ، ۶۶۳ ، ۶۶۴ ، ۶۶۵ ، ۶۶۶ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱ ، ۶۷۲ ، ۶۷۳ ، ۶۷۴ ، ۶۷۵ ، ۶۷۶ ، ۶۷۷ ، ۶۷۸ ، ۶۷۹ ، ۶۸۰ ، ۶۸۱ ، ۶۸۲ ، ۶۸۳ ، ۶۸۴ ، ۶۸۵ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷ ، ۶۸۸ ، ۶۸۹ ، ۶۹۰ ، ۶۹۱ ، ۶۹۲ ، ۶۹۳ ، ۶۹۴ ، ۶۹۵ ، ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، ۶۹۸ ، ۶۹۹ ، ۷۰۰ ، ۷۰۱ ، ۷۰۲ ، ۷۰۳ ، ۷۰۴ ، ۷۰۵ ، ۷۰۶ ، ۷۰۷ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹ ، ۷۱۰ ، ۷۱۱ ، ۷۱۲ ، ۷۱۳ ، ۷۱۴ ، ۷۱۵ ، ۷۱۶ ، ۷۱۷ ، ۷۱۸ ، ۷۱۹ ، ۷۲۰ ، ۷۲۱ ، ۷۲۲ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۲۵ ، ۷۲۶ ، ۷۲۷ ، ۷۲۸ ، ۷۲۹ ، ۷۳۰ ، ۷۳۱ ، ۷۳۲ ، ۷۳۳ ، ۷۳۴ ، ۷۳۵ ، ۷۳۶ ، ۷۳۷ ، ۷۳۸ ، ۷۳۹ ، ۷۴۰ ، ۷۴۱ ، ۷۴۲ ، ۷۴۳ ، ۷۴۴ ، ۷۴۵ ، ۷۴۶ ، ۷۴۷ ، ۷۴۸ ، ۷۴۹ ، ۷۵۰ ، ۷۵۱ ، ۷۵۲ ، ۷۵۳ ، ۷۵۴ ، ۷۵۵ ، ۷۵۶ ، ۷۵۷ ، ۷۵۸ ، ۷۵۹ ، ۷۶۰ ، ۷۶۱ ، ۷۶۲ ، ۷۶۳ ، ۷۶۴ ، ۷۶۵ ، ۷۶۶ ، ۷۶۷ ، ۷۶۸ ، ۷۶۹ ، ۷۷۰ ، ۷۷۱ ، ۷۷۲ ، ۷۷۳ ، ۷۷۴ ، ۷۷۵ ، ۷۷۶ ، ۷۷۷ ، ۷۷۸ ، ۷۷۹ ، ۷۸۰ ، ۷۸۱ ، ۷۸۲ ، ۷۸۳ ، ۷۸۴ ، ۷۸۵ ، ۷۸۶ ، ۷۸۷ ، ۷۸۸ ، ۷۸۹ ، ۷۹۰ ، ۷۹۱ ، ۷۹۲ ، ۷۹۳ ، ۷۹۴ ، ۷۹۵ ، ۷۹۶ ، ۷۹۷ ، ۷۹۸ ، ۷۹۹ ، ۸۰۰ ، ۸۰۱ ، ۸۰۲ ، ۸۰۳ ، ۸۰۴ ، ۸۰۵ ، ۸۰۶ ، ۸۰۷ ، ۸۰۸ ، ۸۰۹ ، ۸۱۰ ، ۸۱۱ ، ۸۱۲ ، ۸۱۳ ، ۸۱۴ ، ۸۱۵ ، ۸۱۶ ، ۸۱۷ ، ۸۱۸ ، ۸۱۹ ، ۸۲۰ ، ۸۲۱ ، ۸۲۲ ، ۸۲۳ ، ۸۲۴ ، ۸۲۵ ، ۸۲۶ ، ۸۲۷ ، ۸۲۸ ، ۸۲۹ ، ۸۳۰ ، ۸۳۱ ، ۸۳۲ ، ۸۳۳ ، ۸۳۴ ، ۸۳۵ ، ۸۳۶ ، ۸۳۷ ، ۸۳۸ ، ۸۳۹ ، ۸۴۰ ، ۸۴۱ ، ۸۴۲ ، ۸۴۳ ، ۸۴۴ ، ۸۴۵ ، ۸۴۶ ، ۸۴۷ ، ۸۴۸ ، ۸۴۹ ، ۸۵۰ ، ۸۵۱ ، ۸۵۲ ، ۸۵۳ ، ۸۵۴ ، ۸۵۵ ، ۸۵۶ ، ۸۵۷ ، ۸۵۸ ، ۸۵۹ ، ۸۶۰ ، ۸۶۱ ، ۸۶۲ ، ۸۶۳ ، ۸۶۴ ، ۸۶۵ ، ۸۶۶ ، ۸۶۷ ، ۸۶۸ ، ۸۶۹ ، ۸۷۰ ، ۸۷۱ ، ۸۷۲ ، ۸۷۳ ، ۸۷۴ ، ۸۷۵ ، ۸۷۶ ، ۸۷۷ ، ۸۷۸ ، ۸۷۹ ، ۸۸۰ ، ۸۸۱ ، ۸۸۲ ، ۸۸۳ ، ۸۸۴ ، ۸۸۵ ، ۸۸۶ ، ۸۸۷ ، ۸۸۸ ، ۸۸۹ ، ۸۹۰ ، ۸۹۱ ، ۸۹۲ ، ۸۹۳ ، ۸۹۴ ، ۸۹۵ ، ۸۹۶ ، ۸۹۷ ، ۸۹۸ ، ۸۹۹ ، ۹۰۰ ، ۹۰۱ ، ۹۰۲ ، ۹۰۳ ، ۹۰۴ ، ۹۰۵ ، ۹۰۶ ، ۹۰۷ ، ۹۰۸ ، ۹۰۹ ، ۹۱۰ ، ۹۱۱ ، ۹۱۲ ، ۹۱۳ ، ۹۱۴ ، ۹۱۵ ، ۹۱۶ ، ۹۱۷ ، ۹۱۸ ، ۹۱۹ ، ۹۲۰ ، ۹۲۱ ، ۹۲۲ ، ۹۲۳ ، ۹۲۴ ، ۹۲۵ ، ۹۲۶ ، ۹۲۷ ، ۹۲۸ ، ۹۲۹ ، ۹۳۰ ، ۹۳۱ ، ۹۳۲ ، ۹۳۳ ، ۹۳۴ ، ۹۳۵ ، ۹۳۶ ، ۹۳۷ ، ۹۳۸ ، ۹۳۹ ، ۹۴۰ ، ۹۴۱ ، ۹۴۲ ، ۹۴۳ ، ۹۴۴ ، ۹۴۵ ، ۹۴۶ ، ۹۴۷ ، ۹۴۸ ، ۹۴۹ ، ۹۵۰ ، ۹۵۱ ، ۹۵۲ ، ۹۵۳ ، ۹۵۴ ، ۹۵۵ ، ۹۵۶ ، ۹۵۷ ، ۹۵۸ ، ۹۵۹ ، ۹۶۰ ، ۹۶۱ ، ۹۶۲ ، ۹۶۳ ، ۹۶۴ ، ۹۶۵ ، ۹۶۶ ، ۹۶۷ ، ۹۶۸ ، ۹۶۹ ، ۹۷۰ ، ۹۷۱ ، ۹۷۲ ، ۹۷۳ ، ۹۷۴ ، ۹۷۵ ، ۹۷۶ ، ۹۷۷ ، ۹۷۸ ، ۹۷۹ ، ۹۸۰ ، ۹۸۱ ، ۹۸۲ ، ۹۸۳ ، ۹۸۴ ، ۹۸۵ ، ۹۸۶ ، ۹۸۷ ، ۹۸۸ ، ۹۸۹ ، ۹۹۰ ، ۹۹۱ ، ۹۹۲ ، ۹۹۳ ، ۹۹۴ ، ۹۹۵ ، ۹۹۶ ، ۹۹۷ ، ۹۹۸ ، ۹۹۹ ، ۱۰۰۰ ، ۱۰۰۱ ، ۱۰۰۲ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۰۴ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۰۶ ، ۱۰۰۷ ، ۱۰۰۸ ، ۱۰۰۹ ، ۱۰۱۰ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۱۲ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۱۴ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۱۶ ، ۱۰۱۷ ، ۱۰۱۸ ، ۱۰۱۹ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۲۸ ، ۱۰۲۹ ، ۱۰۳۰ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۳۴ ، ۱۰۳۵ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۳۷ ، ۱۰۳۸ ، ۱۰۳۹ ، ۱۰۴۰ ، ۱۰۴۱ ، ۱۰۴۲ ، ۱۰۴۳ ، ۱۰۴۴ ، ۱۰۴۵ ، ۱۰۴۶ ، ۱۰۴۷ ، ۱۰۴۸ ، ۱۰۴۹ ، ۱۰۵۰ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۵۲ ، ۱۰۵۳ ، ۱۰۵۴ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۵۷ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۵۹ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۲ ، ۱۰۶۳ ، ۱۰۶۴ ، ۱۰۶۵ ، ۱۰۶۶ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۶۸ ، ۱۰۶۹ ، ۱۰۷۰ ، ۱۰۷۱ ، ۱۰۷۲ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۵ ، ۱۰۷۶ ، ۱۰۷۷ ، ۱۰۷۸ ، ۱۰۷۹ ، ۱۰۸۰ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۰۸۵ ، ۱۰۸۶ ، ۱۰۸۷ ، ۱۰۸۸ ، ۱۰۸۹ ، ۱۰۹۰ ، ۱۰۹۱ ، ۱۰۹۲ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۴ ، ۱۰۹۵ ، ۱۰۹۶ ، ۱۰۹۷ ، ۱۰۹۸ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۱ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۰۳ ، ۱۱۰۴ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۶ ، ۱۱۰۷ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۰۹ ، ۱۱۱۰ ، ۱۱۱۱ ، ۱۱۱۲ ، ۱۱۱۳ ، ۱۱۱۴ ، ۱۱۱۵ ، ۱۱۱۶ ، ۱۱۱۷ ، ۱۱۱۸ ، ۱۱۱۹ ، ۱۱۲۰ ، ۱۱۲۱ ، ۱۱۲۲ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۴ ، ۱۱۲۵ ، ۱۱۲۶ ، ۱۱۲۷ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۹ ، ۱۱۳۰ ، ۱۱۳۱ ، ۱۱۳۲ ، ۱۱۳۳ ، ۱۱۳۴ ، ۱۱۳۵ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۰ ، ۱۱۴۱ ، ۱۱۴۲ ، ۱۱۴۳ ، ۱۱۴۴ ، ۱۱۴۵ ، ۱۱۴۶ ، ۱۱۴۷ ، ۱۱۴۸ ، ۱۱۴۹ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۵۱ ، ۱۱۵۲ ، ۱۱۵۳ ، ۱۱۵۴ ، ۱۱۵۵ ، ۱۱۵۶ ، ۱۱۵۷ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۵۹ ، ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۶۲ ، ۱۱۶۳ ، ۱۱۶۴ ، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۷ ، ۱۱۶۸ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۷۰ ، ۱۱۷۱ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۷۴ ، ۱۱۷۵ ، ۱۱۷۶ ، ۱۱۷۷ ، ۱۱۷۸ ، ۱۱۷۹ ، ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۱ ، ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۴ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۸۷ ، ۱۱۸۸ ، ۱۱۸۹ ، ۱۱۹۰ ، ۱۱۹۱ ، ۱۱۹۲ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۴ ، ۱۱۹۵ ، ۱۱۹۶ ، ۱۱۹۷ ، ۱۱۹۸ ، ۱۱۹۹ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۰۱ ، ۱۲۰۲ ، ۱۲۰۳ ، ۱۲۰۴ ، ۱۲۰۵ ، ۱۲۰۶ ، ۱۲۰۷ ، ۱۲۰۸ ، ۱۲۰۹ ، ۱۲۱۰ ، ۱۲۱۱ ، ۱۲۱۲ ، ۱۲۱۳ ، ۱۲۱۴ ، ۱۲۱۵ ، ۱۲۱۶ ، ۱۲۱۷ ، ۱۲۱۸ ، ۱۲۱۹ ، ۱۲۲۰ ، ۱۲۲۱ ، ۱۲۲۲ ، ۱۲۲۳ ، ۱۲۲۴ ، ۱۲۲۵ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۷ ، ۱۲۲۸ ، ۱۲۲۹ ، ۱۲۳۰ ، ۱۲۳۱ ، ۱۲۳۲ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۴ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۳۷ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۴۰ ، ۱۲۴۱ ، ۱۲۴۲ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۴۴ ، ۱۲۴۵ ، ۱۲۴۶ ، ۱۲۴۷ ، ۱۲۴۸ ، ۱۲۴۹ ، ۱۲۵۰ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۵۲ ، ۱۲۵۳ ، ۱۲۵۴ ، ۱۲۵۵ ، ۱۲۵۶ ، ۱۲۵۷ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۵۹ ، ۱۲۶۰ ، ۱۲۶۱ ، ۱۲۶۲ ، ۱۲۶۳ ، ۱۲۶۴ ، ۱۲۶۵ ، ۱۲۶۶ ، ۱۲۶۷ ، ۱۲۶۸ ، ۱۲۶۹ ، ۱۲۷۰ ، ۱۲۷۱ ، ۱۲۷۲ ، ۱۲۷۳ ، ۱۲۷۴ ، ۱۲۷۵ ، ۱۲۷۶ ، ۱۲۷۷ ، ۱۲۷۸ ، ۱۲۷۹ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۱ ، ۱۲۸۲ ، ۱۲۸۳ ، ۱۲۸۴ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۶ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۸۸ ، ۱۲۸۹ ، ۱۲۹۰ ، ۱۲۹۱ ، ۱۲۹۲ ، ۱۲۹۳ ، ۱۲۹۴ ، ۱۲۹۵ ، ۱۲۹۶ ، ۱۲۹۷ ، ۱۲۹۸ ، ۱۲۹۹ ، ۱۳۰۰ ، ۱۳۰۱ ، ۱۳۰۲ ، ۱۳۰۳ ، ۱۳۰۴ ، ۱۳۰۵ ، ۱۳۰۶ ، ۱۳۰۷ ، ۱۳۰۸ ، ۱۳۰۹ ، ۱۳۱۰ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۲ ، ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۴ ، ۱۳۱۵ ، ۱۳۱۶ ، ۱۳۱۷ ، ۱۳۱۸ ، ۱۳۱۹ ، ۱۳۲۰ ، ۱۳۲۱ ، ۱۳۲۲ ، ۱۳۲۳ ، ۱۳۲۴ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۷ ، ۱۳۲۸ ، ۱۳۲۹ ، ۱۳۳۰ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۴ ، ۱۳۳۵ ، ۱۳۳۶ ، ۱۳۳۷ ، ۱۳۳۸ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۴۰ ، ۱۳۴۱ ، ۱۳۴۲ ، ۱۳۴۳ ، ۱۳۴۴ ، ۱۳۴۵ ، ۱۳۴۶ ، ۱۳۴۷ ، ۱۳۴۸ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۵۱ ، ۱۳۵۲ ، ۱۳۵۳ ، ۱۳۵۴ ، ۱۳۵۵ ، ۱۳۵۶ ، ۱۳۵۷ ، ۱۳۵۸ ، ۱۳۵۹ ، ۱۳۶۰ ،

افندم! استحصال آرا ختام بولمشدر .
دوقتور فکرت بك (ارظتقرل) — رئیس پاشا!
استحصال آرا ختام بولدقدن صكره رأی وریله منزه احمد
ماهر افندی رأی ویرمشدر . رأینی اطفلاً جیقا زبرسكز .
(رأینی جیقاره جقسكز سسلری)

احسان حامد بك (ارغنی) — بریاض رأی بوسله سی
جیقاریله جقدرد .

زلفی بك (دیابنكر) — احمد ماهر افندی آندی
جیقاریله جقدرد .

رئیس — جیقاریرزافندم . افندم! آرانك نتیجه سینی
عرض ایته جكم : ۱۵۹ ذات رأیه اشتراك ایتمشدر . معامله
تمامدر . ۱۰۳ قبول ، ۴۹ رد ، ۷ مستكف واردرد .
۳ کینیده صكره دن گئش . بناء علیه قانون ۱۰۳ رأی
ایله قبول ایدلشدرد . اون دقیقه نفس اتمك اوزره جلسه بی
تعطیل ایدیورم .

ختام جلسه
دقیقه ساعت
۴

ایکینچی جلسه

برامزاکرات
دقیقه ساعت
۴ ۳۵

(رئیس : کاظم پاشا)

کاتبیر : حق بك (وان) طلعت بك (کنگری)

۲ — نورکیده بولونما یانه پزنامه نبعسنه عامه
اموال غیرمفقورلنك اراره سی مقتره کی قانونه بولموشی :
رئیس — جلسه بی آچیورم افندم :

خارجیه وکیلی شکری قایابك — دینسکی جلسه ده
عرض ایتدیکم مقابله بالمثل قانوننك انجمنلردن کچهرک
مقام ریاسته تقدیم ایدیلدیکنی ایشیتدم . واقعاً طبع وتوزیع
ایدله مشدر . فقط مستعجلدر . انجمنلرده بونك مستعجلاً
ودیکرلرینه تقدیماً مذاکره سنی قبول ایتمشدر . مجلس
عالی ده قبول ایدرسه درحال مذاکره سنه باشلا یلام . (های
های سسلری)

رئیس — افندم! بوعومی بر تکلیفدر . ا کرنظر دفته
آلیرسه طریق کله لرینی یول یاپارز . بو تقریری نظر
دفته آلا نر لطفاً ال قالدیرسون ! نظر دفته آلمانر لطفاً
ال قالدیرسون ! انظر دفته آلمشدر . طریق کله لری یول
اوله جقدرد .

آچوره اوغنی یوسف بك (استانبول) — پاشا
حضرتلری ! قانونه کی . بوتون طریق کله لری تعدیل
ایدیلیرسه غریب بر شی اوله جق ، مثلاً طرق خصوصیه
یول خصوصیه اوله جق . (خنده لر) بناء علیه بو کله نك
زده ده دکتیوب وزده ده دکتیومه سی خصوصلرینه مجلس
عالی مساعدته ایتلیدر .

رئیس — افندم ! ذاتاً منفرد طریق کله سی اولورسه
یعنی ترکیب بولورسه او تبدیل ایدیله جقدرد .

شمدی افندم ! قانونك تعیین اسمی ایله رأیه وضعی
حقندمه تقزیر واردرد . اساساً ویرکو طرخی اولدینیی
ایچون تعیین اسمی ایله رأیه وضع اوله جقدرد .

ریاست جلیله

یول مکلفیتی قانونك هیئت عمومی سنك تعیین اسمی
ایله رأیه وضعی تکلیف ایدرز .

ادریه	نیکده	کوشخانه	چناق قلعه
حسین رفیق	ابوبکر حازم	ذکی	شکری
قونیه	قونیه	استانبول	قره سی
موسی کاظم	توفیق فکرت	حدی	احمد ریا
استانبول	مرعش	صاروخان	دکزلی
اسماعیل جانبولات	تحسین	صبری	مظهر مفید
استانبول	ازمیر	ازمیر	دکزلی
سلیمان سری	رحمی	مصطفی	کاظم
مصطفی	مصطفی	کاظم	مصطفی
سیواس	ارغنی	ایزیت	استانبول
رحمی	احسان	صفوت	دوقتور رفیق
ایچ ایل	آدین	کوتاهیبه	
امین	تحسین	محمدنوری	

رئیس . افندم ! قانونی تعیین اسمی ایله رأیه وضع
ایدیورم . قانونی قبول ایدنلر بیاض ، قبول ایجه بنار
قیزمزی رأی بوسله سینی ویره جقدرد .

Ek 14: Hakimiyet-i Milliye, 9 Cemazil-ahir 1339

Patrikhane meselesinin gazetelerdeki yansıması.

Ek 15: <http://www.kairatos.com.gr>0103

Yunanistan'ın işgal planının bir haritası.

Ek 16: Akbaba Dergisi, 15 Teşrin-i Sani 1339.Sol karedeki aile Türkiye'den Yunanistan'a mübadele eden, sağ karedeki aile Yunanistan'dan Türkiye'ye mübadele eden bir aileyi temsil etmektedir.

Ek 17: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/ParisPeace-Venizelos-Map>

Türk – Yunan savaşının bir haritası.

سای: ۵۷۶

آبونه شرايطى
آفترده ده سئنه لىكى ۳۰۰ لىسنه
اغتيازيله ۷۵۰ غروش
آلن آيى ۱۵۰ لىسنه اغتيازيله
۳۷۵ غروش
مشره ايرون سئنه لىكى بوسنه اجرتى
۱۰۰ لىكى اولدوقى حالده ۹۰۰
الىك آيلى ۱۵۰ غروش
تانهسى ۱۰۰ پارهدر

تاسيس تاريخى : ۷ تهرين اول ۱۳۳۶

سالى
۱۵ مارت ۱۹۲۷
اولدى كىمى - يه ماملان ايرون
طوبى كىمى - بوسنه
روسى بوسنه و تهرين مارتى
مرايه توكور
تانهسى ۱۰۰ پارهدر

سئنه : ۵
توركيه جمهوريتك رسى جريده سيدر
جلد : ۸

قانونلر

توركيه جمهوريتى ايله يونانستانه جمهوريتى آراسنده عفر اولونان ائتوقلام ايد مذهبونك نصريقى مقننه قانونه
نومرو : ۹۸۷

بريى ماده — توركيه جمهوريتى ايله يونانستان جمهوريتى آراسنده ۱ كانون اول ۱۹۲۶ تاريخنده آتنده عقد
و اعضا ايديلن و ۱۷ ماده دن عبارت بولونان ائتوقلامه ايله بوجه زير تعداد اولونان تمكار بويوك ملت مجلسينه
قبول و تصديق اولونشدر .

- ۱ - ائتوقلامه لاحتسى
- ۲ - نهائى پروتوقول
- ۳ - آتنده بين المللى مالىه قوميسيونى طرفدن اعطا قىلان تاامينات مكتوبى ،
- ۴ - بياننامه ،
- ۵ - ۱ نومرولى پروتوقول
- ۶ - ۲ نومرولى پروتوقول ،
- ۷ - اعضا ضبطنامسى ،

ايكنجى ماده — اشبو قانون تاريخ نئشردن معتبردر .
اوجنجى ماده — اشبو قانونك اجراسته اجرا و كىللىرى هيئتى مأمورددر .

۵ مارت ۱۹۲۷

ائتوقلام

توركيه جمهوريتى رئيسيله يونان جمهوريتى رئيسى لوزان معاهده نامسى احكاميله اشبو معاهده ناميه مذيلى ۹
نومرولى بياننامه نك تطبيقانندن تحدى ايدن مشكلاتى تسويه آرزوسيله متحس اولهرق معاهده نامه نك سالف الذكر
احكامنك تطبيقى تسويل اتمك مقصديه بر ائتلاف عقديه قرار و برمش واشبو خصوص ايچون مرخصلرئى تعيين

Ek 18: Resmi Gazete, 10 Mart 1927.

Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan antlaşmanın maddeleri yayımlanmıştır.

سالی: ۵۷۶

آبونه شرايطي
آخيره دهسته لکي ۳۰۰ لسته
اعتباريه ۷۵۰ غروش
آلتي آيتي ۱۵۰ لسته اعتباريه
۳۷۵ غروش
عشره ايپون سه لکي پوسته ايرت
داخل اولديغي حاقه ۹۰۰
الک آيتي ۱۵۰ غروش
تاهس ۱۰۰ پاره در

رئس جمهوري

تاسيس تاريخي : ۷ تهرين اول ۱۳۳۶

سالی
۱۵ مارت ۱۹۳۷
اداري و تکراري مامورلار ايپون
• بطور عامه دولت قومي
• رسمي بريد و تهرين مديريت
• مراکز اولتور
تاهس ۱۰۰ پاره در

سنه : ۵   تورکيه جمهوريتک رسمي جريده سيدر   جلد : ۸

قانونلر

تورکيه جمهوريتي ايله يونانستانه جمهوريتي آراسنده عقد اولونان ائتوتنار ايله مزبورونک نصديقي عقنده قانونه
نومرو : ۹۸۷

برخي ماده — تورکيه جمهوريتي ايله يونانستان جمهوريتي آراسنده ۱ کانون اول ۱۹۳۶ تاريخنده آتنده عقد
و امضا ايديلن و ۱۷ ماده دن عبارت بولونان ائتوتنار ايله بوجه زير تعداد اولونان تمشکار بويوک ملت مجلسينه
قبول و تصديقي اولونمشدر .

۱ - ائتوتنار لاحتسي

۲ - نهائي پروتوقول

۳ - آتنده بين الملل ماليه قوميسيوني طرفدن اعطا قنان تامينات مکتوب ،

۴ - بياننامه ،

۵ - ۱ نومرولي پروتوقول

۶ - ۲ نومرولي پروتوقول ،

۷ - امضا ضبطنامه سي ،

ايکنجي ماده — اشبو قانون تاريخ نئشردن مشتردر .

اوجنبي ماده — اشبو قانونک اجراء اجرا و کيلاري هيتي مأمورد .

۵ مارت ۱۹۳۷

ائتوتنار

تورکيه جمهوريتي رئيسيه يونان جمهوريتي رئيسي لوزان معاهده نامه سي احکاميه اشبو معاهده نامه يه مذييل ۹
نومرولي بياننامه تک تطبيقندن تحت ايدين مشکلات نسويه آرزوسيه متحس اولهرق معاهده نامه تک سالف الذکر
احکامک تطبيقاتي تسويل اتمک مقصديه بر ائتوتنار عقديه قرار و برمش واشبو خصوص ايچون مرخصلاري تعين

Ek 19: Resmi Gazete, 7 Teşrin-i evvel 1336.

Türkiye – Yunanistan arasında imzalanan antlaşmanın maddeleri.

cibayet olunan miktarını tecavüz etmemek üzere Ankara şehremanetine bir milyon liraya kadar aktedilecek istikraz kefaleti Maliye Vekili memurdur.

Madde 2 — İstikraz olunacak para Dahiliye Vekâletince tasviye olunacak tesviye tarzına göre münhasıran eski borçların tasfiye ve ifasına tahsis olunacaktır.

Madde 3 — Bu Kanun neği tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu Kanunun hükümlerini İcraya Maliye ve Dahiliye Vekilleri memurdur.

Mübadeleî ahali hakkında Lozan muahedenesile Atina itilâfnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin halli için Yunanistanla imza edilen mukavelenamenin tasdikını mutazammın kanun

Kanun N° : 1725

Kabul tarihi: 17/6/1930

Madde 1 — Mübadeleî ahali hakkında Lozan muahedenesi ile Atina itilâfnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin kat'î surette halli için Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında akıt ve 10 haziran 1930 tarihinde Ankarada imza edilen mukavelename tasdik olunmuştur.

Madde 2 — Bu Kanun neği tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Mübadeleî ahaliye mütedair Lozan muahedenesile Atina itilâfnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin sureti kat'iyede halli hakkında mukavelename

Bir taraftan

Türkiye,

Diğer taraftan

Yunanistan

Mütakabilen Lozan muahedenesi ile derpiş edilen Türk ve Rum ahalinin mübadelesine müteallik mukavelenameler, beyannameler, itilâflar ve diğer ukut ile bunların merbutatının tatbikatından mütevellit bilûmun mesaili kat'î surette tesviye arzusu ile mütehalli olarak bu bahta bir mukavelename aktine karar vermişler ve murahhasaları olmak üzere,

Türkiye Cumhuriyeti Reisi:

İzmir Meh'usu ve Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Doktor Tevâk Rüşdî Beyefendi,

Yunan Cumhuriyeti Reisi:

Yunanistanın Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçisi Müsyü S. Polikroniyadis Cenaplarını, tayin buyurmuşlardır.

Mügarüleyhima usulüne muvafık görülen salâhiyetnamelerini yekdiğerlerine tebliğ ettikten sonra ahkâmı atıeyi kararlaş-tırılmışlardır:

Birinci fasıl

Mübadillerin malları

Madde 1 — Mübadil müsülmanların Yunanistanda bıraktıkları menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükümetine geçecektir.

Madde 2 — Mübadil Rumların Türkiyede bıraktıkları menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Türk Hükümetine geçecektir.

Madde 3 — Elyevm bankalarda mevcut her nevi mevduat üzerine iki Hükümet tarafından konulmuş olan meanniyetler işbu mukavelenamenin imzası tarihini takip eden beş gün zarfında kaldırılacak ve mezkûr mevduat menlehtihbaklarına iade edilecektir. İcazu takdirinde Muhtelit Mübadele Komisyonu alâkadarlara bu hususta mücamelekar vesatatta bulunabilecektir.

Madde 4 — İki Hükümet, mübadil mallarının tasfiyesi mes'elesinin halli hakkında hemen rey beyanını Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasına tevdi ederler. Mübadiller hakkındaki bütün işlerle kasalara mütedair metaliş bunlara dahildir.

Her iki Hükümet muvafakatlarını en kısa bir zamanda ve işbu itilâfnameyi tasdika arzmeden evvel bildirmegi taahhüt ederler.

İkinci fasıl

Dokuz numaralı beyannameden müstefit olucakların malları

Madde 5 — Dokuz numaralı beyannameden müstefit olan Müslümanlara ait menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti, sahiplerine iade edilmiş olup bilfiil tasarruf ve itifalarında bulunan gayri menkul mallar müstesna olmak üzere Yunan Hükümetine geçecektir.

Madde 6 — Dokuz numaralı beyannameden müstefit olan Rumlara ait menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Türkiye Hükümetine geçecektir.

Üçüncü fasıl

Türk tebaasının malları

Madde 7 — Türk tebaası Müslümanlara ait ve Yunanistanda köin gayri menkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükümetine geçecektir. Sahiplerine iade edilmiş olup ve bilfiil tasarruf ve itifalarında bulunan gayri menkul mallar bu hükümden müstesnadır.

Türk tebaasının (Lausanne) muahedesi mer'iyete konulduktan sonra, vaziyet ve tasfiye edilmiş olan menkul malları da Yunan Hükümetinin mülkü olacaktır.

Şurası mukarrerdir ki birinci fıkrâ mucibince Yunan Hükümetinin mülkiyetine geçen gayri menkullerde mevcut menkulât, ashobının serbest tasarrufunda bırakılacaktır.

İşbu maddenin geçen fıkralarında tahsisen zikredilmemiş bulunan diğer bilûmun emval, hakuk ve menafî «Lausanne» muahedenesinin buna müteferri ahkâmına ve bilhassa mezkûr muahedenin 65 inci ve 66 inci maddelerinde yazılı hükümlere tâbi tutulmakta devam edilecektir.

Dördüncü fasıl

Yunan tebaasının malları

Madde 8 — Yunan tebaasına ait olup mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul muntakası haricinde köin gayri menkul malların tam mülkiyeti Türk Hükümetine geçecektir.

Yunan tebaasının «Lausanne» muahedenesi mer'iyete konulduktan sonra vaziyet ve tasfiye edilmiş bulunan menkul malları da Türk Hükümetinin mülkü olacaktır.

Şurası mukarrerdir ki, birinci fıkrâ mucibince Türk Hükümetinin mülkiyetine geçen gayri menkullerde mevcut menkulât ashobının serbest tasarrufunda bırakılacaktır.

İşbu maddenin geçen fıkralarında tahsisen zikredilmemiş bulunan diğer bilûmun emval, hakuk ve menafî «Lausanne» muahedenesinin buna müteferri ahkâmına ve bilhassa mezkûr muahedenin 65 inci ve 66 inci maddelerinde yazılı hükümlere tâbi tutulmakta devam edilecektir.

Ek 20: Resmi Gazete, 1 Temmuz 1930.

Türkiye – Yunanistan arasında yapılmış olan ahali mübadelesi antlaşmasından doğan sorunları çözüme kavuşturan antlaşma metninin bir bölümü.

Ek 21: <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/takvim-2016/123-agustos/3496-tarihte-bugun-19-agustos>.

1930 yılında, Türk Başbakanı İsmet İnönü ile Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos, Ankara.

